

**Bulgaristan Göçmenlerinde Birey ve Grup Temelli
Kaynakların Algılanan Ayrımcılık ve Bireyin İyilik Hali
Arasındaki İlişkiye Etkileri**

Proje No: 110K058

Öğr. Gör. Dr. Banu CİNGÖZ ULU

EYLÜL 2011
ANKARA

Önsöz

Gruplar-arası ilişkiler, kimlikler ve ayrımcılık günümüzde Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde, sosyal bilimlerin farklı alanının dikkatini çekmiş, disiplinler arası araştırmaların yoğunlaştığı konulardır. Gerek göçmenler özelinde, gerekse farklı azınlık grupların çoğunluk gruplarla ilişkileri açısından olsun, grup dinamikleri ya da gruplar-arası çatışmalar araştırma gündeminden düşmemiştir. Gruplar-arası ilişkilere elbette pek çok farklı açıdan yaklaşmak mümkündür. Bunlar bireye, onun tutumuna, uyumuna, önyargısına veya sağlığına öncelik veren psikolojik yaklaşımlar veya toplumun, kültürün, tarihin ve ekonomik parametrelerin etkisine öncelik veren daha makro yaklaşımlar şeklinde olabilir. Bu çalışmada en esnek yaklaşımlardan biri olan, konuyu incelerken ve araştırırken farklı düzeydeki etkileri göz önünde bulundurabilmeye elverişli ve disiplinler arası iletişime yatkın sosyal psikolojik yöntemler ve analiz düzeyi kullanılmıştır. Araştırmadaki temel amaç, ayrımcılık algısının kişinin psikolojik zindeliğiyle ilişkisinin incelenerek, bu ilişkideki grup ve birey temelli aracı faktörlerin etkisini ortaya koymaktır.

Bu proje, Türkiye’de yaşamakta olan pek çok farklı gruptan birini, Türkiye’ye özellikle 1989 sonrasında göç eden Bulgaristan Türklerini ve onların Türkiye’de hissettikleri ayrımcılığı konu edinmiştir. Bu grupta ayrımcılık algısının iyilik haline nasıl etki edebileceği ve bu ayrımcılıkla baş ederken birey ve grup temelli kaynakların ayrı ayrı etkileri üzerinde durulmuştur. Bu amaç doğrultusunda proje kapsamında bir de ayrımcılık algısını değerlendirmek üzere Türkçeye bir ölçek adaptasyonunu kazandırılmış ve Bulgaristan göçmenleri özelinde kullanılabilecek ve belki daha sonra diğer göçmen gruplar için de uyarlanabilecek orijinal bir ölçek de geliştirilmiştir.

Çalışma TÜBİTAK 1002 – Hızlı Destek Programı tarafından desteklenmiştir. Bu noktada her adımda bizden desteğini esirgemeyen SOBAG ekibine teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca tüm katılımcılarımıza ve veri toplamamız sırasında çok emeği geçerek bize yardımcı olan tüm dostlarımıza da teşekkür ederiz. Projenin başından sonuna aktif rol alan ve bursiyer olmasının yanında aynı zamanda gizliden gizliye araştırmacısı da olan, fikir annesi Leman Korkmaz’a ise teşekkürlerimiz yetersiz kalacaktır.

İçindekiler

Önsöz	2
İçindekiler.....	3
Tablo ve Şekil Listesi	4
Özet.....	5
Abstract.....	6
Giriş.....	7
Genel Bilgiler ve Literatür Özeti.....	9
Bulgaristan Göçmenleri.....	10
Grup Kimliği: Algılanan Ayrımcılık ve Bireyin İyilik Hali arasındaki İlişki	10
Algılanan Ayrımcılık ve Bireyin İyilik Hali Arasındaki İlişkide Rol Oynayan Faktörler	12
Grup Düzeyindeki Kaynaklar	14
Birey Düzeyindeki Kaynaklar	15
Yöntem.....	17
Katılımcılar	17
İşlem	17
Veri Toplama Araçları	18
İyilik Hali Ölçekleri.....	19
Algılanan Ayrımcılık Ölçekleri.....	20
Grup Düzeyindeki Kaynaklar	24
Birey Düzeyindeki Kaynaklar	28
Bulgular.....	30
Ölçeklere İlişkin Betimleyici Bilgiler	30
Şehirlere Göre Farklılık Gösteren Değişkenler	31
Gizil Değişkenlerin Oluşturulması ve Ölçüm Modeli Testi	36
Gizil Değişkenler ve Demografik Göstergeler Arasındaki İlişkiler.....	39
İyilik Hali ve Demografik Göstergeler.....	40
Algılanan Ayrımcılık ve Demografik Göstergeler.....	42
Dış-grup Kaynakları ve Demografik Göstergeler	43
Bireysel Düzeydeki Psikolojik Kaynaklar ve Demografik Göstergeler	45
Yapısal Eşitlik Modeli ve Aracı Değişkenlerin Dolaylı Etkileri.....	46
Tartışma ve Sonuç.....	52
Algılanan ayrımcılık ve iyilik hali.....	53
Birey ve grup düzeyindeki kaynakların rolü	54
Algılanan ayrımcılık ve bireysel kaynaklar.....	56
Referanslar	61
Ek 1. Anket Örneği	65

Tablo ve Şekil Listesi

TABLO 1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	18
TABLO 2. DUYGU-DENGE ÖLÇEĞİ MADDE FAKTÖR YÜKLERİ VE H ² (COMMUNALİTY) DEĞERLERİ	20
TABLO 3. MODERN İRKÇILIK ÖLÇEĞİ MADDE FAKTÖR YÜKLERİ VE H ² (COMMUNALİTY) DEĞERLERİ	22
TABLO 4. ALGILANAN AYRIMCILIK ÖLÇEĞİ MADDE FAKTÖR YÜKLERİ VE H ² DEĞERLERİ.....	24
TABLO 5. GRUPLAR-ARASI YETKİNLİK ÖLÇEĞİ MADDE FAKTÖR YÜKLERİ VE H ² DEĞERLERİ	26
TABLO 6. İÇ-GRUBA YÖNELİK KALIP YARGILARIN İÇERİĞİ.....	27
TABLO 7. DIŞ-GRUBA YÖNELİK KALIP YARGILARIN İÇERİĞİ.....	27
TABLO 8. ÇALIŞMA KAPSAMINDA KULLANILAN ÖLÇEKLERE İLİŞKİN ORTALAMA, STANDART SAPMA VE VARYANS DEĞERLERİ	30
TABLO 9. ÇALIŞMA KAPSAMINDA KULLANILAN ÖLÇEKLERE İLİŞKİN ORTALAMA (VE STANDART SAPMA) DEĞERLERİNİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI	31
TABLO 10. ÇALIŞMA KAPSAMINDA KULLANILAN ÖLÇEKLERE İLİŞKİN ORTALAMA (VE STANDART SAPMA) DEĞERLERİNİN ŞEHİRLERE GÖRE DAĞILIMI	33
TABLO 11. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER VE DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER ARASINDA HESAPLANAN PEARSON KORELASYON KATSAYILARI	34
TABLO 12. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ PEARSON KORELASYON KATSAYILARI	35
TABLO 13. İYİLİK HALİ VE DEMOGRAFİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ KANONİK KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI	41
TABLO 14. ALGILANAN AYRIMCILIK VE DEMOGRAFİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ KANONİK KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI.....	43
TABLO 15. DIŞ-GRUP KAYNAKLARI VE DEMOGRAFİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ KANONİK KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI.....	44
TABLO 16. BİREYSEL KAYNAKLAR VE DEMOGRAFİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ KANONİK KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI.....	46
ŞEKİL 1. ÖLÇÜM MODELİ, GÖSTERGE DEĞİŞKENLER VE GİZİL DEĞİŞKENLER.....	37
ŞEKİL 2. ÖLÇÜM MODELİ TESTİ SONUÇLARI: GÖSTERGE DEĞİŞKEN HATA PAYLARI, GİZİL DEĞİŞKEN YÜKLERİ VE GİZİL DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ KORELASYON DEĞERLERİ.....	39
ŞEKİL 3. ÖNERİLEN YAPISAL MODEL: ALGILANAN AYRIMCILIĞIN İYİLİK HALİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ BELİRLEYEN DEĞİŞKENLER	47
ŞEKİL 4. TÜM DEĞİŞKENLERİN DAHİL EDİLDİĞİ TAM ARACILI MODEL İÇİN STANDARDİZE EDİLMİŞ KATSAYI DEĞERLERİ	48
ŞEKİL 5. DIŞ-GRUP KAYNAKLARININ ALGILANAN AYRIMCILIK VE İYİLİK HALİ ARASINDAKİ ARACI ROLÜ.....	49
ŞEKİL 6. BİREYSEL KAYNAKLARIN ALGILANAN AYRIMCILIK VE İYİLİK HALİ ARASINDAKİ TAM ARACI ROLÜ	50
ŞEKİL 7. BİREYSEL KAYNAKLARIN ALGILANAN AYRIMCILIK VE İYİLİK HALİ ARASINDAKİ KISMİ ARACI ROLÜ.....	51
ŞEKİL 8. BİREYSEL KAYNAKLAR VE ALGILANAN AYRIMCILIĞIN İYİLİK HALİN ÜZERİNDEKİ BAĞIMSIZ İKİ DEĞİŞKEN OLARAK ROLÜ	52

Özet

Bu araştırmada Türkiye'deki çeşitli azınlık gruplarından olan Bulgaristan göçmenleri örnekleminde, algılanan ayrımcılık ve bireylerin iyilik hali arasındaki ilişki incelenmiştir. "Azınlık Stresi Modeli"ne (Meyer, 2003) göre hissedilen ayrımcılık ve bireyin iyilik hali arasındaki ilişkide aracı değişken olarak etkili olması beklenen, birey ve grup düzeyindeki kaynaklar incelenmiştir. Bunlardan bireysel kaynaklar bireyin kişisel özellikleri ve başa çıkma yöntemleriyle ilgilidir; grup düzeyindeki kaynaklar ise bireyin ait olduğu grup kimliği ile ilişkili ve koruyucu olduğu öngörülen kaynakları ifade eder. Çalışmada ele alınan birey düzeyindeki kaynaklar, öz-yeterlik, baş etme stratejileri ve iyimserlik; grup düzeyindeki ele alınan kaynaklar ise gruplar-arası yetkinlik, iç- ve dış-gruba yönelik olumlu değerlendirmeler, Türkiye vatandaşlığı ve göçmen kimliği ile özdeşleşme değişkenleridir. Grup düzeyindeki kaynaklar, iç-grup kaynakları, dış-grup kaynakları ve Türkiye vatandaşlığı olarak üç kümede ele alınmiştir.

Araştırmada Ankara, Bursa, İstanbul ve Çorlu'daki göçmen gruplarından 314 kişiden anket yardımıyla nicel veri toplanmış; önerilen kuramsal model ise yapısal eşitlik modeli ile sınanmıştır. Bulgulara göre iç-grup kaynakları dışındaki tüm bireysel ve grup düzeyindeki psikolojik kaynakların Bulgaristan göçmenlerinin iyilik hali üzerinde doğrudan olumlu etkisi vardır. Türkiye vatandaşlığı kimliği dışındaki tüm bireysel ve grup düzeyindeki kaynakların da ayrımcılık algısı ile doğrudan ilişkili olduğu bulunmuştur. Algılanan ayrımcılığın bireysel ve iç-grup düzeyindeki psikolojik kaynakların kullanımını artırdığı, dış-grup kaynaklarının kullanımını azalttığı görölmektedir. Algılanan ayrımcılığın iç-grup kaynakları ve Türkiye vatandaşlığı üzerinden olması beklenen dolaylı etkisi anlamlı çıkmamakla birlikte; dış-grup kaynakları ve bireysel düzeydeki kaynaklar üzerinden dolaylı etkisi anlamlı çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Bulgaristan Göçmenleri, Azınlık Grupları, Algılanan Ayrımcılık, İyilik Hali, Baş Etme Stratejileri

Abstract

This study investigates the expected negative relationship between perceived discrimination and well-being in a sample of Bulgarian immigrants one of the different minority groups in Turkey. According to “Minority Stress Model” (Meyer, 2003), the individual and group based resources that are expected to mediate the relationship between perceived discrimination and well-being are investigated. Individual-based resources involve the personal characteristics and coping mechanisms; whereas group-based resources pertain to the protective mechanisms related to the group identity that the person belongs to. The individual-based resources that are investigated in the current study include self-efficacy, coping mechanisms, and optimism. Group-based resources include intergroup competence, positive evaluations of in- and out-groups, and Turkish citizenship and immigrant identities. Group-based resources are examined under three categories: in-group resources, out-group resources and Turkish citizenship.

In the study, quantitative data was collected through questionnaires from a total of 314 Bulgarian immigrants in Ankara, Bursa, İstanbul and Çorlu. The proposed model was tested using structural equation modeling. The results show that all individual- and group-based resources except in-group resources have a direct positive effect on the well-being of Bulgarian immigrants. In addition all individual and group-based resources except Turkey citizenship had a direct relationship with perceived discrimination. Perceived discrimination led to greater use of individual and in-group resources and predicted decreased use of out-group resources. The indirect effects of perceived discrimination through in-group and citizenship resources were not significant; yet its indirect effects through out-group and individual-based resources were significant.

Keywords:

Bulgarian Immigrants, Minority Groups, Perceived Discrimination, Well-Being, Coping Strategies

Giriş

Grup dinamikleri, özellikle azınlık ve çoğunluk grup arasındaki ilişkiler, grup çatışmaları son dönemlerde oldukça gündemde olan konulardır. Grup-içi ve gruplar-arası farklı dinamiklerin incelenmesi kuşkusuz sosyal kimlikle ilişkili olarak ortaya çıkan problemler, gruplar-arası ve grup-içi farklılıklarının anlaşılması için çok önemlidir.

Sosyal psikoloji alanında uzun bir geçmişe sahip olan gruplar-arası ilişkiler çalışmaları, hem birey hem de grupları incelerken bireyin grup kimliğinin ele alınarak incelenmesi gerektiğine ve bu sayede bu iki analiz düzeyi arasındaki ilişkilerin çok daha anlamlı şekilde ortaya konabildiğine işaret etmektedir. Sosyal kimlik kuramı, bireyin kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan kolektif kimliğin, bireyin ait olduğu grubun sosyal yapı içindeki yeri ile ilişkili olduğunu önermekte ve bu doğrultuda gruba yönelen olumlu ve olumsuz yargıların kişilerin benlik imgelerini büyük ölçüde etkileyeceğinden bahsetmektedir. Bulgular önerme ile tutarlıdır; azınlık grup üyeleri ile yapılan çalışmalar, kişilerin gruplarına yönelik algıladıkları olumsuz tutum ve davranışların bu bireylerin iyilik hallerini olumsuz yönde etkilediğini ve depresyon seviyelerini artırdığını göstermiştir (Jasinskaja-Lahti, Liebkind, & Perhoniemi, 2006; Torres, 2009). Bu araştırmada Türkiye’deki farklı azınlık gruplarından olan Bulgaristan göçmenleri örneğinde, algılanan ayrımcılık ve bireylerin iyilik hali arasındaki ilişki incelenmiştir.

Projenin odağındaki grup, Bulgaristan’dan özellikle 1989 sonrasında gelerek Türkiye’ye yerleşmiş olan Bulgaristan göçmeleridir (Katılımcı Sayısı = 314). Elde edilen bulguların daha genellenebilir olması için göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı dört farklı ilden (İstanbul, Bursa, Ankara, Çorlu) veri toplanmıştır. Ayrıca araştırmanın ilk kısmında yapılan bir ön çalışma ile Bulgaristan göçmenleri grubunda uygulanmak üzere bir algılanan ayrımcılık ölçeği geliştirilmiştir. Buna ek olarak ölçülmesi planlanan iki değişken için iki ölçek (gruplar-arası kaygı ölçeği ve modern ırkçılık ölçeği) Türkçeye adapte edilmiştir.

Son dönemlerde grup çalışmalarında daha çok üzerinde durulmaya başlayan bir diğer konu da azınlık grup üyelerinin gruplarına yönelen olumsuz tutum ve davranışların etkisiyle başa çıkma yöntemleridir. Meyer’in (2003) önerdiği “Azınlık Stresi Modeli”, azınlık grup üyelerinin, çoğunluk grup üyelerinden daha fazla stres yaşadığını fakat hem bireysel

düzeydeki kaynakların (ör., kişilik özellikleri), hem de grup düzeyindeki kaynakların (ör., grup- içi dayanışma) azınlık üyelerinin yaşadıkları ayrımcılık ve negatif tutumlardan kaynaklı stresin olumsuz etkisiyle başa çıkmalarında koruyucu faktörler olarak etkili olduğuna vurgu yapmış ve algılanan ayrımcılığın iyilik hali üzerindeki dolaylı etkisinin, bunlar gibi aracı değişkenler göz önünde bulundurularak analiz edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak literatürde bireysel ve grup düzeyindeki kaynakları bir arada ele alarak farklı etkilerini inceleyen çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yürütülen çalışmada, stresle baş etme kaynakları üzerine yapılmış çalışmalardan da yararlanılarak, hem bireysel hem de grup düzeyindeki psikolojik kaynakların algılanan ayrımcılık ve iyilik hali arasındaki aracı rolleri ve dolaylı etkileri incelenmiştir. Bireysel kaynaklar bireyin kişisel özellikleriyle ilgilidir ve bireyin grup kimliğinden bağımsız olarak herkesin kullandığı baş etme mekanizmalarını temsil etmektedir. Grup düzeyindeki kaynaklar ise bireyin dâhil olduğu “iç-grup”la ve bu gruptaki sosyal kimliğiyle (ör. Göçmen gurubuyla aidiyet) ve kendi grubunu kıyasladığı diğer grup olan “dış-grup”la ilişkilidir (ör. “Yerliler” ile ilgili tutumlar). Grup düzeyindeki kaynaklar, bireyin kişisel özelliklerinden çok grup düzeyindeki koruyucu mekanizmalarını temsil etmektedir. Çalışmada grup düzeyinde ele alınan psikolojik kaynaklar üç temel başlık altında incelenmiştir: İç-grup kaynakları, dış-grup kaynakları ve vatandaşlık kimliği. *İç-grup ile ilgili kaynaklar* bireylerin dâhil oldukları grupla ilgili olumlu değerlendirmeleri ve yine kendi gruplarıyla kurdukları özdeşleşme ile ilgilidir. Bu kaynaklar, göçmen kimliği ile aidiyet ve göçmen grubuna yönelik olumlu değerlendirmeler değişkenleri aracılığıyla ölçülmüştür. *Dış-grup ile ilgili kaynaklar* ise kişilerin dış-grup üyeleri ile kurdukları iletişim ve dış-gruba yönelik olumlu değerlendirmeleriyle ilgilidir. Bu kaynaklar gruplar-arası yeterlik ve dış-gruba yönelik olumlu değerlendirme değişkenleriyle temsil edilmiştir. *Vatandaşlık kimliği* ise kişilerin kendilerini Türkiye vatandaşlığı ile ne kadar özdeşleştirdiklerini temsil etmektedir.

Çalışmanın hipotezleri, hem bireysel hem de grup düzeyindeki (iç-grup, dış-grup ve vatandaşlık) kaynakları kullanan Bulgaristan göçmenlerinin iyilik halinin daha yüksek olacağı yönündedir. Beklenen ikinci bir hipotez de, bu kaynakların kullanımının algılanan ayrımcılığın iyilik hali üzerindeki etkisini azaltacağı yönündedir.

Genel Bilgiler ve Literatür Özeti

Sosyal psikoloji içinde oldukça uzun bir geçmişe sahip grup çalışmalarında benlik kavramı, gittikçe daha çok üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu doğrultuda, bireyin sosyal kimliği, yani üyesi olduğu ve önemseydiği grubun sosyal yapı içindeki yeri (statüsü) ve bu grup ile birey arasındaki ilişki daha çok incelenmeye başlanmıştır (Karakitapoğlu, 1999). Tajfel ve Turner (1979) sosyal kimlik kuramında grup üyeliğinin bireyin benliği üzerindeki etkisine vurgu yapmış, Meyer (2003) ise azınlık grup üyelerindeki psikolojik süreçlere odaklanarak azınlık stresi modelini geliştirmiştir. Grup üyeliğinin ve gruplar-arası ilişkilerin kişilerin sosyal kimlikleri aracılığıyla benliklerini etkiledikleri artık bilinmektedir. Bu etki, özellikle azınlıkta veya düşük statüde olan dezavantajlı gruplar için daha yoğunlukla araştırılmıştır. *Azınlık stresi modelinde* azınlık grup üyelerine yönelen olumsuz yargıların azınlık grup üyelerinde psikolojik olarak olumsuz sonuçlara yol açacağı önerilmekte ve ayrımcılığın neden olduğu olumsuz sonuçlarla baş etme yöntemleri üzerinde durulmaktadır. Modele göre, ayrımcılığın azınlık grup üyeleri üzerindeki olumsuz etkisine hem grup hem de birey düzeyindeki kaynakların tampon oluşturarak koruyucu etkiye sahip olacağı söylenmiştir. Ancak modelde önerilen şekilde, yani birey ve grup düzeyindeki kaynakların ayrı ayrı ele alınarak test edildiği çalışmaların sayısı çok azdır. Literatürdeki bu boşluk göz önünde bulundurularak bu çalışmada birey ve grup düzeyindeki kaynakların azınlık grup üyelerinin iyilik hali üzerindeki etkisi ayrı ayrı incelenmiş; ayrıca bu kaynakların azınlık grup üyelerini algılayan ayrımcılığın olumsuz etkisinden korumada ne derece etkili olduğu araştırılmıştır.

Türkiye gibi pek çok farklı etnik ve kültürel grubu barındıran bir ülkede, kişilerin 'benlik imgelerini', sosyal yapı içindeki varlıklarını ve deneyimlerini, psikolojik ve fizyolojik sağlıklarını etkileyen grup kimliği ve grup düzeyindeki etkenlerin, bireysel faktörlerle birlikte ele alınarak çalışılması önemlidir. Bu sayede hem grup içi hem de gruplar arası farklılıklara neden olan mekanizmaların keşfedilmesi mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmada sosyal kimlik kuramı ve azınlık stresi modeli temel alınarak Türkiye'deki pek çok farklı gruptan biri olan Bulgaristan göçmenlerinde grup ve birey düzeyindeki kaynakların hem iyilik haline doğrudan etkileri, hem de algılanan ayrımcılık ve iyilik hali arasındaki ilişkideki dolaylı etkileri incelenmiştir. Ayrıca bu çalışma gelecekte diğer gruplarla yürütülecek olan çalışmalar için temsil niteliğinde olacak ve devamında farklı gruplar arasında karşılaştırmalara olanak

sağlayacaktır. Raporun bu kısmında öncelikle Türkiye'deki Bulgaristan göçmenlerinden kısaca bahsedilmekte ve daha sonra önerilen hipotezlerle ilgili literatürde yer alan bulgular üzerinde durulmaktadır.

Bulgaristan Göçmenleri

Çalışmada ele alınacak grup 1989 göçü ve sonrasında Türkiye'ye yerleşmiş olan Bulgaristan göçmenleridir. Bulgaristan'ın 1878'de Osmanlı hükümdarlığından çıkmasından günümüze uzanan tarihsel süreçte Bulgaristan'da yaşayan Türkler değişik dönemlerde (1950, 1968, 1979 göçleri gibi) bazen zorunlu, bazen de Türkiye'ye yerleşmiş olan ailelerinin ve yakınlarının yanına gidebilmek için gönüllü olarak, Türkiye'ye göç etmişlerdir (Eminov, 1997). Ancak 1968 göç dalgasından sonra Bulgaristan'daki Türklere uygulanan asimilasyon politikaları şiddetini artırmıştır. Türk okulları kapatılmış, Türkçe konuşmak ve geleneksel Türk kıyafetlerinin giyilmesi yasaklanmış ve son olarak 1984'te Türkler, isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmek durumunda kalmışlardır. Bunun sonucunda, Dayıoğlu'nun (2005) ikinci dünya savaşından sonra Avrupa'da yaşanan en büyük kitlesel göç hareketi olarak nitelendirdiği göç gerçekleşmiş ve 1989 yılında yaklaşık 300,000 Türk kökenli Bulgaristan vatandaşı Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Bulgaristan'da yönetimin değişmesiyle Türkiye'ye göç eden bu gruptan yaklaşık 150,000'i Bulgaristan'a geri dönse de bu tarihten 1995 yılına kadar da yaklaşık 74,000 kişi daha Türkiye'ye gelmiştir (Akgün, 2009). Bu istatistikler, Türkiye'deki Bulgaristan göçmenleri nüfusunun oldukça fazla olduğuna işaret etmektedir. Bulgaristan göçmenlerinin proje kapsamında katılımcı olarak kullanılması, gerek göçmen nüfusunda önemli bir yer tutmaları gerekse deneyim ve yaşantılarının yakın dönemde göçü yaşamaları nedeniyle diğer gruplara nazaran daha taze olması nedeniyle de uygundur.

Grup Kimliği: Algılanan Ayrımcılık ve Bireyin İyilik Hali arasındaki İlişki

Tajfel ve Turner (1979) sosyal kimlik kuramında kişilerin kendilerini tanımlarken ve diğer kişiler tarafından tanımlanırken, bireysel özelliklerinden çok grup üyeliklerine atıfta bulunulduğunu belirtmişler ve kişilerin benlik imgelerinin, kişinin ait olduğu sosyal kategoriden yani grubunun toplum içerisindeki yerinden büyük ölçüde etkileneceğini söylemişlerdir. Kurama göre grup üyeliğinin olumlu ya da olumsuz değerlerle ilişkilendirilmesi gruplar arası karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda grup üyeliğinin olumlu benlik imgesine katkısı süreci avantajlı grup üyelerinde oldukça

belirlidir. Dezavantajlı gruplarda (ör. azınlıklar, göçmenler, düşük sosyoekonomik statüdeki kimseler, eşcinseller vb.) ise, grup üyeleri genellikle hakim grup –yani çoğunluk- tarafından saygı görmediklerinden, olumsuz değerlendirme ve ayrımcı davranışlara maruz kaldıklarından, (Verkuyten ve Lay, 1998) grup süreçleri açısından farklı dinamiklerin yer aldığı bir yapı ortaya çıkabilmektedir, örneğin gruba yöneltilen olumsuz tutumlar bireylerin depresyon düzeylerinin artmasına yol açabilmektedir.

Bahsedildiği gibi grup üyeliği genellikle azınlık grup üyeleri açısından hakim grubun ayrımcı tutum ve davranışlarını beraberinde getirebilmektedir. Literatürdeki çalışmaları değerlendirerek Meyer (2003) azınlık grup üyelerine yöneltilen olumsuz değerlendirme ve önyargıların bu bireylerde psikolojik açıdan olumsuz sonuçlara yol açabileceğini söylemiştir. Meyer, önerdiği Azınlık stresi modelinde azınlık grupların yaşadığı stresin tüm bireylerin deneyimlediği yakınlarını kaybetme, işten ayrılma gibi genel stres faktörlerinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Meyer'e göre azınlık grup üyeleri, genel olarak herkesin yaşadığı stres faktörlerine ek olarak kendi gruplarının statüsüne özgü, kronik ve sosyal temelli bir stres yaşamaktadırlar. Diğer bir deyişle dezavantajlı grup üyeleri gruplarının sosyal yapıdaki yeri (azınlık grubunu oluşturmaları) nedeniyle çoğunluk grup üyelerinin deneyimlediğinden hem nitelik olarak farklı hem de nicelik olarak daha sıklıkla stres yaşamaktadırlar. Meyer diğer grup kuramlarına oranla daha yeni olan modelinin 'azınlık grup üyelerinin daha farklı ve yüksek düzeyde stres yaşadıkları' önermesini çoğunlukla lezbiyen, gey ve biseksüel azınlık grup üyeleri üzerinde sınamıştır. Ayrıca azınlık grup üyelerinin, hakim grubun uyguladığı ayrımcılıkla ilgili algılarının gerek psikolojik ve fiziksel sağlık durumlarını, gerekse iyilik hallerini olumsuz etkilediği pek çok araştırmacı tarafından, farklı dezavantajlı gruplar ele alınarak, ortaya konmuştur (Jasinskaja-Lahti ve ark.,2006; Meyer, 2003; Torres, 2009).

Çalışmada ele alınan hipotezle, yani algılanan ayrımcılığın bireylerin iyilik hali üzerindeki etkisiyle ilgili doğrudan Bulgaristan göçmenleriyle yürütülen çalışmalara ulaşılamasa da, Bulgaristan göçmenlerinin yaşam doyumları ve Türkiye'ye adaptasyonları ile ilgili bazı çalışmalar mevcuttur. Örneğin, 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ederek Eskişehir'e yerleşmiş olan göçmenler ve buranın yerel insanlarıyla yapılmış olan bir çalışma, umutsuzluk ve anksiyete düzeylerinde bir farklılık olmamakla birlikte göçmenlerin yaşam doyumlarının daha düşük olduğunu göstermiştir (Yenilmez , Ayrancı ,Topal , Aksaray , Seber

ve Kaptanoğlu, 2007). Bulgaristan'dan göç eden kişilerle yapılan bir başka tez çalışmasında ise, bu kişilerin aynı etnik köken ve dine mensup olmaları nedeniyle Türkiye'deki yaşama kolayca adapte olmasının beklendiğinden bahsedilmiş fakat bu kişilerin siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak farklı bir çevrede yetişmelerinden dolayı sosyal açıdan kentle bütünleşemedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Coşgun, 2005). 1990'lı yıllarda Kıbrıs'a göç eden Bulgaristan Türklerinin incelendiği bir başka araştırma ise, göçmenlerin Bulgaristan'daki geçmiş yaşantılarını düşündüklerinde iş, eğitim, meslek, kültürel etkinlikler ve dernek oluşturma gibi alanlarda kendilerini dışlanmış hissettiklerini ortaya koymuştur. Kıbrıs'taki Bulgaristan göçmenlerinden Kıbrıs'ta sürdürdükleri yaşantılarını değerlendirmeleri istendiğinde ise bu kişilerin kendilerini çalışma yaşantısı ve meslek edinme, yüksek gelir fırsatları, düzgün yaşanacak konut bulabilme ve komşuluk ilişkileri açısından dışlanmış hissettikleri ortaya çıkmıştır (Tevfik, 2007). Bir başka deyişle Kıbrıs'taki Bulgaristan göçmenleri, aynı köken ve dine mensup olsalar da Kuzey Kıbrıs'taki yerel halktan farklı hissettiklerini ifade ederek, bazı alanlarda ayrımcılık algıladıklarını belirtmişlerdir.

Yukarıda bahsedilen bulgular ve azınlık stresi modeli temel alınarak, Bulgaristan göçmenlerinin algıladıkları ayrımcılığın iyilik hallerini olumsuz etkileyeceği önerilmektedir. Yani ayrımcılık algılamayan ya da düşük seviyede ayrımcılık algılayan bireylere göre daha çok ayrımcılık algılayan bireylerin iyi olma halinin (bir başka deyişle, psikolojik zindeliğinin) daha düşük olması beklenmektedir. Yani, algılanan ayrımcılık ve iyilik hali arasında hesaplanacak korelasyonun negatif yönlü olması beklenmektedir.

Algılanan Ayrımcılık ve Bireyin İyilik Hali Arasındaki İlişkide Rol Oynayan Faktörler

Yukarıda belirtildiği gibi bireyin iyilik halini olumsuz yönde etkileyebilecek hem öznel yaşantısal faktörler, hem de ayrımcılık ve önyargılar gibi toplumsal bir yanı olan faktörler söz konusudur. Azınlık grup üyeleri, bir stres faktörü olan ayrımcılık ve önyargıların pasif kabul edicileri değildirler. Hem bireysel (Lazarus, 1976), hem de grup düzeyindeki (Meyer, 2003) başa çıkma mekanizmalarından yararlanarak ayrımcılığın olumsuz etkisine direnç gösterebilmektedirler. Lazarus önerdiği *stres modelinde* (1976) çevre ve bireyin özelliklerinin etkileşimine odaklanmış ve stres faktörlerinden her bireyin aynı şekilde etkilenmeyeceğini savunmuştur. Lazarus stres faktörleri ve iyilik-hali arasındaki ilişkide bireysel düzeydeki belli

başlı bazı kaynakların aracı rolünün önemine dikkat çekmiş, bireyin tehdit yaratan duruma başa çıkabilme becerisinin tehdit yaratan faktörün olumsuz etkisini en aza indirebileceğini söylemiştir. Lazarus'un modeli doğrultusunda sosyal destek, kontrol hissi, iyimserlik gibi bireysel özelliklerin stres faktörlerine karşı koruyucu etkileri literatürde sıklıkla ele alınmıştır (ör. Cassidy, 2009)

Azınlık stresi modeli, gruba yöneltilen olumsuz tutum ve davranışlar nedeniyle grup üyeliğinin stres kaynağı olabileceğini söylemektedir. Fakat model aynı zamanda grup kimliğinin stresle başa çıkmada yarar sağlayabileceğini de öngörmektedir. Model, grup üyeliğinin, bireysel düzeydeki başa çıkma kaynaklarına ek olarak, grup düzeyinde sağlayacağı kaynaklara (ör. dernekler yoluyla sosyal destek sağlamak gibi) dikkat çekmektedir. Sosyal kimlik kuramının da belirttiği üzere, grup üyeliği ve bu üyelikle ilişkili tanımlanan sosyal kimlik bireyin benliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Örneğin, Branscombe, Schmitt ve Harvey'in (1999) Afrikalı-Amerikalı katılımcılarla yürüttükleri çalışma, azınlık grup üyeleri için grup kimliğinin nasıl hem stres hem de başa çıkma kaynağı olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Algılanan ayrımcılık ve grup kimliği de aslında bireyin grup üyeliğiyle ilişkili değişkenlerdir. Çalışma, ayrımcılık algısının iyilik hali üzerindeki doğrudan etkisinin olumsuz, ancak grup kimliği üzerinden olan dolaylı etkisinin olumlu olduğunu göstermiştir. Diğer bir deyişle, iyilik halini olumsuz yönde etkileyen ayrımcılık algısı, iyilik halini olumlu yönde yordayan grup kimliğiyle özdeşleşmeyi artırmaktadır.

Azınlık stresi modeline göre grup ve bireysel düzeydeki başa çıkma kaynaklarının ayrıştırılarak değerlendirilmesi gerekir. Meyer bazı durumlarda, bireyin etkili kişisel başa çıkma kaynaklarına sahip olsa da, grup kaynaklarından mahrum olabileceğini ve bu durumda, hem bireysel hem de grup kaynaklarını kullananlara göre, olumsuz psikolojik ve fiziksel sonuçlara daha yatkın olabileceğini söylemiştir. Bu durumda optimal faydanın kişinin hem bireysel hem de grup düzeyindeki kaynakları kullanmasıyla sağlanabileceği söylenebilir.

Bu çalışmada literatürdeki bulgular ve öneriler doğrultusunda bireyin psikolojik zindeliğini, yani iyilik halini olumlu yönde etkileyeceği beklenen grup ve birey düzeyindeki kaynaklar ele alınmıştır. Bu iki düzeydeki kaynakların aynı zamanda algılanan ayrımcılığın iyilik hali üzerindeki etkisini aracı olarak da yordaması beklenmektedir. Bunlardan *birey* temelli kaynaklar öz-yeterlik, stresle baş etme stratejileri (kendine güvenli yaklaşım, iyimser

yaklaşım, boyun eğici yaklaşım ve çaresiz yaklaşım alt boyutları) ve iyimserlik değişkenleriyle değerlendirilmiştir. *Grup* temelli kaynaklar ise üç kümede toplanmıştır; bunlardan ilki iç-grup kaynaklarıdır. İç-grup kaynakları, göçmen kimliği ile özdeşleşme ve göçmen gruba yönelik olumlu değerlendirmeler değişkenleriyle tanımlanmıştır. İkincisi ise dış-grup kaynaklarıdır; bu da gruplar-arası yeterlik ve dış-gruba yönelik olumlu değerlendirmeler değişkenleriyle ölçülmüştür. Grup kaynaklarından iç- veya dış-grup kümesi altında doğrudan doğruya sınıflandırılmayan, ancak grup düzeyindeki kaynaklardan sayılabilecek bir de Türkiye vatandaşlığı kimliği ile özdeşleşme değişkeni bulunmaktadır.

Azınlık stresi modeli doğrultusunda algılanan ayrımcılık bir stres faktörü olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda stresle, olumsuz yaşam koşullarıyla ve algılanan ayrımcılığın olumsuz etkisiyle başa çıkmada doğrudan ya da dolaylı etkisi belirlenmiş birey ve grup düzeyindeki değişkenler çalışmaya dâhil edilmiştir. Yazının devamında belirleyici değişkenlerin daha iyi anlaşılabilmesi ve bu değişkenlerin neden seçildiğiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi verilmesi amacıyla belirleyici değişkenlerle ilgili literatür bulgularından bahsedilmiştir.

Grup Düzeyindeki Kaynaklar

Tajfel ve Turner'ın (1981; Akt. Luhtanen ve Crocker, 1992) sosyal kimlik kuramına göre, grup kendilerini aynı sosyal kategoride gören bireylerin toplamından oluşur; grup kimliği ise bu bireylerin gruplarına verdikleri önem ve gruplarıyla kurdukları duygusal bağı temsil etmektedir. Grup kimliğinin psikolojik olarak koruyucu etkisiyle ilgili çalışmalar literatürde yeni yeni yer bulmaya başlamıştır (Mossakowski, 2003). Örneğin gençlerin olumlu etnik kimlik geliştirmelerinin hem davranışsal uyumları hem de psikolojik sağlıkları açısından önemli olduğu bulunmuş (Wakefield ve Hudley, 2007), etnik kimliğin yaşam boyu karşılaşılan etnik ayrımcılığa karşı koruyucu etkiye sahip olduğu ve depresif belirtilerdeki düşüşle ilişkili olduğu gösterilmiştir. Ayrıca etnik kimliğin ayrımcılıktan bağımsız olarak az sayıda depresif belirtinin görülmesiyle de ilişkili olduğu yani ayrımcılık rapor etmeyen kişilerde de etnik kimliğin zihinsel sağlık üzerindeki olumlu etkisinin görüldüğü bulunmuştur (Mossakowski, 2003).

Grup düzeyinde ele alınacak bir diğer değişken ise *gruplar-arası yeterlidir*. Gruplar-arası yeterlik farklı kültürlerden gelen veya farklı gruplara ait üyelerin etkin ve rahat bir

şekilde iletişim kurma becerisi olarak tanımlanmıştır (Torres, 2009). Torres gruplar-arası iletişimde yeterli hissetmenin kişinin iyilik halini koruması için önemli bir kaynak olduğunu ileri sürerek, hem gruplar-arası düzeydeki yeterlik algısının hem de bireysel düzeydeki genel öz-yeterlik algısının algılanan ayrımcılık ve depresyon arasındaki ilişkide aracı değişken olarak etkili olduğunu bulmuştur. Genel olarak yeterlikle ilgili kaynakların (ör. genel öz-yeterlik, aktif başa çıkma stratejileri) azınlık gruplardaki depresyon semptomlarına karşı koruyucu etkileri ortaya konmasına rağmen grup düzeyindeki bir kaynak olan gruplar-arası yeterlik hissini inceleyen çalışmalar daha azdır. Bunlardan Torres ve Rollock (2007), Amerika'daki Meksikalı azınlıkların uyumlarında kültürler-arası yeterlik hissini, kültürselleşme ("acculturation") ve depresyon semptomları arasındaki ilişkide düzenleyici bir değişken olarak rol aldığını göstermiştir. Bu doğrultuda gruplar-arası yeterlik ayrımcılıkla baş etmede önemli rol oynayabilecek bir faktör olarak ele alınmıştır.

Birey Düzeyindeki Kaynaklar

Stres literatüründe stres faktörlerini algılama ve strese yönelik tepkilerdeki bireysel farklılıklar üzerinde sıklıkla durulmuştur. Lazarus (1976) farklı kişisel özelliklere sahip olmaları nedeniyle, farklı bireylerin aynı olaya çok farklı tepkiler verebileceğini söylemiştir. Kişilik özellikleri, zeka, motivasyon gibi farklı değişkenler bu kapsamda ele alınarak incelenmiştir. Bu değişkenlerin iyilik hali üzerindeki doğrudan etkilerinin yanı sıra stres faktörlerine karşı koruyucu etkileri de sıklıkla üzerinde durulan konular olmuştur. Diğer bir deyişle bu bireysel özelliklerin aracı ve düzenleyici değişken rolleri de incelenmiştir (Cassidy, 2009). Strese karşı koruyucu etkileri olan bu değişkenler bireysel düzeydeki psikolojik *kaynaklar* olarak da isimlendirilmektedir. Stres literatürüne önemli katkıları olan Lazarus (1976, p.58) güvenlik hissini artıran bireysel düzeydeki psikolojik kaynakların, bireyin, bilgi, beceri, daha önce karşılaşılan sorunlarla başa çıkma deneyimleri ve gelecekle ilgili olumlu düşüncelerine dayandığını söylemiştir. Yürütülen çalışmada da iyilik hali üzerindeki hem doğrudan, hem de dolaylı etkileri çalışılmış olan başa çıkma yöntemleri, öz-yeterlik ve iyimserlik değişkenleri ele alınmıştır. Bu değişkenlerin diğer stres faktörlerinde olduğu gibi algılanan ayrımcılık ve iyilik hali arasındaki ilişkide belirleyici rol oynayabileceği düşünülmüştür. Takip eden kısımda bireysel düzeydeki psikolojik kaynaklar olarak ele alınan kaynaklarla ilgili bilgi verilecektir.

Umut kavramıyla benzeşen *iyimserlik*, gelecekte iyi şeylerin olacağına dair beklentiler şeklinde tanımlanmıştır (Scheier & Carver, 1987). Çalışmanın amacıyla tutarlı olarak, gerek Türkiye gerekse yurt dışında yürütülen çalışmalar (Cozzarelli, 1993; Sümer ve ark., 2005) iyimserliğin olumsuz olaylarla başa çıkmada önemli bir kaynak olduğunu göstermiştir. Buna göre iyimserliğin bireyin iyilik halini olumlu etkileyeceği ve algılanan ayrımcılığın olumsuz etkisini azaltacağı düşünülmektedir.

Başta çıkma yöntemleri kişilerin sıkıntı ve stres durumlarının üstesinden hangi yöntemleri kullanarak geldikleriyle ilgilidir. Yapılan bir çalışma algılanan ayrımcılık ve depresyon arasındaki ilişkiye algılanan ayrımcılıkla başa çıkmada kullanılan mekanizmaların etkisini göstermektedir (Noh, Beiser, Kaspar, Hou ve Rummens, 1999). Kanada'daki Asyalı mültecilerle yapılan bu çalışma, aktif başa çıkma yollarının (ör. var olan ayrımcılık durumunu protesto etme gibi) hiç bir etkisi olmadığını göstermiştir. Aksine, bu çalışmanın bulgularına göre daha pasif başa çıkma yollarının (ör. kaçınma ve deneyimleri pasif olarak kabul etme gibi) depresyonu azalttığını ortaya çıkmıştır. Bu bulgular aktif veya pasif başa çıkma yöntemlerinin duruma özgü bir şekilde uyumu artırıcı olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Yapılan bir başka çalışma ise kişilerin kullandıkları başa çıkma stratejilerindeki farklılıkların algılanan ayrımcılık ve depresif belirtiler arasındaki ilişkiyi düzenlediğini göstermiştir (Wei, Ku, Russell, Mallinckrodt, Yu ve Liano, 2008). Bu çalışmanın bulgularına göre, baskılayıcı başa çıkma yöntemleri (problemleri yok saymak gibi) ayrımcılık algılayan bireylerde depresif belirtileri artırırken, reaktif başa çıkma yöntemlerinin (güçlü duygusal tepkiler, dürtüsellik gibi) az kullanılması ayrımcılık algılayan bireylerde depresif belirtilerin görülme sıklığını azaltmaktadır. Çalışmalar başa çıkma yöntemlerinin stresle ve algılanan ayrımcılığın olumsuz etkisiyle baş etmede göz önünde bulundurulması gereken önemli bir faktör olduğuna işaret etmektedir.

Öz-yeterlik ise kişinin bir işi başarıyla yerine getirme ya da günlük yaşamında karşısına çıkan sorunlarla baş etme yetisiyle ilgili kişisel algısıdır. Öz-yeterliğin bireyin işlevselliği ve iyilik hali üzerindeki etkisi üzerine pek çok çalışma yapılmış, yüksek öz-yeterliğin birey üzerinde iyileştirici ve olumlu etkileri ortaya konmuştur (Gecas, 1989). Afrikalı-Amerikalı genç örneklemde etnik kimlikle özdeşleşmenin algılanan öz-yeterliği artırarak depresyon belirtilerinin azalmasına neden olduğu bulunmuştur (Swenson ve Prellow, 2005). Ayrıca etnik

kimlikten bağımsız olarak algılanan öz-yeterlik düşük seviyedeki depresyonla ilişkili olarak bulunmuştur.

Yöntem

Katılımcılar

Ölçek paketi 314 katılımcı tarafından doldurulmuştur. Ölçek toplam puan ortalamaları hesaplanırken her bir ölçekte yer alan maddelerin en az yarısını doldurmuş olan katılımcıların puanları hesaplanmış ve ileri seviyedeki analizlere dâhil edilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 36.94'tür (SS = 12.22, Yaş Aralığı = 18-72). Çalışma Türkiye'nin dört farklı ilinde (Bursa, Ankara, Çorlu ve İstanbul) Bulgaristan'dan göç eden Türk katılımcılarla yürütülmüştür. Katılımcıların çoğunluğunu (%74'ünü, N=201) 1989 göçüyle Türkiye'ye gelen diğer bir ifadeyle 23 yıldır Türkiye'de yaşayan göçmenler oluşturmaktadır. Örneklem grubunda 1989 öncesinde Türkiye'ye yerleşmiş olan 5 katılımcı ve 1989 sonrasında Türkiye'ye yerleşmiş olan 66 katılımcı vardır. Katılımcıların göç ettikten sonra Türkiye'de bulunma sürelerinin ortalaması 21.6 yıldır. Çalışmaya katılanların çoğu (%78.1, N= 242) oturdukları mahallede göçmenlerin çoğunlukta olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu Müslüman olduklarını belirtmişlerdir (%96.2, N= 302), dini inancı olmadığını belirten katılımcı sayısı 10 (%3.2) ve aynı soru için diğer seçeneğini işaretleyen katılımcı sayısı 2'dir (%0.6). Siyasi görüşlerini beşli ölçek üzerinde değerlendiren (1=sol, 5=sağ) katılımcılarda ortalama puan 2.81'dir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de özetlenmiştir.

İşlem

Ölçek paketi Türkiye'nin dört farklı şehrindeki katılımcılara uygulanmıştır. Katılımcıların %28.6'sı Bursa'da, %23.2'si Ankara'da, %22.5'i Çorlu'da ve %24.8'i İstanbul'da yaşamaktadır. Çalışmadan elde edilen veri uygun örneklem yoluyla elde edilmiştir. Katılımcılara sosyal iletişim ağları kullanılarak ve göçmen nüfusunun fazla olduğu bölgelerdeki dernek ve kahveler ziyaret edilerek ulaşılmıştır. Ölçek Türkçe olarak uygulanmıştır ve katılımcılar çalışmaya gönüllü olarak katılmışlardır.

Etik ilkeler doğrultusunda, veri toplamaya başlamadan önce Orta Doğu Teknik Üniversitesi Etik Kurulundan gerekli izin alınmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Sıklık (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	141	45.0%
Erkek	172	55.0%
Eğitim Düzeyi		
İlkokul	1	0.3%
Ortaokul	24	7.7%
Lise	115	36.7%
Meslek Lisesi	44	14.1%
Üniversite	99	31.6%
Master/Doktora	5	1.6%
Öğrenci	25	8.0%
Şehir		
Bursa	89	28.6%
Ankara	72	23.2%
Çorlu	70	22.5%
İstanbul	77	24.8%
Diğer	3	0.9%
Aylık Gelir (Tüm aile için)		
500 TL ve altı	7	2.3%
500-1000 TL	28	9.3%
1000-1500 TL	72	23.8%
1500-2000 TL	47	15.6%
2000-3000 TL	84	27.8%
3000-4000 TL	34	11.3%
4000-5000 TL	12	4.0%
5000 TL ve üzeri	18	6.0%
En uzun süreli yaşanan yerleşim birimi		
Köy	26	8.6%
İlçe	42	13.9%
Şehir	104	34.4%
Büyükşehir	130	43%
Ev sahibi olma		
Evet	275	88.1%
Hayır	37	11.9%
Araba sahibi olma		
Evet	200	66.2%
Hayır	101	33.4%
Din		
Müslüman	302	96.2%
İnanmıyor	10	3.2%
Diğer	2	0.6%

Veri Toplama Araçları

Katılımcılara 6 sayfadan ve 3 kısımdan oluşan bir ölçek paketi uygulanmıştır. İlk kısımda demografik sorular sorulmuştur. İkinci kısımda 'Bulgaristan Göçmenleri' başlığı

altında grup kaynakları, iç- ve dış-gruba yönelik kalıp yargılar ve algılanan ayrımcılık soruları yer almıştır. Bireysel kaynaklar ve iyilik hali ölçeklerinin yer aldığı üçüncü kısma ise “Kişisel özellikler” adı verilmiştir. Katılımcılara ölçekler aynı sıra ile uygulanmıştır. Takip eden kısımda çalışmada kullanılan ölçekler ve bu ölçeklerin geçerlik ve faktör yapılarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler verilecektir.

İyilik Hali Ölçekleri

İyilik hali duygu ve biliş boyutlarını içeren çok boyutlu bir yapıdır. Yapılan çalışmada bilişsel boyut yaşam doyumu ölçeği ile duygu boyutu ise duygu-denge ölçeği ile değerlendirilmiştir.

Yaşam doyum ölçeği: Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilmiş olan ölçek Köker (1991) tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Beş maddeden oluşan ölçeğin Türkçe uyarlamasında Cronbach Alfa katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Yapılan çalışmada aynı ölçek için alfa değeri .82 olarak elde edilmiştir. Ana eksenler (Principle Axis) yöntemi ve ‘oblimin’ dönüştürmesine göre yapılan faktör analizi ölçeğin orijinal yapısında olduğu gibi tek faktör olduğunu göstermiştir. Tek faktör toplam varyansın %47.35’ini açıklamaktadır. Ölçekteki maddeler 1= kesinlikle katılmıyorum 5=kesinlikle katılıyorum aralığında değerlendirilmiştir. Bu ölçek için 5 maddenin ortalaması alınarak yaşam doyumu puanı elde edilmiştir.

Duygu-denge ölçeği: Bradburn tarafından 1969’da geliştirilen, negatif ve pozitif duyguları ölçen duygu-denge ölçeği (Kim & Mueller, 2001) Prof. Dr. Nebi Sümer tarafından Türkçeye uyarlanmış ancak geçerlik güvenirlik çalışması henüz yayınlanmamıştır. Çalışma kapsamında bu ölçeğin Türkiye örneğinde geçerlik-güvenirlik analizinin yapılması ve Türkçeye yeni bir ölçek kazandırılması da amaçlanmıştır. Ancak yapılan iç-tutarlık analizinde pozitif duyguları ölçen maddelerin düşük Cronbach Alfa katsayısına (.47) sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, ana eksenler (Principle Axis) yöntemi ve ‘oblimin’ dönüştürmesine göre yapılan faktör analizinde pozitif duygu maddelerinden birinin (madde 9) negatif duygu faktörüne yüklendiği görülmüştür (bkz. Tablo 2). Negatif duygu maddeleri ise tek bir faktöre yüklenmiş ve iç-tutarlık analizinde Cronbach Alfa katsayısı .67 olarak bulunmuştur. Yapılan faktör analizi ilk faktörün (negatif duygu) toplam varyansın %17.33’ünü ikinci faktörün ise (pozitif duygu) %9.26’sını açıkladığını göstermiştir. Yapılan geçerlik ve faktör analizleri

sonucunda çalışma kapsamında yalnızca negatif duygu maddelerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Ölçekteki maddeler 1= Evet 2=Hayır seçenekleri ile değerlendirilmiştir. Bu ölçek için 5 maddenin ortalaması alınarak negatif duygu puanı elde edilmiştir. Buna göre yüksek puanlar olumsuz duyguların azlığını, düşük puanlar ise olumsuz duyguların çokluğunu göstermektedir.

Tablo 2. Duygu-Denge Ölçeği Madde Faktör Yükleri ve h² (Communality) Değerleri

Maddeler	Negatif Duygu	Pozitif Duygu	h ²
Bunalımlı ya da çok mutsuz oldum (8).	.74		.54
Çok yalnız hissettim ve insanlardan uzak durdum (4).	.55		.30
Birisi tarafından eleştirildiğim için üzüldüm (10).	.52		.32
Canım sıkıldı (6).	.49		.25
Bir yerde uzun süre durmayacak kadar huzursuz oldum (2).	.40		.16
İşlerim yolunda gitti (9).	-.37		.21
Yaptığım iyi bir iş nedeniyle övgü aldığım için gurur duydum (3).		.54	.30
Bir şeyi başarıyla tamamladığım için mutlu oldum (5).		.46	.21
Sevinçten dünyalar benim oldu (7).		.41	.17
Bir şeyden heyecan duydum ve ilgilendim (1).		.32	.15

Not: Parantez içindeki sayılar madde numaralarını göstermektedir

Türkiye’deki yaşam memnuniyeti ölçeği: Verkuyten ve Brug (2002) tarafından geliştirilen ve Hollanda’daki Türk azınlık grubuyla yürütülen bir tez çalışması kapsamında (Hünler, 2007) Türkçe ’ye çevrilen 4 maddelik Türkiye’deki yaşam memnuniyeti ölçeğine 1 madde daha eklenerek (Madde 5: Türkiye’ye ait olduğumu hissediyorum) çalışma kapsamında kullanılmıştır. Ana eksenler (“Principle Axis”) yöntemi ve ‘oblimin’ dönüştürmesi ile yapılan faktör analizi orijinalinde olduğu gibi ölçeğin tek faktörlü yapısına işaret etmiştir. Tek faktör toplam varyansın %50.95’ini açıklamaktadır. Ayrıca ölçeğin iç güvenilirlik göstergesi olan Cronbach alfa katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır. Ölçekteki maddeler 1= Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum aralığında değerlendirilmiştir. Bu ölçek için 5 maddenin ortalaması alınarak Türkiye’deki yaşam memnuniyeti puanı elde edilmiştir.

Algılanan Ayrımcılık Ölçekleri

Katılımcıların ayrımcılık algısı iki farklı ölçekle değerlendirilmiştir. Kullanılan ölçeklerden biri (McConahay, 1986; Gawronski ve ark., 2008) orijinali İngilizce olan ve çalışma kapsamında Türkçeye uyarlanan modern ırkçılık ölçeğidir. Ölçeklerden bir diğeri ise özellikle göçmen gruplarda kullanılmak üzere, çalışma kapsamında yapılan mülakatlar sonucunda, geliştirilmiş olan ayrımcılık algısı ölçeğidir.

Modern ırkçılık ölçeği: Bu ölçek, içinde yaşanan toplumda, aslında çoğunluk grubun azınlığa karşı önyargısını ölçmek için kullanılan bir ölçektir. Ölçeğin arkasındaki temel düşünce azınlık bir grupta (ör. Amerika'daki siyahlar) ilgili önyargıların günümüzde artık açıktan açığa kötölemek şeklinde "eski-usul" değil, değişen siyasi iklim ve tutumlarla birlikte aslında bu gruplara dair olumsuz duyguların örtük bir şekilde açığa çıkması ve önyargılı kişilerin başka bahaneler göstererek eşitliğe karşı çıktığıdır. Orijinalinden farklı şekilde bu projede bu ölçek azınlık grubunun çoğunluğun (toplumun) önyargısına dair algısını ölçmek için kullanılmıştır. İlk hali 6 madde olan (McConahay, 1986) ve daha sonradan Gawronski ve arkadaşları (2008) tarafından 10 maddeye çıkarılan bu ölçeğin Türkçeye adaptasyonu için uyarlama çalışması yürütülmüştür.

Bu kapsamda orijinali İngilizce olan bu ölçek çalışmada bursiyer olarak görev alan Leman Korkmaz tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra, ileri düzeyde İngilizce bilen ve bu ölçekleri daha önce hiç görmemiş ikinci bir yüksek lisans öğrencisi Türkçeye çevrilmiş olan ölçek maddelerini ölçeklerin orijinal dili olan İngilizceye geri çevirmiştir. Yapılan bu çeviri İngilizce orijinal maddelerle karşılaştırarak çevirinin uygunluğu belirlenmiş ve gerekli durumlarda maddelerde düzeltmeler yapılmıştır. Çevirilerde ölçek maddelerinin anlamlarının doğru biçimde yansıtılmasına ve kültürel bağlama uygun kelimelerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Ana eksenler (Principle Axis) yöntemi ve 'oblimin' dönüştürmesine göre yapılan faktör analizi sonucunda 2 faktörlü çözüme ulaşılmıştır (Ters maddeler ayrı faktöre yüklenmiştir). Ancak bir madde 'Madde 10:Bulgaristan göçmenleri, grup olarak, nadiren önyargı ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır' ait olduğu tasarlanan boyuta değil de diğer boyuta yüklenmiştir. İç-tutarlık analizi aynı maddenin ölçeğin Cronbach Alfa katsayısını düşürdüğünü göstermiştir. Geçerlik ve faktör analizi sonuçları dikkate alınarak bu maddenin çıkarılmasına karar verilmiştir. Ölçeğin 9 madde ile Cronbach Alfa katsayısı .85'tir. Ana eksenler yöntemi ve 'oblimin' dönüştürmesine göre yapılan faktör analizinde ise iki faktörün toplam açıkladığı varyans %52 olarak bulunmuştur. Ölçekteki maddeler 1= kesinlikle katılmıyorum 5=kesinlikle katılıyorum aralığında değerlendirilmiştir. Ölçekteki 4 madde ters yönde kodlanarak değerlendirilmiştir. Bu ölçek için 9 maddenin ortalaması alınarak algılanan ayrımcılık puanı elde edilmiştir.

Tablo 3. Modern Irkçılık Ölçeği Madde Faktör Yükleri ve h² (Communality) Değerleri

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	h ²
Hala pek çok Bulgaristan göçmeni ‘göçmen’ olduğu için iş fırsatlarını kaçırmaktadır (5).	.91		.74
Bulgaristan göçmenleri yerli Türklerin sahip olduğu eşit iş fırsatlarına sahip değildir (4).	.76		.59
Türkiye’de Bulgaristan göçmenleri çoğunlukla ayrımcılık nedeniyle iyi iş fırsatlarını kaçırmaktadırlar (2).	.73		.52
Türkiye’deki Bulgaristan göçmenleri hala dezavantajlı bir grubu temsil etmektedir (7).	.64		.44
Türkiye’deki Bulgaristan göçmenleri hala ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar (9).	.64		.58
Toplumumuzdaki kişiler ortalama olarak yerli Türkler ve Bulgaristan göçmenlerine eşit davranmaktadır (3).		.72	.49
Türkiye’de Bulgaristan göçmenlerine karşı ayrımcılık artık bir problem değildir (1).		.66	.42
Bulgaristan göçmenlerine diğer herkese davranıldığı gibi davranılmaktadır (8).		.63	.39
Toplum Türklerin ve Bulgaristan göçmenlerinin eşit fırsatlara sahip olduğu bir seviyeye ulaşmıştır (6).		.62	.52

Not: Parantez içindeki sayılar maddelerin anketteki numaralarını göstermektedir

Göçmenlerde algılanan ayrımcılık ölçeği: Proje kapsamında Bulgaristan göçmenlerinin algıladıkları ayrımcılığı ölçen orijinal bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle 20 kişilik bir örneklem grubuyla ortalama 20 dakika süren mülakatlar yapılmıştır.

Bu mülakatların transkriptleri yapılmış ve katılımcılardan elde edilen veri, içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda geliştirilen göçmenlerde ayrımcılık ölçeği için 5 temel boyut belirlenmiştir. Katılımcılardan elde edilen veri de göz önünde bulundurularak her faktör için maddeler oluşturulmuş ve bu maddelerden her faktörü en iyi yansıttığı düşünülen en az 5 madde seçilmiştir. Belirtmekte fayda olan bir husus, ölçeğin bu halinin son hali olmaktan çok “yapım aşamasında” olan ve denenen ilk hali olduğudur. Özellikle, tutum maddelerinin göçmen örnekleminin sahiplenmesine yardımcı olacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve bazı ifadelerin daha açık hale getirilmesi söz konusudur¹. Ölçeğin kullanıldığı hali Ek 1’de verilmiştir. Belirlenen 5 faktör için örnek maddeler şöyledir:

- İç-gruba kabul (6 madde): “Kültürümüz yerliler tarafından kabul görüyor.”
- Ön yargı/ayrımcılık (5 madde): “Göçmen kadınlarının çalışmasına yerliler kötü gözle bakmaktadır.”
- İş-fırsatları (5 madde): “Yerlilere kıyasla göçmenlerin iş yerlerinde yüksek pozisyonlara gelmeleri daha zordur.”

¹ Gelişme raporunun ardından bu ölçeğin maddelerine yönelik alınan çok değerli geri bildirimler, maalesef veri toplama işleminin başlamasından çok sonra elimize geçtiği için dikkate alınsa da uygulamaya geçilememiş; dolayısıyla ölçek maddeleri geliştirilebilecek en üst düzeye getirilemeden bir miktar ifade sıkıntıları ve belirsizlik içeren haliyle, olduğu gibi kullanılmıştır.

- Kurumsal hizmette ayırım (5 madde): “Belediyeler, göçmenlerin yaşadığı bölgelere yeterince yatırım yapmıyorlar.”
- Algılanan olumsuz dış-grup tutumları (5 madde): “Göçmenlerin başarısı yerliler tarafından kiskanılmaktadır.”

Ana eksenler yöntemi ve ‘oblimin’ dönüştürmesine göre yapılan faktör analizi sonuçları 1’in üzerindeki özdeğerler (eigenvalue) göz önünde bulundurulduğunda 6 faktörlü bir yapıya işaret etmiştir. Ancak hem özdeğerlerin faktörlere karşı grafik gösteriminin yapıldığı ‘scree plot’ hem de madde yükleri 4 faktörlü bir yapının daha uygun olacağına işaret etmiştir. Ölçek 4 faktörlü bir çözüme zorlandığında ve faktörlere yüklenen maddeler incelendiğinde –bazı maddelerin farklı faktörlere yüklenmesi nedeniyle- en başta belirlenen faktör yapısından biraz farklı olmak üzere “algılanan olumsuz dış-grup tutumları”, “ayrımcılık”, “kabul görmeme” ve “kurumsal hizmette ayrımcılık” boyutlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Madde 4: “Göçmenlerin hakları için (ör. Bulgaristan’da kalan bazı hakların geri kazanılması gibi) bence siyasetçiler yeterince çaba göstermiyorlar”] hem 6 hem de 4 faktörlü çözümde hiçbir faktöre yüklenmediğinden analizden çıkarılmıştır. Ayrıca 4 faktörlü yapıda Madde 22: “Yerli halk göçmenlerin şivesi ile dalga geçer” ve Madde 19: “Pek çok göçmen aldıkları eğitim düzeyine göre daha düşük statüdeki işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır” maddeleri “Algılanan olumsuz dış-grup tutumları” boyutuna yüklenmiştir. Bu maddelerin yüklendikleri boyutu kuramsal olarak çok iyi yansıtmadığı düşünüldüğünden bu maddeler de ölçekten çıkarılmıştır. Dört faktörlü çözümde her bir faktöre yüklenen maddeler, madde yükleri ve h^2 (communality) değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Birinci boyut ‘algılanan olumsuz dış-grup tutumları’, ikinci boyut “ayrımcılık”, üçüncü boyut “kabul görmeme” ve dördüncü boyut “kurumsal hizmette ayrımcılık” olarak isimlendirilmiştir. Dört faktör toplam varyansın %44’ünü açıklamaktadır. Birinci faktörün açıkladığı varyans %28.56, ikinci faktörün %6.55 üçüncü faktörün %6.07 ve dördüncü faktörün de %3.96’dır. Ölçekteki maddeler 1 = Kesinlikle katılmıyorum 5 = Kesinlikle katılıyorum aralığında değerlendirilmiştir. Ölçekteki “Kabul Görmeme” boyutu için olumlu olan tüm maddeler ters yönde kodlanarak değerlendirilmiştir. Bu şekilde daha yüksek puanlar, daha az kabul görmeyi temsil etmiştir. Her bir alt ölçek için maddelerin ortalaması alınarak alt-ölçek puanları elde edilmiştir.

Tablo 4. Algılanan Ayrımcılık Ölçeği Madde Faktör Yükleri ve h² Değerleri

	1	2	3	4	h ² .
Yerliler, göçmenlerin Bulgaristan'dan gelerek onların fırsatlarını ellerinden aldığını düşünmektedir (25).	.81				.61
Göçmen kadınlarının çalışmasına yerliler kötü gözle bakmaktadır (13).	.72				.57
Yerliler iş bulamamaları ve maaşlarının düşmesinden haksız yere göçmenleri sorumlu tutuyorlar (15).	.70				.51
Göçmenlerin başarısı yerliler tarafından kışkırtılmaktadır (24).	.69				.49
Yerliler göçmenlerin Türkiye'ye gelişiyle iş ve yaşam koşullarının daha kötüye gittiğini düşünmektedirler (18).	.69				.50
Göçmenlere verilen bazı hakları (emeklilik, konut gibi) yerliler çekemiyorlar (12).	.68				.47
Göçmenlerin Türk ve Müslüman oldukları unutuluyor (17).	.63				.50
Bazı yerliler Bulgaristan göçmenlerini "Bulgar" olarak görüyorlar (10).	.55				.34
Yerliler, kız alıp-vermek söz konusu olduğunda göçmenleri pek istemiyorlar (20).	.37				.26
Göçmen kadınlarının daha rahat olması yerlilerce olumsuz değerlendirilmektedir (3).	.32				.21
Yerlilere kıyasla göçmenlerin iş yerlerinde yüksek pozisyonlara gelmeleri daha zordur (2).		.83			.63
Göçmenler yerlilerle eşit iş fırsatlarına sahip değillerdir (11).		.70			.56
Yerlilerle karşılaştırıldığında göçmenlere aynı iş için daha az para verilmektedir (6).		.63			.52
Göçmenlere yabancı muamelesi yapılmaktadır (1).		.50			.42
Yerliler göçmenlerle görüşmeyi tercih etmemektedir (9).		.40			.30
Yerlilerle eşit yaşam koşullarına ulaşmak için göçmenlerin çok daha fazla çalışması gerekmektedir (16).		.36			.24
Devlet göçmenlere sonuna kadar sahip çıkar (21-T).			.74		.55
Devlet göçmenler için elinden geleni yapmıştır (14-T).			.60		.38
Kültürümüz yerliler tarafından kabul görüyor (23-T).			.50		.26
Yerliler göçmenleri olumlu değerlendirmektedir (26-T).			.47		.26
Göçmenlerin Türkiye'ye uyum sağlamasında yerli halk destek olmuştur (5-T).			.47		.27
Belediyeler, göçmenlerin yaşadığı bölgelere yeterince yatırım yapmıyorlar (7).				-.88	.74
Göçmenlerin daha yoğun olduğu bölgelere (yerlilerinkine göre) daha az hizmet gitmektedir (8).				-.67	.59

Parantez içindeki sayılar madde numaralarını göstermektedir

(T) = Ters yönlü madde

Faktörler: 1: Algılanan olumsuz dış-grup tutumları; 2: Ayrımcılık; 3: Kabul görmeme; 4: Kurumsal hizmette ayrımcılık

Grup Düzeyindeki Kaynaklar

Göçmen kimliği, Türkiye vatandaşlığı kimliği, gruplar-arası yetkinlik, iç-grup ve dış-gruba yönelik değerlendirmeler yürütülen çalışmada grup düzeyindeki değişkenler olarak ele alınmıştır. Bu değişkenleri ölçmek için kullanılan ölçeklerle ilgili bilgiler aşağıdaki kısımlarda verilmiştir.

Türkiye vatandaşlığı kimliği ve göçmen kimliği: Luhtanen ve Crocker (1992) tarafından geliştirilen ve 5 maddeyle bilişsel yönden bireyin sosyal grup kimliğiyle ne derecede özdeşleştiğini değerlendiren “grup kimliği” ölçeği katılımcıların hem Türkiye vatandaşlığı hem de göçmen kimlikleriyle özdeşleşmesini değerlendirmek üzere kullanılmıştır. Türkçe uyarlaması Baysu (2007) tarafından yapılan ölçeğin ters yönlü maddesinin (madde 5) ölçeğin geçerlik ve güvenirliğini düşürdüğü görülmüştür. Benzer şekilde yürütülen çalışmada ters yönlü maddenin ölçeğin Cronbach Alfa katsayısını düşürdüğü görülmüş ve bu nedenle maddenin çıkarılmasına karar verilmiştir. Dört maddeli ölçekte, Türkiye vatandaşlığı grup kimliği için iç tutarlılık katsayısı .74 olarak bulunmuştur ve ana eksenler yöntemi ile yapılan faktör analizi tek faktörün varyansın %59’unu açıkladığını göstermiştir. Ölçeğin göçmen kimliğini değerlendiren formu için iç tutarlılık katsayısı .70 olarak bulunmuş ve tek faktörün toplam varyansın %54’ünü açıkladığı görülmüştür.

Gruplar-arası kaygı ölçeği: Gruplar-arası yetkinlik değişkenini ölçmek için kullanılan bu ölçek 11 madde olarak Stephan ve Stephan (1985) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye adaptasyonu, geçerlik ve faktör analizlerinin bu çalışma kapsamında yapılması amaçlanmıştır. Adaptasyon çalışmasında ilk adım olarak orijinali İngilizce olan ölçek Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra, ileri düzeyde İngilizce bilen ve bu ölçekleri daha önce hiç görmemiş ikinci bir yüksek lisans öğrencisi Türkçeye çevrilmiş olan ölçek maddelerini ölçeklerin orijinal dili olan İngilizceye çevirmiştir. Yapılan bu çeviri İngilizce orijinal maddelerle karşılaştırarak çevirinin uygunluğu belirlenmiş ve gerekli durumlarda maddelerde düzeltmeler yapılmıştır. Ölçeğin adaptasyon çalışması kapsamında daha iyi olan ifadeleri ayırt etmek (iyi çalışan maddeleri belirlemek) amacıyla ölçekteki bazı maddeler için birden fazla ifade yazılmış ve bu nedenle ölçeğe 7 madde daha eklenmiştir. Ana eksenler yöntemi ve ‘oblimin’ dönüştürmesine göre yapılan faktör analizi sonuçları 1’in üzerindeki özdeğerler (eigenvalue) göz önünde bulundurulduğunda 18 maddelik ölçek için 4 faktörlü bir yapıya işaret etmiştir. Ancak hem özdeğerlerin faktörlere karşı grafik gösteriminin yapıldığı ‘scree plot’ hem de madde yükleri 2 faktörlü bir yapının daha uygun olacağına işaret etmiştir. Yapılan faktör analizi bazı maddelerin 2 faktöre birden yüklendiğini göstermiştir. Bu aşamada ölçeğin orijinaline sadık kalarak ve kuramsal yapı, maddelerin faktör yükleri ve birden fazla faktöre yüklenen maddeler göz önünde tutularak maddelerde elemeye gidilmiştir. Bu eleme sonucunda ölçeğin orijinalinde olduğu gibi 11 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçeğin

Cronbach Alfa katsayısı .76 olarak bulunmuştur. 11 madde ile yapılan faktör analizi sonucunda olumlu ve olumsuz duygu ifadelerinin 2 ayrı faktör oluşturduğu yani ters yönlü maddelerin ayrı bir faktöre yüklendiği görülmüştür. İlk faktör %25, ikinci faktör % 13 varyans açıklamaktadır. 2 faktör toplamda varyansın %38'ini açıklamıştır. Ölçeğin 11 maddelik formu için madde faktör yükleri ve h² değerleri (communality) Tablo 5'te verilmiştir. Maddeler 5'li ölçek üzerinde değerlendirilmiştir. Ölçekteki 7 madde ters yönde kodlanarak değerlendirilmiştir. Bu ölçek için 11 maddenin ortalaması alınarak gruplar-arası yetkinlik puanı elde edilmiştir. Yüksek puanlar daha yetkin hissedildiğini göstermektedir.

Tablo 5. Gruplar-Arası Yetkinlik Ölçeği Madde Faktör Yükleri ve h² Değerleri

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	h ² .
Temkinli (13-T)	.72		.55
Kuşkucu (12-T)	.67		.45
Sabırsız (10-T)	.53		.29
Gözler Üzerimdeymiş Gibi (3-T)	.52		.28
Sinirli (14-T)	.49		.25
Savunmacı (11-T)	.44		.24
Tuhaf (2-T)	.44		.22
Kendine Güvenli (7)		.82	.67
Mutlu (5)		.66	.57
Kendinden Emin (1)		.60	.39
Kabul Görmüş (6)		.50	.32

Not: Parantez içindeki sayılar madde numaralarını göstermektedir; Not: (T) = Ters yönlü madde

İç ve dış gruba yönelik değerlendirmeler: İç ve dış gruba yönelik değerlendirmeler için Fiske ve arkadaşlarının (2002) kalıp-yargıların içeriğini sevecenlik (warmth) ve yetkinlik (competence) boyutları üzerinde değerlendirdiği modelin kullanılmasına karar verilmiştir. Sevecenlik boyutunda grup üyelerinin ne kadar samimi, içten, iyi huylu olduğu değerlendirilirken; yetkinlik boyutunda grup üyelerinin ne kadar zeki, başarılı, yetkin olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yürütülen çalışmada kullanılmak üzere göçmen ve “yerli” gruba yönelik kalıp-yargıların içeriğini ölçmek için kullanılacak 14 madde belirlenmiştir. Açık (explicit) ve örtük / gizil (implicit) ölçümlerin kullanıldığı çeşitli kalıp-yargı içeriği çalışmalarını (Aktan & Güvenç, 2008; Carlsson, 2009; Fiske et al., 2002; Wade & Brewer, 2006) dikkate alarak Aktan'ın belirlediği 12 madde ve mülakatlarda katılımcılardan elde edilen veri dikkate alınarak eklenen 2 madde: Madde 13: Güçlü (yetkinlik boyutu) ve Madde 14: uyumlu (sevecenlik boyutu) ile 14 maddelik ölçek bu çalışma kapsamında kullanılmıştır. Yapılan çalışmada katılımcılardan hem kendi iç-gruplarını, yani göçmenleri, hem de yerliler olarak adlandıkları çoğunluk grubu (dış-grup) bu iki boyutu temsil eden

maddeler kapsamında değerlendirmeleri istenmiştir. Ancak göçmenleri değerlendirdikleri maddeler için 2 boyutta ayrışma ortaya çıkmamış, 14 madde tek bir faktöre yüklenmiştir (bkz. Tablo 6). Tek faktörün, varyansın %60.23'ünü açıkladığı bulunmuştur. Katılımcıların yerlileri değerlendikleri ölçekte ise beklendiği gibi sevecenlik ve yetkinlik boyutları iki ayrı faktör olarak ortaya çıkmıştır (yalnızca insancıl maddesi her iki faktöre de yüklenmiştir). İki faktör toplamda varyansın %60.53'ünü açıklamıştır. Ölçekler için madde yükleri ve h^2 (communality) değerleri iç-gruba yönelik olarak Tablo 6'da, dış-gruba yönelik olarak da Tablo 7'de verilmiştir. Maddeler 5'li ölçek üzerinde değerlendirilmiştir.

Tablo 6. İç-Gruba Yönelik Kalıp Yargıların İçeriği

Maddeler (Göçmenler)	Faktör 1	h^2
Zeki (4)	.83	.69
Yeterli (9)	.83	.69
Başarılı (7)	.82	.68
Uyumlu (14)	.81	.65
Sevecen (3)	.80	.65
İçten (8)	.80	.64
Candan (11)	.77	.59
İnsancıl (2)	.76	.58
Dürüst (10)	.76	.57
Samimi (5)	.75	.57
Uzman (12)	.75	.56
Güçlü (13)	.75	.56
Yetkin (6)	.72	.52
Kararlı (1)	.71	.50

Not: Parantez içindeki sayılar madde numaralarını göstermektedir

Tablo 7. Dış-Gruba Yönelik Kalıp Yargıların İçeriği

Maddeler (Yerliler)	Faktör 1	Faktör 2	h^2
Başarılı (7)	.79		.56
Zeki (4)	.75		.53
Uzman (12)	.71		.48
Güçlü (13)	.68		.52
Kararlı (1)	.63		.33
Yeterli (9)	.55		.50
Yetkin (6)	.54		.48
İnsancıl (2)	.40	-.30	.52
İçten (8)		-.86	.61
Candan (11)		-.79	.61
Dürüst (10)		-.78	.56
Samimi (5)		-.77	.56
Uyumlu (14)		-.73	.56
Sevecen (3)		-.58	.54

Not: Parantez içindeki sayılar madde numaralarını göstermektedir

Sevecenlik ve yetkinlik boyutlarının iç-grup olan göçmenlerin değerlendirildiği ölçekte ayrışmaması nedeniyle göçmenlerin ve yerlilerin değerlendirildiği ölçeklerde tek bir toplam

puan oluşturulmasına karar verilmiştir. Yani iç-grup değerlendirilmesi başlığı verilerek katılımcıların göçmenler için 14 maddeyi değerlendirdikleri ölçeğin madde toplam puanlarının ortalaması alınmıştır yine aynı şekilde dış-grup değerlendirmesi başlığı altında katılımcıların yerlileri değerlendirdikleri ölçekte 14 maddenin toplam puanlarının ortalaması alınmıştır.

Birey Düzeyindeki Kaynaklar

Öz-yetkinlik, iyimserlik ve başa çıkma stratejileri yürütülen çalışmada birey düzeyindeki değişkenler olarak ele alınmıştır. Bu değişkenleri ölçmek için kullanılan ölçeklerle ilgili bilgiler aşağıdaki kısımlarda verilmiştir.

Öz-yetkinlik: Schwarzer ve Jerusalem tarafından 1979'da 20 madde olarak geliştirilen ölçek 1981'de 10 maddeye indirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye adaptasyonu Yesilay, Schwarzer ve Jerusalem (1996) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında kullanılan 10 maddelik ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Ana eksenler yöntemi ile yapılan faktör analizi ölçek için orijinalinde olduğu gibi tek faktörlü çözüme işaret etmiştir. Tek faktör toplam varyansın %46.52'sini açıklamaktadır. Ölçekteki maddeler 1= kesinlikle katılmıyorum 5=kesinlikle katılıyorum aralığında değerlendirilmiştir. Bu ölçek için 10 maddenin ortalaması alınarak öz-yetkinlik puanı elde edilmiştir.

İyimserlik: Çalışmada iyimserlik boyutunun değerlendirilmesinde Scheier ve Carver (1987) tarafından geliştirilen Aydın ve Tezer (1991) tarafından Türkçe'ye kazandırılan yaşam yönelimi ölçeği kullanılmıştır. 12 maddeden oluşan ölçeğin 4 maddesi dolgu amaçlıdır. Geriye kalan sekiz maddenin 4 tanesi ters yönlüdür. Ana eksenler yöntemi ve oblimin dönüştürmesine göre yapılan faktör analizi sonuçları ters yönlü maddelerim ayrı bir faktör oluşturduğunu göstermiştir. Ters yönlü maddelerden oluşan faktör için Cronbach Alfa katsayısı .67; diğer faktör için .64 olarak bulunmuştur. İlk faktör %26 ikinci faktör %24 olmak üzere 2 faktör toplamda %50 varyans açıklamaktadır. Ölçekteki maddeler 1= kesinlikle katılmıyorum 5=kesinlikle katılıyorum aralığında değerlendirilmiştir. Yönü farklı olan maddeler ters yönde kodlanarak değerlendirilmiştir. Bu ölçek için 8 maddenin ortalaması alınarak iyimserlik puanı hesaplanmıştır.

Başa çıkma yolları envanteri: Folkman ve Lazarus'un (1985) 66 madde olarak geliştirdiği anket Siva (1998) tarafından 8 madde eklenerek Türkçeye adapte edilmiştir. Daha

sonra Şahin ve Durak'ın (1995) yaptıkları kısaltma çalışmasıyla anket, bu çalışmada da kullanılan, 30 maddelik haline ulaşmıştır. Kişilerin sıkıntı ve stres durumlarıyla nasıl başa çıktığını ölçmeyi hedefleyen ölçek, kendine güvenli yaklaşım, çaresiz yaklaşım, boyun eğici yaklaşım, iyimser yaklaşım ve sosyal destek arama olmak üzere toplamda 5 faktörden oluşmaktadır. Yürütülen çalışma kapsamında yapılan iç-tutarlık analizi sonuçlarına göre Cronbach Alfa katsayıları *kendine güvenli yaklaşım* boyutu için .79, *çaresiz yaklaşım* boyutu için .70, *boyun eğici yaklaşım* boyutu için .73, *iyimser yaklaşım* boyutu için .68'dir. Yürütülen çalışma kapsamında elde edilen alfa değerleri uyarlama çalışmasında bulunan değerlerle örtüşmektedir. Daha önceden yapılmış olan uyarlama çalışmasında *sosyal desteğe başvurma* boyutu için bulunan alfa değerleri .45 ve .47'dir. Benzer şekilde yürütülen çalışmada sosyal desteğe başvurma boyutu için Cronbach Alfa katsayısı .52 olarak bulunmuştur. Bu değer, uyarlama çalışmasında elde edilen iç tutarlık katsayısı değeriyle benzerlik gösterse de, yapısal eşitlik modeli analizlerinde düşük iç-tutarlık değerlerinin modelin varsayımlarını bozarak hata olasılığını artırdığı ve bulguların geçerliğini düşürdüğü bilinmektedir. Sosyal destek boyutu için elde edilen iç-tutarlık katsayısının düşük olması nedeniyle, bu boyutun bundan sonraki analizlerde kullanılmamasına karar verilmiştir.

Bulgular

Ölçeklere İlişkin Betimleyici Bilgiler

Çalışma kapsamında kullanılan ölçeklerin ortalama, standart sapma ve varyans değerleri Tablo 8’de verilmiştir. Ayrıca, kullanılan ölçeklerin ortalama puan ve standart sapmalarının cinsiyete göre dağılımı da Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 8. Çalışma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve Varyans Değerleri

Ölçekler	Ort.	SS	SS ²
Yaşam doyumu	3.66	.73	.53
Türkiye’de yaşam memnuniyeti	4.04	.84	.70
Negatif duygu*	1.67	.30	.09
Algılanan ayrımcılık (Gawronski)	2.68	.81	.66
Geliştirilen algılanan ayrımcılık ölçeği alt boyutları			
Algılanan (olumsuz) dış-grup tutumları	3.49	.85	.73
Ayrımcılık	2.60	.87	.76
Kabul görmeme	2.98	.60	.36
Kurumsal ayrımcılık	2.79	1.27	1.6
İç gruba yönelik olumlu değerlendirme	4.26	.71	.51
Dış gruba yönelik olumlu değerlendirme	3.11	.73	.53
Gruplar-arası Yeterlik	2.92	.51	.26
Türkiye vatandaşlığı kimliği	4.03	.83	.69
Göçmen kimliği	4.13	.79	.62
Başa çıkma yolları envanteri alt boyutları			
Kendine güvenli yaklaşım	4.09	.49	.24
Çaresiz yaklaşım	2.81	.65	.43
Boyun eğici yaklaşım	2.71	.76	.58
İyimser yaklaşım	3.94	.53	.28
İyimserlik	3.33	.51	.26
Öz-yeterlik	4.03	.59	.34

*Negatif duygu değişkeninde yüksek puanlar daha az negatif duygu deneyimini göstermektedir. (1=Evet, 2=Hayır)

Tablo 9. Çalışma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere İlişkin Ortalama (ve Standart Sapma) Değerlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Ölçekler	Kadın	Erkek
Yaşam doyumu	3.72 (.68)	3.63 (.76)
Türkiye’de yaşam memnuniyeti	4.08 (.79)	4.08 (.87)
Negatif duygu*	1.66 (.32)	1.71 (.27)
Algılanan ayrımcılık (Gawronski)	2.64 (.77)	2.68 (.83)
Geliştirilen algılanan ayrımcılık ölçeği alt boyutları		
Algılanan (olumsuz) dış-grup tutumları	3.41 (.87)	3.55 (.86)
Ayrımcılık	2.60 (.86)	2.57 (.84)
Kabul görmeme	2.95 (.60)	3.01 (.61)
Kurumsal ayrımcılık	2.80 (1.25)	2.76 (1.29)
İç gruba yönelik olumlu değerlendirme	4.24 (.73)	4.24 (.73)
Dış gruba yönelik olumlu değerlendirme	3.17 (.71)	3.08 (.72)
Gruplar-arası Yeterlik	2.94 (.51)	2.92 (.50)
Türkiye vatandaşlığı kimliği	3.90 (.82)	4.14 (.83)
Göçmen kimliği	4.11 (.76)	4.12 (.82)
Başa çıkma yolları envanteri alt boyutları		
Kendine güvenli yaklaşım	4.04 (.45)	4.19 (.45)
Çaresiz yaklaşım	2.83 (.59)	2.75 (.70)
Boyun eğici yaklaşım	2.72 (.70)	2.52 (.80)
İyimser yaklaşım	3.91 (.55)	3.98 (.48)
İyimserlik	3.25 (.48)	3.36 (.52)
Öz-yeterlik	3.90 (.59)	4.13 (.56)

*Negatif duygu değişkeninde yüksek puanlar daha az negatif duygu deneyimini göstermektedir. (1=Evet, 2=Hayır)

Şehirlere Göre Farklılık Gösteren Değişkenler

ANOVA tekniğiyle gerçekleştirilen varyans analizi sonuçları çalışmada geliştirilen algılanan ayrımcılık ölçeğinin kabul görmeme ($F(3, 303) = 4.27, p < .01$) ve kurumsal hizmette ayrımcılık alt boyutlarında ($F(3, 303) = 10.47, p < .01$) şehirlere göre farklılık olduğuna işaret etmiştir. Bunun yanı sıra iyimserlik ($F(3, 303) = 5.98, p < .01$), öz-yeterlik ($F(3, 303) = 4.36, p < .01$) ve başa çıkma stratejileri alt ölçeğinden boyun eğici yaklaşım ($F(3, 302) = 4.63, p < .01$) değişkenlerinde yine şehir ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar çıkmıştır. Çalışmada ele alınan tüm temel değişkenlerin verinin toplandığı şehirlere göre değişen ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 10’da sunulmuştur.

Tukey karşılaştırma testleri kabul görmeme alt boyutunda İstanbul’daki katılımcıların Bursa ve Ankara’dan anlamlı olarak farklılaştığını göstermiştir. Sonuçlar Ankara (Ort. = 2.89, SS = .57) ve Bursa’daki (Ort. = 2.90, SS = .58) katılımcıların İstanbul’daki (Ort. = 3.19, SS = .61) katılımcılara göre devlet ve toplum tarafından daha fazla kabul görmüş hissettiklerini ortaya

koymuştur. Çorlu'daki katılımcıların ise diğer şehirlerdekilere anlamlı derecede farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır (Ort. = 2.97, SS = .61). Kurumsal hizmette ayrımcılık değişkeni ele alındığında ise analizler Ankara'daki (Ort. = 3.47, SS = 1.29) katılımcıların kurumsal hizmet açısından İstanbul (Ort. = 2.59, SS = 1.25), Bursa (Ort. = 2.49, SS = 1.08) ve Çorlu'daki (Ort. = 2.62, SS = 1.24) katılımcılara göre çok daha fazla ayrımcılık hissettiğini ortaya koymuştur. İyimserlik değişkeninde, Ankara (Ort. = 3.21, SS = .44) ve Bursa'daki (Ort. = 3.21, SS = .52) katılımcılar İstanbul (Ort. = 3.46, SS = .51) ve Çorlu'daki (Ort. = 3.46, SS = .54) katılımcılardan anlamlı olarak farklılaşmışlardır. Çorlu ve İstanbul'daki katılımcılar Bursa ve Ankara'daki katılımcılara göre daha iyimserdirler. Öz-yetkinlik değişkeni dikkate alındığında ise Bursa'daki katılımcıların (Ort. = 3.87, SS = .55) öz-yetkinlik puanlarının İstanbul (Ort. = 4.11, SS = .54) ve Çorlu'daki (Ort. = 4.18, SS = .60) katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Öz-yetkinlikte Ankara ortalaması diğer üç gruptan anlamlı derecede farklılaşmamıştır (Ort. = 4.01, SS = .61). Stresle başa çıkmada boyun eğici yaklaşımı Ankara'daki (Ort. = 2.44, SS = .68) katılımcıların İstanbul (Ort. = 2.79, SS = .84) ve Bursa'daki (Ort. = 2.86, SS = .75) katılımcılara göre daha az kullandıkları, Çorlu'daki (Ort. = 2.69, SS = .71) katılımcıların ise diğer gruplardan anlamlı düzeyde farklılaşmadıkları bulunmuştur.

Katılımcıların yaşadıkları şehrin etkisinin yanı sıra çalışmada kullanılan katılımcı bilgi formuna dayanarak, önemli demografik değişkenlerle araştırmada kullanılan ölçekler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Bu katsayılar Tablo 11'de verilmiştir. Buna göre anlamlı çıkan korelasyon katsayıları yanlarına konan bir yıldızla vurgulanmıştır.

Son olarak, araştırmada kullanılan ölçüt ve yordayıcı değişkenlerin kendi aralarındaki Pearson korelasyon katsayıları da hesaplanmış ve bunlar da Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 10. Çalışma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere İlişkin Ortalama (ve Standart Sapma) Değerlerinin Şehirlere Göre Dağılımı

Ölçekler	İstanbul	Çorlu	Bursa	Ankara
Yaşam doyumu	3.65 (.70)	3.69 (.76)	3.71 (.71)	3.58 (.77)
Türkiye’de yaşam memnuniyeti	3.91 (.89)	4.00 (.88)	4.22 (.62)	4.01 (.96)
Negatif duygu*	1.69 (.26)	1.67 (.30)	1.67 (.31)	1.65 (.34)
Algılanan ayrımcılık (Gawronski)	2.81 (.93)	2.70 (.90)	2.58 (.67)	2.64 (.76)
Geliştirilen algılanan ayrımcılık ölçeği alt boyutları:				
Algılanan (olumsuz) dış-grup tutumları	3.57 (.89)	3.41 (.84)	3.54 (.84)	3.44 (.86)
Ayrımcılık	2.77 (.98)	2.43 (.91)	2.56 (.80)	2.64 (.79)
Kabul görmeme	3.19 (.61)	2.97 (.61)	2.90 (.58)	2.89 (.57)
Kurumsal ayrımcılık	2.59 (1.25)	2.62 (1.24)	2.49 (1.08)	3.47 (1.29)
İç gruba yönelik olumlu değerlendirme	4.28 (.62)	4.34 (.59)	4.16 (.88)	4.32 (.59)
Dış gruba yönelik olumlu değerlendirme	2.92 (.80)	3.22 (.74)	3.10 (.64)	3.23 (.69)
Gruplar-arası Yeterlik	2.91 (.71)	2.95 (.42)	2.92 (.41)	2.91 (.46)
Türkiye vatandaşlığı kimliği	3.92 (.88)	4.19 (.54)	4.06 (.73)	3.92 (.88)
Göçmen kimliği	4.20 (.72)	4.08 (.87)	4.13 (.76)	4.10 (.83)
Başa çıkma yolları envanteri alt boyutları:				
Kendine güvenli yaklaşım	4.12 (.46)	4.17 (.55)	4.01 (.44)	4.08 (.53)
Çaresiz yaklaşım	2.76 (.66)	2.77 (.64)	2.97 (.70)	2.71 (.58)
Boyun eğici yaklaşım	2.78 (.84)	2.69 (.71)	2.86 (.75)	2.44 (.68)
İyimser yaklaşım	3.93 (.56)	4.00 (.51)	3.92 (.53)	3.90 (.53)
İyimserlik	3.46 (.51)	3.46 (.54)	3.21 (.52)	3.21 (.44)
Öz-yeterlik	4.11 (.54)	4.18 (.60)	3.87 (.55)	4.00 (.61)

Not: Kalın harflerle belirtilen satırlarda ANOVA değerleri istatistiksel olarak anlamlı fark göstermiştir. Grup farklarının ayrıntısı metin içinde verilmiştir. Negatif duygu değişkeninde yüksek puanlar daha az negatif duygu deneyimini göstermektedir. (1=Evet, 2=Hayır)

Tablo 11. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Demografik Değişkenler Arasında Hesaplanan Pearson Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Yaş	.13*	.12*	.39**	.01	-.25**	.13*	.02	-.04	.08	.30**	-.01	.15**	-.06	.22**	.02	.04	.13*	.23**	.19**
Cinsiyet (1-K, 2-E)	-.06	.07	.04	.01	.06	-.03	.04	-.03	-.02	.16**	.01	-.05	.01	.11	.16**	.13*	-.06	-.04	.05
Eğitim	.02	.02	.01	-.12*	-.03	-.18**	-.18**	-.06	-.07	-.22**	-.07	.01	.30**	-.20**	-.10	-.07	-.13*	-.21**	-.05
Yaşanılan yer	-.02	-.03	-.04	-.07	.04	-.04	.00	.05	-.09	-.12*	-.08	.01	.14*	-.14*	.03	-.06	-.21**	-.25**	-.14*
Türkiye’de yaşanılan süre	.09	.08	.22**	-.30**	-.14*	-.19**	-.05	-.05	-.06	.11	.05	.06	.12	-.05	.02	.04	-.05	-.10	.05
Gelir	.21**	.08	.08	-.14*	-.12*	.01	-.00	.05	.03	-.03	-.02	-.09	.02	-.13*	.01	.12*	-.18**	-.18**	.06
Ev sahipliği (1-E, 2-H)	-.09	-.11	-.12*	.16**	.15**	.11*	.07	.11*	-.07	-.10	-.03	-.02	-.19**	.00	.01	-.05	.02	-.02	-.09
Araba sahipliği (1-E, 2-H)	-.21**	-.15**	-.19**	.14*	.11	.13*	.07	.20**	.02	-.05	.06	-.05	-.07	-.02	-.02	-.03	.02	-.02	.02
Dini inanç	.14*	.08	.23**	-.06	-.04	-.10	-.12*	-.06	-.07	.13*	-.06	.10	.16**	-.05	-.04	-.01	-.03	.08	.10
Siyasi görüş (1-Sol, 5-Sağ)	.12*	.08	.17**	-.01	-.11	-.01	-.17**	.08	.01	.07	-.02	-.08	.11	.19**	-.05	-.04	-.02	.14*	.05
Göçmen yoğunluğu (1-E, 2-H)	.04	.04	.06	-.08	-.12*	-.02	-.01	-.06	-.01	-.02	-.02	.10	.06	-.10	-.12*	-.00	.04	-.03	-.00

* $p < .05$, ** $p < .01$

Demografik değişkenler: yaş, cinsiyet (1-kadın, 2-erkek), eğitim durumu, en uzun kalınan yaşam merkezi (1-köy, 2-ilçe, 3-şehir, 4- büyükşehir), gelir, ev sahibi olma durumu (1- evet, 2- hayır), araba sahibi olma durumu (1- evet, 2- hayır), dini inanca bağlılık, siyasi görüş (1- sol, 5- sağ), yaşanılan mahallede göçmen yoğunluğu (1- evet, 2- hayır).

Ölçüt Değişkenler: 1. yaşam doyumu, 2. negatif duygu, 3. Türkiye’deki yaşam memnuniyeti, 4. algılanan ayrımcılık (Gawronski), geliştirilen ayrımcılık ölçek alt boyutları sırasıyla: 5. kabul görmeme, 6. ayrımcılık, 7. algılanan olumsuz dış-grup tutumları, 8. kurumsal hizmette ayrımcılık, 9. göçmen kimliği, 10. Türkiye vatandaşlığı kimliği, 11. iç-gruba yönelik olumlu değerlendirmeler, 12. dış gruba yönelik olumlu değerlendirmeler, 13. gruplar-arası yetkinlik, 14. iyimserlik, 15. öz-yeterlik, (stresle başa çıkma tarzları ölçeği alt boyutları, sırasıyla): 16. güvenli yaklaşım, 17. çaresiz yaklaşım, 18. boyun eğici yaklaşım, 19. iyimser yaklaşım

Tablo 12. Çalışmada Kullanılan Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
2	.35**	1																	
3	.44**	.23**	1																
4	-.11	-.16**	-.22**	1															
5	-.18**	-.15**	-.30**	.29**	1														
6	-.04	-.11	-.12*	.67**	.24**	1													
7	.04	-.05	-.11	.39**	.28**	.55**	1												
8	-.03	-.04	-.14*	.28**	.14*	.40**	.33**	1											
9	.05	-.01	-.05	.21**	.12*	.29**	.36**	.13*	1										
10	.14*	.05	.49**	-.06	-.22**	.02	.11	.02	.28**	1									
11	.08	.04	.05	.05	.06	.09	.35**	.05	.37**	.18**	1								
12	.13*	.11	.23**	-.32**	-.30**	-.32**	-.35**	-.19**	-.14*	.18**	.06	1	.						
13	.06	.16**	.14*	-.27**	-.14*	-.24**	-.35**	-.15*	-.11	-.00	-.02	.22**	1						
14	.15**	-.02	.15**	.14*	-.02	.18**	.14*	.03	.29**	.29**	.12*	-.07	-.08	1					
15	.33**	.25**	.15**	.06	.07	.16**	.33**	.13*	.28**	.25**	.37**	.04	-.02	.32**	1				
16	.29**	.24**	.20**	.06	-.00	.17**	.30**	.11	.20**	.26**	.20**	-.06	-.05	.23**	.65**	1			
17	-.16**	-.37**	-.05	.10	-.03	.09	.02	-.06	.12*	.08	-.05	.01	-.15*	.22**	-.26**	-.17**	1		
18	.02	-.21**	.04	.06	-.08	.12*	-.06	-.06	.10	.12*	-.09	-.03	-.17**	.29**	-.20**	-.19**	.60**	1	
19	.28**	.19**	.25**	.02	-.10	.11	.14*	.02	.15**	.22**	.08	.03	-.02	.26**	.43**	.55**	-.06	-.02	1

* $p < .05$, ** $p < .01$

Değişkenler: 1.yaşam doyumu, 2.negatif duygu, 3.Türkiye'deki yaşam memnuniyeti, 4.gawronski tarafından geliştirilen algılanan ayrımcılık ölçeği,(geliştirilen ayrımcılık ölçeği alt boyutları sırasıyla): 5.kabul görmeme, 6.ayrımcılık, 7.algılanan olumsuz dış-grup tutumları, 8.kurumsal hizmette ayrımcılık algısı, 9.göçmen kimliği, 10.Türkiye vatandaşlığı kimliği, 11.iç-gruba yönelik olumlu değerlendirmeler,12.dış gruba yönelik olumlu değerlendirmeler, 13.gruplar-arası yetkinlik, 14.iyimserlik, 15.öz-yetkinlik, (stresle başa çıkma tarzları ölçeği alt boyutları, sırasıyla): 16.güvenli yaklaşım, 17.çaresiz yaklaşım, 18.boyun eğici yaklaşım, 19.iyimser yaklaşım

Gizil Değişkenlerin Oluşturulması ve Ölçüm Modeli Testi

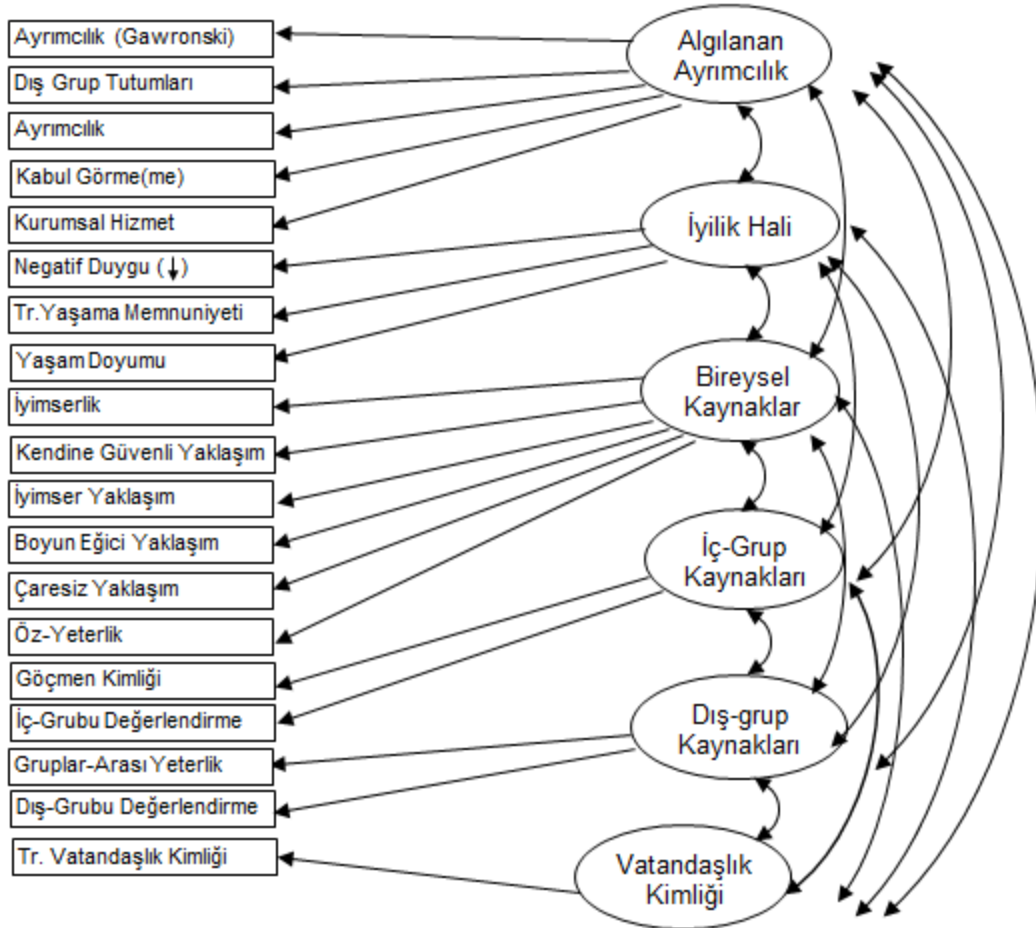
Çalışmada önerilen modelin yapısal eşitlik modeli ile sınanmasına karar verilmiştir. Ancak önerilen yapısal eşitlik modelinden önce ölçüm modelinin test edilmesi dolayısıyla modelin iki aşamada sınanması önerilmektedir (Sümer, 2000).

Ölçüm modeli gösterge değişkenlerle gizil değişkenler arasındaki ilişkilerin ve gizil değişkenler arasındaki korelasyonların test edildiği model testidir (Sümer, 2000). Çalışmada önerilen gizil değişkenler ve her bir gizil değişkeni temsil eden gösterge değişkenler Şekil 1'de verilmiştir.

İyilik hali gizil değişkeni, yaşam doyumu, negatif duygu ve Türkiye'de yaşamaktan memnuniyet gösterge değişkenleriyle temsil edilmiştir. Algılanan ayrımcılık gizil değişkeni modern ırkçılık ölçeği ve çalışma kapsamında geliştirilen algılanan ayrımcılık ölçeğinin alt ölçeklerinden oluşan (algılanan olumsuz dış-grup tutumları, ayrımcılık, kabul görmeme ve kurumsal hizmette ayrımcılık) gösterge değişkenleriyle temsil edilmiştir. Bireysel düzeydeki psikolojik kaynaklar öz-yeterlik, iyimserlik, stresle başa çıkma tarzları alt ölçekleriyle (güvenli yaklaşım, çaresiz yaklaşım, boyun eğici yaklaşım, çaresiz yaklaşım) temsil edilmiştir.

Araştırma önerisinde grup düzeyindeki psikolojik kaynaklar olarak ele alınacak değişkenler: göçmen kimliği, Türkiye vatandaşlığı kimliği, gruplar-arası yeterlik olarak belirtilmişti. Ancak ayrımcılık ölçeği geliştirmek üzere yapılan mülakatlar sonucunda çalışmaya "iç ve dış gruba yönelik kalıp yargılar" değişkenlerinin eklenmesine karar verilmişti. Yeni eklenen değişkenler nedeniyle modelin gizil değişkenleri ("latent variable") yeniden gözden geçirilmiş ve araştırma önerisinde grup kaynakları olarak belirtilen değişkenlerin iç-grup kaynakları ve dış-grup kaynakları olmak üzere ikiye ayrılmasına karar verilmiştir. İç-grup kaynakları daha çok göçmen kimliği ile ilgili olan değişkenlerdir, dış-grup kaynakları ise daha çok dış-grupla ilişkili olan değişkenlerdir. Yeni önerilen modelde iç-grup kaynakları gizil değişkeni göçmenlere yönelik değerlendirmeler ve göçmen kimliği gösterge değişkenleri ile dış-grup kaynakları ise gruplar-arası yetkinlik ve dış-gruba yönelik değerlendirmeler değişkenleri ile temsil edilmiştir. Ayrıca modelde iç ve dış-grup kaynakları gizil değişkenlerini temsil etmediği düşünülen ve tek bir gösterge değişkenle temsil edilen vatandaşlık kimliği gizil değişkeninin ayrı olarak incelenmesine karar verilmiştir. Vatandaşlık kimliği dışında diğer tüm gizil değişkenlerin en az bir gösterge değişkenle temsil edilmesi ve

vatandaşlık kimliğinin tek bir gösterge değişkenle temsil edilmesi sebebiyle vatandaşlık kimliği değişkeninin hata varyansı sifira eşitlenmiştir. Gizil değişkenlerin yeniden gözden geçirilmesi sonrasında önerilen ölçüm modeli aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 1. Ölçüm modeli, gösterge değişkenler ve gizil değişkenler

Ölçüm Modeli LISREL 8.30 programı kullanılarak test edilmiştir (Jöreskog & Sörbom, 1993). Ölçüm modeli testi yapılmadan önce herhangi bir değişkende eksik verisi olan katılımcılar analizden tamamen çıkarılmıştır. Eksik veri konusunda katı davranılması, model testinin daha az katılımcıyla yapılmasına ve daha muhafazakâr bir sınamaya yol açmıştır (N = 281).

Yapılan analiz sonucunda elde edilen uyum indeksleri χ^2 (138, N= 281) = 681.50, $p = .00$, GFI = .80, AGFI = .72, CFI = .67 ve RMSEA = .12'dir. Uyum indeksleri ve modifikasyon indeksleri modelde düzeltmeye gidilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Modifikasyon indeksleri

göz önünde bulundurularak kuramsal olarak uygun olduğu düşünülen modifikasyonlar yapılmıştır. İlk olarak Gawronski'nin modern ırkçılık ölçeği ile değerlendirilen algılanan ayrımcılık değişkeni ile çalışma kapsamında geliştirilen ölçeğin ayrımcılık alt boyutunun hatalarının birbiriyle korelasyonuna izin verilmiştir. Bunun yanı sıra modifikasyon indeksleri başa çıkma stratejileri ölçeğinin alt boyutları olan boyun eğici yaklaşım ve çaresiz yaklaşım arasına da hata korelasyonu koyulmasının *ki-kare* (χ^2) değerinde oldukça fazla düşüş sağlayacağını göstermiştir. Ancak boyun eğici yaklaşım (.16) ve çaresiz yaklaşımın (.18) gösterge ağırlıkları .20'nin altındadır. Bu da, söz konusu gösterge değişkenlerin gizil değişken olan bireysel kaynaklar boyutunu iyi temsil etmediğine işaret etmektedir. Bu nedenle bu değişkenler analizden çıkarılarak bireysel kaynaklar boyutunun üç gösterge değişkenle temsil edilmesine karar verilmiştir. Yapılan değişiklikler sonucunda önerilen model için kabul edilebilir uyum değerlerine ulaşılmıştır. Revize edilen model için uyum indeksleri $\chi^2(104, N=281) = 309.63, p = .00, GFI = .89, AGFI = .83, CFI = .84$ ve $RMSEA = .08$ 'dir. Ölçüm modeli için uyum indeksleri incelendiğinde *ki-kare* değerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak sınıanan modelde χ^2 /Serbestlik Derecesi (SD) oranı 3:1'dir; yani elde edilen oran istenilen 5:1 oranının altındadır. Genel olarak değerlendirildiğinde uyum değerleri modelin veriye uygunluğunun kabul edilebilir düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Aşağıda yer alan Şekil 2'de gözden geçirilerek yenilenmiş model için bulunan standardize edilmiş ağırlıklar ve faktörler arası korelasyonlar verilmiştir.

Gösterge değişkenlerle gizil değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde, gösterge ağırlıklarının algılanan ayrımcılık değişkeni için .34 ile .85 arasında değiştiği, iyilik hali değişkeni için .27 ve .88 arasında değiştiği, iç-grup kaynakları için .54 ile .69 arasında değiştiği, dış-grup kaynakları için .41 ile .55 arasında değiştiği görülmektedir (öz-yeterlik değişkenin gösterge ağırlığı hatasının daha önceden sifira eşitlenmesi nedeniyle 1.00'dir). Tüm gösterge değişkenlerin ağırlıkları anlamlıdır. Gizil değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde dış-grup kaynaklarının iç-grup kaynakları ve bireysel düzeydeki kaynaklar ile korelasyonlarının, algılanan ayrımcılığın Türkiye vatandaşlığı kimliği ve iyilik hali ile korelasyonlarının ve iyilik hali ile iç-grup kaynakları arasındaki korelasyonun anlamsız olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer tüm korelasyonlar anlamlıdır. Elde edilen korelasyon değerlerinde algılanan ayrımcılık ve iyilik-hali arasındaki ilişkinin yönü beklendiği gibi negatif olmasına karşın istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuç, yine de iki değişken arasındaki aracı

dâhil edileceğine gizil değişkenlerdeki gösterge değişkenlerin en az biriyle anlamlı korelasyonu olan demografik göstergeler belirlenerek karar verilmiştir. Ancak iç-grup kaynakları gizil değişkenlerini temsil eden değişkenlerin demografik göstergelerle olan korelasyonlarının hiç biri anlamlı değildir. Bu durumda korelasyonları +/- .07'nin üzerinde olan demografik değişkenlerle kanonik korelasyon analizi yürütülmüştür. Analiz sonucu 2 kanonik fonksiyon önermesine karşın χ^2 değeri her iki fonksiyon için de kanonik korelasyon katsayılarının anlamsız olduklarına işaret etmiştir. Diğer gizil değişkenler için demografik göstergelerin yordayıcı etkisinin incelendiği kanonik korelasyon analizlerinden aşağıdaki kısımda ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

İyilik Hali ve Demografik Göstergeler

Buradaki amaç çalışma kapsamında bağımlı değişken olarak ele alınan iyilik hali ile ilişkili olan demografik göstergeleri belirlemektir. Kanonik korelasyon analizinde; “bağımlı değişken” olarak iyilik hali, “bağımsız değişken” olarak demografik göstergeler kullanılmıştır. Analizde iyilik halini yaşam doyumu, negatif duygu ve Türkiye’de yaşama memnuniyeti temsil etmiştir. Analiz kapsamında ele alınan demografik göstergeler ise yaş, gelir düzeyi, - göç sonrası- Türkiye’de bulunma süresi, ev sahibi olma (1-Evet, 2-Hayır), araba sahibi olma (1-Evet, 2-Hayır), dini inanca bağlılık ve siyasi görüştür (1-sol 5-sağ). Yapılan analizde kanonik korelasyon katsayılarının anlamlılığı test edilmiş ve buna göre anlamlı fonksiyonlar için “kanonik yük”, ve “gereksizlik indeksi” sonuçları yorumlanmıştır. Analiz sonuçları 3 kanonik korelasyon değeri vermiştir ancak χ^2 değerleri ilk iki kanonik fonksiyonun anlamlılığını göstermiştir. Birinci kanonik korelasyon katsayısı .56 ($\chi^2 (21) = 106.31, p < .001$), ikinci kanonik korelasyon katsayısı .30’dur ($\chi^2(12) = 25.35, p < .05$). Bağımlı ve bağımsız değişkenlere katkı yapan değişkenler belirlenirken .40 kanonik yük kesme sayısı olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla kanonik yükü .40’ın üzerinde olan değişkenler anlamlı kabul edilerek yorumlanmıştır. Tabloda iki fonksiyon için kanonik yük, kanonik çapraz yük, kanonik değişken setlerinin (bağımlı ve bağımsız değişken setleri) kendi setlerinde ve çapraz sette açıkladıkları varyanslar verilmiştir.

Birinci fonksiyon için analiz sonuçları Bulgaristan göçmenlerinin yaşam doyumundaki artışın (-.46), rapor edilen negatif duygulardaki düşük puanların (-.45) ve özellikle Türkiye’deki yaşamdan memnuniyetinin (-.97), yaş (-.63), Türkiye’de yaşama süresi (-.40),

dini inanç (-.54) ve politik görüşle (sağ görüş) (-.45) olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Özetle sonuçlar, ileri yaşta, Türkiye’de daha uzun süredir yaşayan, dini inancına bağlı ve görece sağ görüşlü katılımcıların iyilik halinin daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. İkinci fonksiyon ise gelir düzeyi ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Gelir düzeyi yüksek (.90) ve araba sahibi olan (-.40) katılımcıların yaşam doyumunun daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Gereksizlik indeksleri (Redundancy) bağımsız setin (demografik göstergeler) bağımlı sette (iyilik hali) açıkladığı kısmın %14 olduğunu göstermektedir.

Tablo 13. İyilik hali ve demografik göstergeler arasındaki kanonik korelasyon analizi sonuçları

	Birinci Fonksiyon		İkinci Fonksiyon	
	Kanonik Yük	Kanonik Çapraz Yük	Kanonik Yük	Kanonik Çapraz Yük
Demografik Göstergeler (Bağımsız Set)				
Yaş	-.63	-.35	-.36	-.11
Gelir	-.15	-.09	.90	.27
TR’de Yaşama Süresi	-.40	-.22	-.00	-.00
Ev Sahibi Olma (1-E, 2-H)	.32	.18	-.10	-.03
Araba Sahibi Olma (1-E, 2-H)	.31	.17	-.40	-.12
Dini İnanç	-.54	-.30	-.02	-.00
Politik Görüş (1-Sol, 5-Sağ)	-.45	-.25	-.10	-.03
Bağımsız Setin				
Kendi Setinde Açıkladığı Varyans	18		16	Toplam= 44
Bağımlı Sette Açıkladığı Varyans	14		3	Toplam= 19
İyilik Hali Göstergeleri (Bağımlı Set)				
Yaşam Doyumu	-.46	-.26	.90	.27
Negatif Duygu (Düşük Değer)	-.45	-.25	.11	.03
Türkiye’de Yaşam Memnuniyeti	-.97	-.54	-.07	-.02
Bağımlı Setin				
Kendi Setinde Açıkladığı Varyans	45		27	Toplam= 72
Bağımsız Sette Açıkladığı Varyans	06		02	Toplam= 08
Kanonik Korelasyon	.56		.30	

Algılanan Ayrımcılık ve Demografik Göstergeler

Buradaki amaç çalışma kapsamında bağımsız değişken olarak ele alınan algılanan ayrımcılık ile ilişkili olan demografik göstergeleri belirlemektir. Kanonik korelasyon analizinde; “bağımlı değişken” olarak algılanan ayrımcılık “bağımsız değişken” olarak demografik göstergeler kullanılmıştır. Analizde algılanan ayrımcılık, modern ırkçılık ölçeği ve çalışma kapsamında geliştirilen algılanan ayrımcılık ölçeğinin alt ölçekleri olan algılanan olumsuz dış-grup tutumları, ayrımcılık, kabul görmeme ve kurumsal hizmette ayrımcılık değişkenleriyle temsil etmiştir. Analiz kapsamında ele alınan demografik göstergeler ise yaş, eğitim, gelir düzeyi, -göç sonrası- Türkiye’de bulunma süresi, ev sahibi olma (1-Evet, 2-Hayır), araba sahibi olma (1-Evet, 2-Hayır), dini inanca bağlılık, ve siyasi görüştür (1-Sol 5-Sağ). Yapılan analizde kanonik korelasyon katsayılarının anlamlılığı test edilmiş ve buna göre anlamlı fonksiyonlar için “kanonik yük”, ve “gereksizlik indeksi” sonuçları yorumlanmıştır. Analiz sonuçları 5 kanonik korelasyon değeri vermiştir ancak χ^2 değerleri ilk iki kanonik fonksiyonun anlamlılığını göstermiştir. Birinci kanonik korelasyon katsayısı .44 ($\chi^2(40) = 114.04, p < .001$), ikinci kanonik korelasyon katsayısı .37’dir ($\chi^2(28) = 68.31, p < .001$). Bağımlı ve bağımsız değişkenlere katkı yapan değişkenler belirlenirken .40 kanonik yük kesme sayısı olarak kabul edildiği için, kanonik yükü .40’ın üzerinde olan değişkenler anlamlı kabul edilerek yorumlanmıştır. Aşağıdaki Tablo 12’de iki fonksiyon için kanonik yük, kanonik çapraz yük, kanonik değişken setlerinin (bağımlı ve bağımsız değişken setleri) kendi setlerinde ve çapraz sette açıkladıkları varyans değerleri verilmiştir.

Birinci fonksiyon için analiz sonuçları Bulgaristan göçmenlerinin algıladıkları ayrımcılığın (modern ırkçılık: -.74 ve geliştirilen ayrımcılık ölçeği: -.80), yaş (-.54) ve Türkiye’de yaşama süresiyle (-.57), ilişkili olduğunu göstermiştir. Sonuçlar daha genç yaştakilerin ve Türkiye’de daha kısa süredir yaşayanların daha az ayrımcılık algıladıklarına işaret etmektedir.

İkinci fonksiyon ise algılanan ayrımcılık (.56) ve özellikle Türkiye toplumu ve devlet tarafından kabul görmeme (.94) değişkenleri ile yaş (-.57), gelir düzeyi (-.53), Türkiye’de yaşama süresi (-.46), ev (.58) ve araba (43) sahibi olma değişkenleri arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Sonuçlar daha yaşlı olanların, gelir düzeyi daha yüksek olanların, Türkiye’de daha uzun süredir yaşayanların, ev ve araba sahibi olan katılımcıların daha az ayrımcılık

algıladıkları ve özellikle toplum ve devlet tarafından daha çok kabul gördüklerini hissettiklerini ortaya koymaktadır. Gereksizlik indeksleri (Redundancy) bağımsız setin (demografik göstergeler) bağımlı sette (algılanan ayrımcılık) açıkladığı kısmın %9 olduğunu göstermektedir.

Tablo 14. Algılanan ayrımcılık ve demografik göstergeler arasındaki kanonik korelasyon analizi sonuçları

	Birinci Fonksiyon		İkinci Fonksiyon	
	Kanonik Yük	Kanonik Çapraz Yük	Kanonik Yük	Kanonik Çapraz Yük
Demografik Göstergeler (Bağımsız Set)				
Yaş	-.54	-.23	-.57	-.21
Eğitim	.22	.10	-.13	-.05
Gelir	.04	.02	-.53	-.20
Tr. De Yaşama Süresi	-.57	.25	-.46	-.17
Ev Sahibi Olma (1-E, 2-H)	-.27	-.12	.59	.22
Araba Sahibi Olma (1-E, 2-H)	-.38	-.17	.43	.16
Dini İnanç	.22	.10	-.11	-.04
Politik Görüş (1-Sol, 5-Sağ)	-.20	-.10	-.07	-.07
Bağımsız Setin				
Kendi Setinde Açıkladığı Varyans	12		18	Toplam= 30
Bağımlı Sette Açıkladığı Varyans	5		4	Toplam= 9
Algılanan Ayrımcılık Göstergeleri (Bağımlı Set)				
Algılanan Ayrımcılık (Gawronski)	-.74	-.32	.56	.21
Kabul Görmeme	.15	.06	.94	.35
Ayrımcılık	-.80	-.35	.24	.09
Olumsuz Dış-Grup Tutumları	-.12	-.05	.27	.10
Kurumsal Hizmette Ayrımcılık	-.35	-.15	.23	.09
Bağımlı Setin				
Kendi Setinde Açıkladığı Varyans	27		28	Toplam= 55
Bağımsız Sette Açıkladığı Varyans	2		2	Toplam= 4
Kanonik Korelasyon	.44	.	.37	

Dış-grup Kaynakları ve Demografik Göstergeler

Buradaki amaç çalışma kapsamında aracı değişken olarak ele alınan Dış-Grup Düzeyindeki grup kaynakları ile ilişkili olan demografik göstergeleri belirlemektir. Kanonik korelasyon analizinde; “bağımlı değişken” olarak algılanan Dış-Grup Düzeyindeki grup kaynakları “bağımsız değişken” olarak demografik göstergeler kullanılmıştır. Analizde Dış-

Grup Düzeyindeki grup kaynakları ‘Gruplar-Arası Yetkinlik’, ‘Dış-Gruba Yönelik Olumlu Değerlendirmeler’ değişkenleri temsil etmiştir. Analiz kapsamında ele alınan demografik göstergeler ise yaş, eğitim, en uzun süredir yaşanılan yerleşim birimi (1-Köy, 2-Kasaba, 3-Şehir, 4-Büyükşehir), ev sahibi olma (1-Evet, 2-Hayır), araba sahibi olma ve dini inanca bağlılıktır. Yapılan analizde kanonik korelasyon katsayılarının anlamlılığı test edilmiş ve buna göre anlamlı fonksiyonlar için “kanonik yük”, ve gereksizlik indeksi” sonuçları yorumlanmıştır. Analiz sonuçları 2 kanonik korelasyon değeri vermiştir ancak χ^2 değerleri sadece birinci kanonik fonksiyonun anlamlılığını göstermiştir. İlk kanonik korelasyon katsayısı .39’dur, $\chi^2(10) = 50.79$, $p < .001$. Bağımlı ve bağımsız değişkenlere katkı yapan değişkenler belirlenirken .40 kanonik yük kesme sayısı olarak kabul edildiğinden, yine kanonik yükü .40’ın üzerinde olan değişkenler anlamlı kabul edilerek yorumlanmıştır. Aşağıdaki tabloda anlamlı olan fonksiyon için kanonik yük, kanonik çapraz yük, kanonik değişken setlerinin (bağımlı ve bağımsız değişken setleri) kendi setlerinde ve çapraz sette açıkladıkları varyanslar verilmiştir.

Tablo 15. Dış-grup kaynakları ve demografik göstergeler arasındaki kanonik korelasyon analizi sonuçları

	Birinci Fonksiyon	
	Kanonik Yük	Kanonik Çapraz Yük
Demografik Göstergeler (Bağımsız Set)		
Yaş	-.02	-.01
Eğitim	.75	.29
Yaşanılan Yerleşim Birimi	.37	.15
Ev Sahibi Olma (1-E, 2-H)	-.41	-.16
Dini İnanç	.47	.18
Bağımsız Setin		
Kendi Setinde Açıkladığı Varyans	22	
Bağımlı Sette Açıkladığı Varyans	8	
Dış-grup Kaynakları Göstergeleri (Bağımlı Set)		
Dış Gruba Yönelik Değerlendirmeler	.27	.10
Gruplar-Arası Yetkinlik	1.00	.39
Bağımlı Setin		
Kendi Setinde Açıkladığı Varyans	.54	
Bağımsız Sette Açıkladığı Varyans	.03	
Kanonik Korelasyon	.39	.

Birinci fonksiyon için analiz sonuçları dış-grupla kurulan ilişkilerdeki yetkinliğin (1.00), eğitim (.75), ev sahibi olma (-.41) ve dini inanca bağlılıkla (-.47), ilişkili olduğunu göstermiştir. Sonuçlar ev sahibi olan, dini inancına bağlı, yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcıların dış-grup üyeleriyle (yerlilerle) ilişkilerinde daha rahat hissettiklerini ortaya koymaktadır. Gereksizlik indeksleri (Redundancy) bağımsız setin (demografik göstergeler) bağımlı sette (Dış-Grup Kaynakları) açıkladığı kısmın %8 olduğunu göstermektedir.

Bireysel Düzeydeki Psikolojik Kaynaklar ve Demografik Göstergeler

Buradaki amaç çalışma kapsamında aracı değişken olarak ele alınan Bireysel Düzeydeki Psikolojik Kaynaklar ile ilişkili olan demografik göstergeleri belirlemektir. Kanonik korelasyon analizinde; “bağımlı değişken” olarak algılanan Bireysel Düzeydeki Psikolojik Kaynaklar “bağımsız değişken” olarak demografik göstergeler kullanılmıştır. Analizde Bireysel Düzeydeki Psikolojik Kaynakları ‘Öz-Yetkinlik’ ‘İyimserlik’ ‘Stresle Başa Çıkmada Kendine Güvenli Yaklaşım’ ‘Stresle Başa Çıkmada İyimser Yaklaşım’ değişkenleriyle temsil etmiştir. Analiz kapsamında ele alınan demografik göstergeler ise yaş, cinsiyet, oturulan semtte göçmen yoğunluğu (1-Evet, 2-Hayır), eğitim, en uzun süredir yaşanan yerleşim birimi (1-Köy, 2-Kasaba, 3-Şehir, 4-Büyükşehir), ev sahibi olma (1-Evet, 2-Hayır), gelir düzeyi, siyasi görüştür (1-sol 5-sağ). Yapılan analizde kanonik korelasyon katsayılarının anlamlılığı test edilmiş ve buna göre anlamlı fonksiyonlar için “kanonik yük”, ve gereksizlik indeksi” sonuçları yorumlanmıştır. Analiz sonuçları 4 kanonik korelasyon değeri vermiştir ancak χ^2 değerleri sadece ilk iki kanonik fonksiyonun anlamlılığını göstermiştir. İkinci kanonik fonksiyon için kanonik korelasyon değeri .27’dir. Bu oldukça düşük bir değerdir (genellikle .30’un üzerindeki korelasyonlar yorumlanmaktadır) ve bu nedenle sadece iki kanonik fonksiyon yorumlanmıştır. Birinci fonksiyon için kanonik korelasyon katsayısı .43’tür (χ^2 (28) = 87.90, $p < .001$). Bağımlı ve bağımsız değişkenlere katkı yapan değişkenler belirlenirken .40 kanonik yük kesme sayısı olarak kabul edilmiştir dolayısıyla kanonik yükü .40’ın üzerinde olan değişkenler anlamlı kabul edilerek yorumlanmıştır. Tablo 14’te anlamlı olan fonksiyon için kanonik yük, kanonik çapraz yük, kanonik değişken setlerinin (bağımlı ve bağımsız değişken setleri) kendi setlerinde ve çapraz sette açıkladıkları varyanslar verilmiştir.

Tablo 16. Bireysel kaynaklar ve demografik göstergeler arasındaki kanonik korelasyon analizi sonuçları

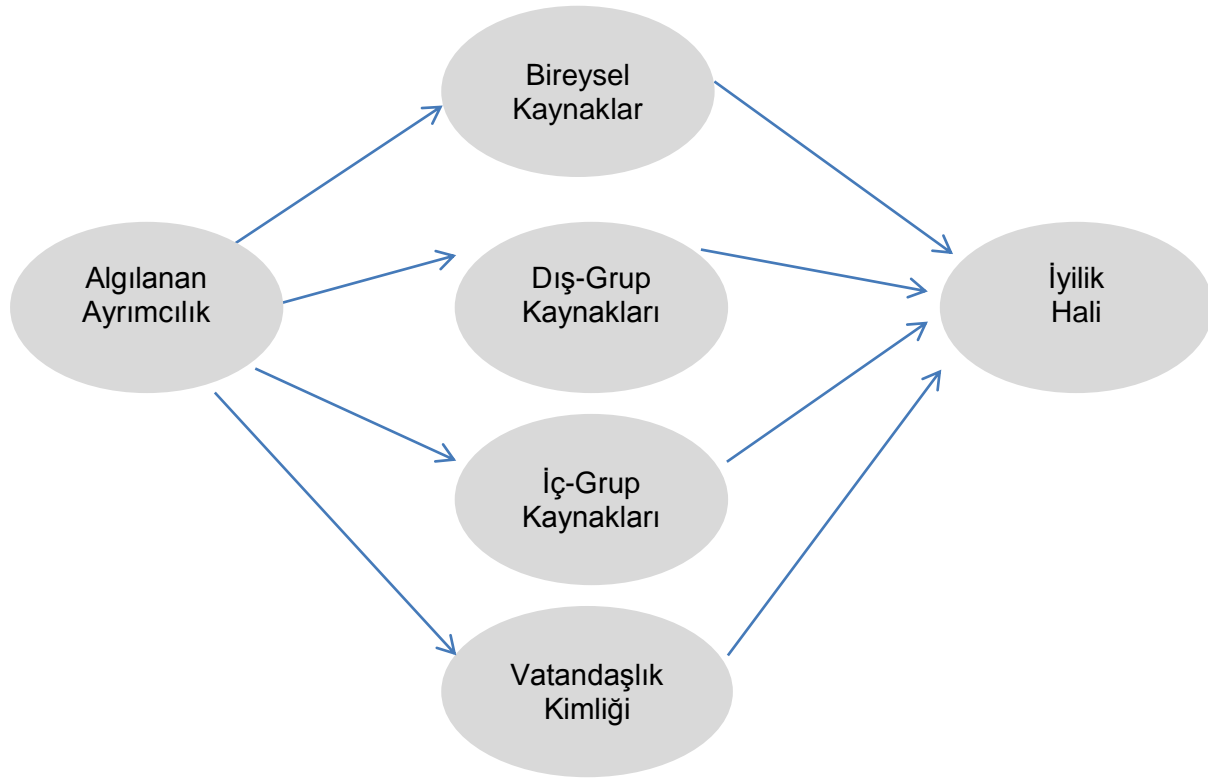
	Birinci Fonksiyon	
	Kanonik Yük	Kanonik Çapraz Yük
Demografik Göstergeler (Bağımsız Set)		
Yaş	-.70	-.30
Cinsiyet (1-K 2-E)	-.22	-.09
Göçmen Yoğunluğu (1-E 2-H)	.04	.02
Yaşanılan Yerleşim Birimi	.36	.16
Eğitim	.60	.26
Gelir	.21	.09
Politik Görüş (1-Sağ, 5-Sol)	-.54	-.23
Bağımsız Setin		
Kendi Setinde Açıkladığı Varyans	.20	
Bağımlı Sette Açıkladığı Varyans	.04	
Bireysel Kaynaklar için Göstergeler (Bağımlı Set)		
İyimserlik	-.80	-.35
Öz-Yeterlik	.00	.00
Güvenli Yaklaşım	-.04	-.02
İyimser Yaklaşım	-.52	-.22
Bağımlı Setin		
Kendi Setinde Açıkladığı Varyans	.23	
Bağımsız Sette Açıkladığı Varyans	.03	
Kanonik Korelasyon	.43	.

Birinci fonksiyon için analiz sonuçları yaşı daha ileri (-.70), daha düşük eğitim seviyesine sahip (.60) ve politik görüş açısından sola daha yakın olanların (-.54) daha iyimser (-.80) olduklarını ve stresle başa çıkmada iyimser yaklaşım stratejilerini (-.52) daha çok kullandıklarını göstermektedir. Gereksizlik indeksleri (Redundancy) bağımsız setin (demografik göstergeler) bağımlı sette (Dış-Grup Kaynakları) açıkladığı kısmın %4 olduğunu göstermektedir.

Yapısal Eşitlik Modeli ve Aracı Değişkenlerin Dolaylı Etkileri

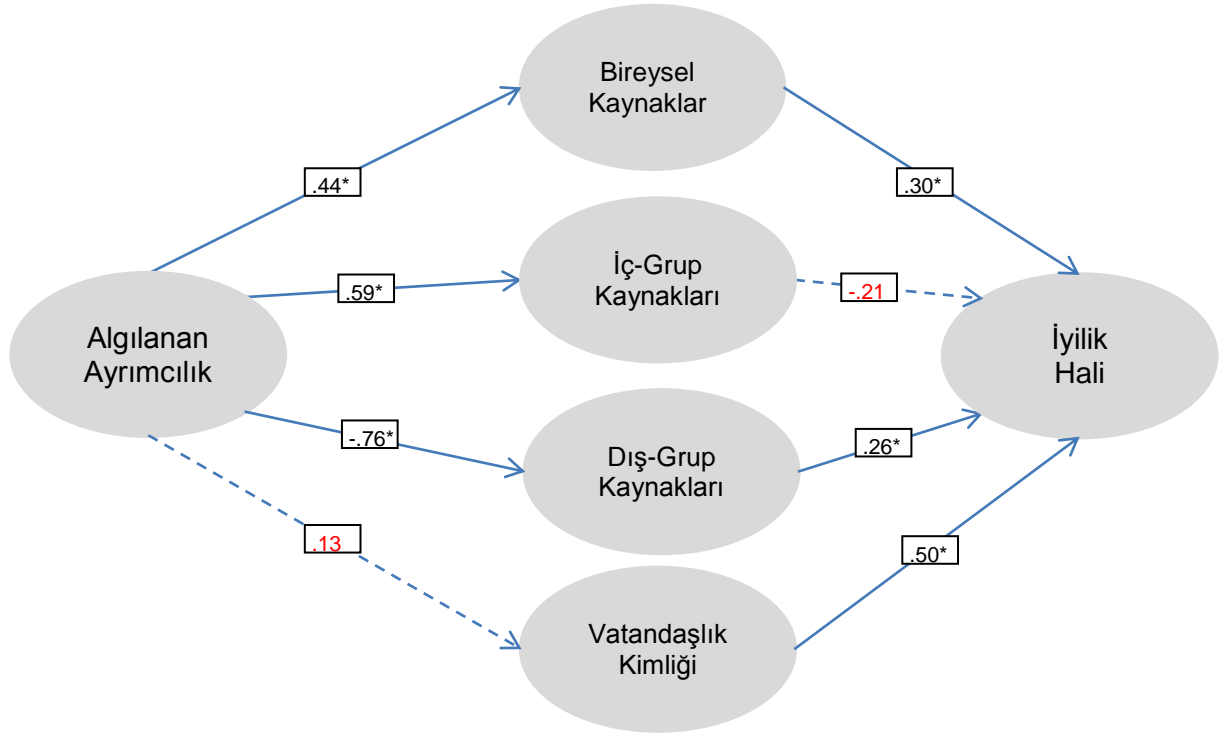
Çalışmada algılanan ayrımcılık ve iyilik hali değişkenleri arasındaki ilişkiyi etkilemesi beklenen bireysel kaynaklar, iç-grup kaynakları, dış-grup kaynakları ve Türkiye vatandaşlığı kimliğinin aracı değişken olarak etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır (Şekil 3). Sınanan

model tüm değişkenlerin dahil edildiği tam aracılı ("full mediational") bir modeldir. Model testi LISREL 8.30 programı kullanılarak yapılmıştır (Jöreskog & Sörbom, 1993).

Şekil 3. Önerilen Yapısal Model: Algılanan Ayrımcılığın İyilik Hali Üzerindeki Etkisini Belirleyen Değişkenler

Önerilen model için elde edilen uyum değerleri $\chi^2(111, N= 281) = 388.57, p < .001$, GFI = .86, AGFI = .81, CFI = .79 ve RMSEA = .09'dir. Yapısal eşitlik modeli için uyum indeksleri incelendiğinde ki-kare değerinin anlamlı olduğu görölmektedir. Ancak sınanan modelde χ^2/SD oranı yaklaşık olarak 3:1'dir; yani elde edilen oran istenilen 5:1 oranının altındadır. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde uyum değerleri modelin ancak uç (marjinal) düzeyde veriye uygunluğuna işaret etmektedir. Modeldeki doğrudan etkileri incelemek amacıyla standardize edilmiş yapısal katsayı değerleri dikkate alındığında (bkz. Şekil 4), algılanan ayrımcılığın iç-grup kaynaklarını (.59), dış-grup kaynaklarını (-.76) ve bireysel kaynakları (.44) anlamlı olarak yordadığı görölmektedir. Ayrıca iç-grup kaynakları (-.21) dışındaki diğer aracı değişkenlerin (dış-grup kaynakları, bireysel kaynaklar ve vatandaşlık kimliği) tümünün iyilik halini olumlu yönde yordadığı görölmektedir. İç-Grup Kaynakları ise iyilik halini beklenenin aksine anlamlı olarak yordamamıştır.

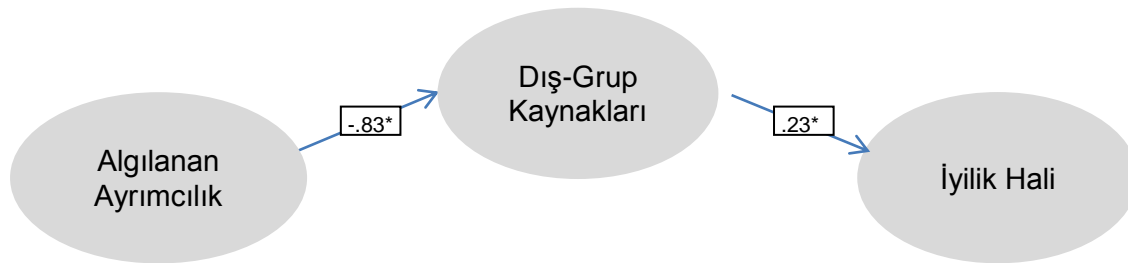
Şekil 4. Tüm Değişkenlerin Dahil Edildiği Tam Aracılı Model İçin Standardize Edilmiş Katsayı Değerleri

Dolaylı etkiler dikkate alındığında önerilen modelde dört farklı grup aracı değişkenin etkisinin anlamlı çıkması beklenmekteydi. Dolaylı etkinin gösterilebilmesi için bağımsız değişken ile aracı değişken arasındaki ilişkiyle aracı değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin ikisinin de anlamlı olması gereklidir. Test edilen modeldeki yapısal katsayılar dikkate alındığında, algılanan ayrımcılığın Türkiye vatandaşlığı ile özdeşleşmeyi anlamlı şekilde yordamadığı; ve benzer şekilde yine iç-grup düzeyindeki kaynakların iyilik halini anlamlı şekilde yordamadığı görülmektedir. Bu sonuçlar yalnızca dış-grup kaynaklarının ve bireysel kaynakların aracı değişken olarak etkisinin incelenebileceğine işaret etmiştir. Bu durumda iki farklı yapısal eşitlik modeli analizi ile dış-grup kaynakları ve bireysel düzeydeki kaynakların aracı değişken olarak etkisinin anlamlılığı test edilmiştir.

Dış-grup kaynaklarının aracı değişken olarak etkisinin incelendiği model için uyum değerleri $\chi^2(32, N = 281) = 89.73, p = .00, GFI = .94, AGFI = .90, CFI = .90$ ve $RMSEA = .08$ olarak elde edilmiştir. Uyum değerleri modelin veriye yeterli düzeyde uyum gösterdiğine işaret etmektedir. Modelde (bkz. Şekil 5) görüldüğü gibi algılanan ayrımcılık dış-grup

düzeyindeki kaynakları (yapısal katsayı = $-.83$, $p < .05$), dış-grup düzeyindeki kaynaklar da iyilik halini doğrudan anlamlı düzeyde yordamaktadır (yapısal katsayı = $.23$, $p < .05$).

Standardize edilmiş yapısal katsayı değerleri dış-grup kaynaklarının *doğrudan etkisinin* iyilik hali değişkenindeki varyansın %69'unu açıkladığını göstermektedir. Standardize edilmiş yapısal katsayı değeri algılanan ayrımcılığın iyilik hali üzerindeki dolaylı etkisinin de anlamlı olduğuna işaret etmiştir. Buna göre algılanan ayrımcılığın, dış-grup kaynakları aracılığıyla olan *dolaylı etkisinin*, iyilik hali değişkenindeki varyansın %19'unu açıkladığını göstermiştir. Bu bulgularda altı çizilmesi gereken bir nokta, ayrımcılık algısının arttıkça dış-grup kaynakları kullanımının ters yönde etkilenecek düşmesi ve daha az faydalanılan dış-grup kaynaklarının da iyilik halini azalttığıdır. Diğer bir ifadeyle, dış-grup kaynaklarının kullanımı iyilik halini olumlu etkilemektedir; algılanan ayrımcılık ise dolaylı olarak –dış grup kaynaklarının kullanılmasını olumsuz yönde etkileyerek- iyilik-halini negatif yönde etkilemektedir. Bu bulgu, daha az ayrımcılık algılayan bireylerin dış grup kaynaklarını daha fazla kullanması ve bu nedenle iyilik hallerinin daha yüksek olması şeklinde de yorumlanabilir.

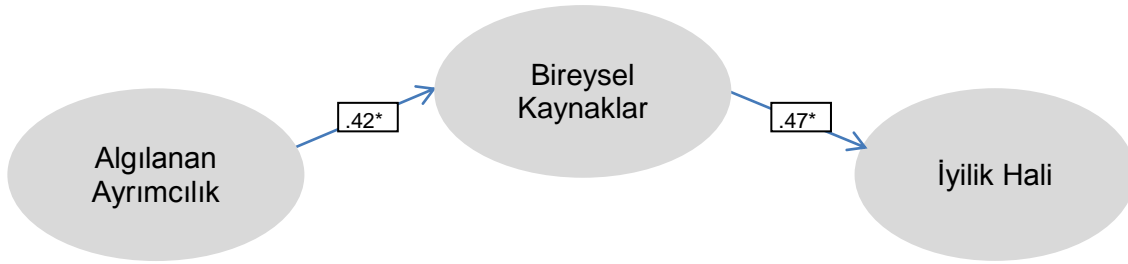

Şekil 5. Dış-Grup Kaynaklarının Algılanan Ayrımcılık ve İyilik Hali Arasındaki Aracı Rolü

Bireysel düzeydeki kaynakların aracı değişken olarak etkisinin incelendiği model için uyum değerleri $\chi^2(51, N= 282) = 137.85$, $p = .00$, GFI = $.92$, AGFI = $.88$, CFI = $.90$ ve RMSEA = $.08$ 'dir. Uyum değerleri modelin veriye yeterli düzeyde uyum gösterdiğine işaret etmektedir. Modelde (bkz. Şekil 6) görüldüğü gibi algılanan ayrımcılık birey düzeyindeki kaynakları (yapısal katsayı = $.42$, $p < .05$), birey düzeyindeki kaynaklar da iyilik halini anlamlı düzeyde yordamaktadır (yapısal katsayı = $.47$, $p < .05$).

Standardize edilmiş yapısal katsayı değerleri bireysel kaynaklar değişkeninin doğrudan etkisinin iyilik hali değişkenini yordarken %22 varyans açıkladığını göstermektedir. Dolaylı etki için standardize edilmiş yapısal katsayı değeri (yapısal katsayı = $.20$, $p < .05$)

algılanan ayrımcılığın iyilik hali üzerindeki dolaylı etkisinin de anlamlı olduğuna işaret etmiş ve bireysel kaynaklar üzerinden olan dolaylı etkinin %20 varyans açıkladığını göstermiştir.

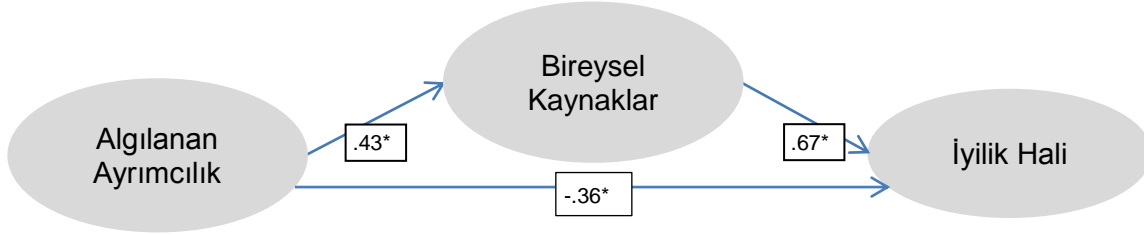

Şekil 6. Bireysel Kaynakların Algılanan Ayrımcılık ve İyilik Hali Arasındaki Tam Aracı Rolü

Ayrımcılığın bireysel kaynaklar üzerindeki olumlu etkisi gerek stres literatürü açısından, gerekse sosyal kimlik literatürü dikkate alındığında tartışılması gereken bir konudur. Yukarıda verilen modelde, bireysel kaynakların algılanan ayrımcılık ve iyilik-hali arasındaki tam aracı (“full mediational”) rolü incelenmiştir. Ancak, algılanan ayrımcılık ve bireysel kaynaklar arasındaki öngörülmeven olumlu ilişki modelin veriye uygunluğunu farklı modellerle karşılaştırarak test etmek gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla, kısmi aracılı (“partial mediational”) model ve iki bağımsız değişkenli model testleri de yapılmıştır. Bu testlerin devamında ki-kare değişim ($\Delta\chi^2$) değerleri hesaplanarak üç model istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır.

Kısmi aracı modelde algılanan ayrımcılık ve iyilik-hali değişkenleri arasındaki doğrudan bir ilişki daha tanımlanmıştır. Yani algılanan ayrımcılığın iyilik halini bireysel kaynaklar üzerinden dolaylı olarak etkilemesinin yanı sıra, doğrudan bir şekilde de yordayacağı öngörülmüştür. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki direkt ilişkinin tanımlanması nedeniyle model kısmi aracılı model olarak tanımlanır ve kısmi dolaylı etkiden söz edilir. Modelin uyum değerleri $\chi^2(50, N= 282) = 122.36, p = .00, GFI = .93, AGFI = .89, CFI = .92$ ve $RMSEA = .07$ 'dir. Bir önceki modelde olduğu gibi algılanan ayrımcılık ve bireysel kaynaklar (yapısal katsayı = $.43, p < .05$) ile bireysel kaynaklar ve iyilik hali arasındaki ilişki (yapısal katsayı = $.67, p < .05$) pozitif yönlüdür ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Benzer şekilde algılanan ayrımcılığın bireysel kaynaklar aracılığı ile iyilik hali üzerindeki dolaylı etkisi için standardize edilmiş yapısal katsayı değeri istatistiksel olarak anlamlıdır (yapısal katsayı = $.29, p < .05$).

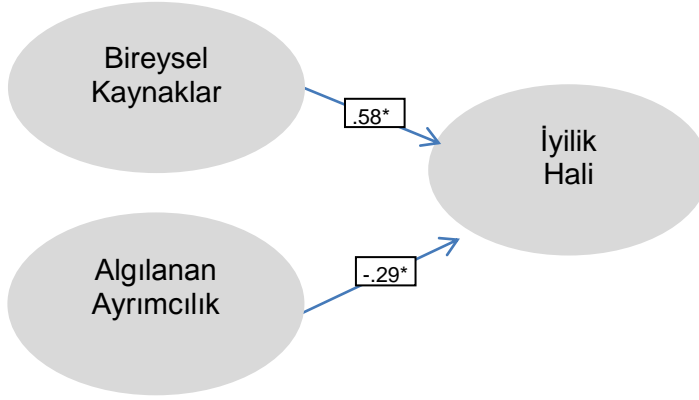
Ayrıca tanımlanan modelde, ayrımcılık algısının iyilik haline negatif yönde ve doğrudan bir etkisinin olduğu da bulunmuştur (yapısal katsayı = $-.36$, $p < .05$)². Modelin daha önce yapılan tam aracı modelle karşılaştırılabilmesi için delta ki-kare değeri hesaplanmıştır: $\Delta\chi^2(1, N= 282) =15.19$, $p < .01$ 'dir. Bu sonuç ayrımcılık algısı ve iyilik hali arasındaki ilişkinin tanımlandığı kısmi aracı modelin tam aracı modele göre istatistiksel olarak daha uygun bir model olduğunu göstermiştir.

Şekil 7. Bireysel Kaynakların Algılanan Ayrımcılık ve İyilik Hali Arasındaki Kısmi Aracı Rolü

Karşılaştırma yapmak amacıyla ele alınan bir diğer model iki bağımsız değişkenli modelidir. Şekil 8'de de gösterildiği gibi, iki bağımsız değişkenli modelde aracı değişken de ayrı bir bağımsız değişken olarak ele alınmaktadır. Buna göre algılanan ayrımcılık ve bireysel kaynakların birbirinden bağımsız olarak iyilik halini yordadığı varsayılmaktadır. Bu model için uyum değerleri $\chi^2(51, N= 282) = 153.03$, $p = .00$; GFI = .92, AGFI = .87, CFI = .88 ve RMSEA = .08'dir. Şekil 8'de de görüldüğü gibi, algılanan ayrımcılık iyilik halini kısmi aracı modelde olduğu gibi anlamlı olarak negatif yönde yordamaktadır (yapısal katsayı = $-.29$, $p < .05$). Bireysel kaynakların da diğer modellerde olduğu gibi iyilik halinin olumlu yönde yordadığı (yapısal katsayı = $.58$, $p < .05$) gözlenmektedir. Ancak bu model de kısmi aracı modelle karşılaştırıldığında kısmi aracı modelin istatistiksel olarak daha uygun bir model olduğu bulunmuştur $\Delta\chi^2(1, N= 282) = 30.27$, $p < .01$ 'dir.

² Gizil değişkenlerin tanımlanması sırasında yapılan doğrulayıcı faktör analizi (bkz. Şekil 2) algılanan ayrımcılık ve iyilik hali arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiş ($r = -.13$) ancak bu ilişki anlamlı çıkmamıştır. Bu analizde tüm gizil değişkenlerin bir arada değil de, sadece bireysel kaynakların ele alınması, açıklanan varyansta diğer değişkenlerle kesişen kısmı bu ilişkiyle açıklayarak bu yol katsayısının ("path coefficient") anlamlı çıkmasına yol açmıştır.

Şekil 8. Bireysel Kaynaklar ve Algılanan Ayrımcılığın İyilik Halin Üzerindeki Bağımsız İki Değişken Olarak Rolü

Test edilen bu üç model karşılaştırıldığında, kısmi aracılı modelin (diğer bir deyişle kısmi dolaylı etki modelinin) tam aracılı model ve iki bağımsız değişkenli modele göre istatistiksel olarak daha uygun sonuçlar verdiği gözlenmiştir. Bu model, algılanan ayrımcılığın iyilik hali üzerindeki doğrudan etkisinin olumsuz, bireysel kaynaklar üzerinden olan dolaylı etkisinin ise olumlu olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle ayrımcılık algısı bireyin iyilik halini doğrudan olarak olumsuz yönde etkiler; ancak bu algı iyilik halini pozitif yönde yordayan bireysel düzeydeki psikolojik kaynakların daha fazla kullanmasıyla da ilişkili olduğundan dolaylı olarak iyilik halini olumlu da etkilemektedir. Yani ayrımcılığın psikolojik iyiliğe doğrudan ve dolaylı etkileri birbiriyle çelişmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın öncelikli amacı, Türkiye'deki Bulgaristan göçmenlerinin algıladıkları ayrımcılık ve iyilik halleri arasındaki –olumsuz olması beklenen- ilişkinin belirlenmesidir. Bu amaca yönelik olarak bu proje kapsamındaki ikinci amacımız da algılanan ayrımcılığı ve gruplar arası kaygıyı ölçmeye yönelik iki ölçeğin Türkçeye çevrilerek kazandırılmasıdır. Yine bu amaca paralel olarak, Bulgaristan göçmenleriyle gerçekleştirilen bir ön çalışma yardımıyla da bu gruba yönelik ve ayrımcılık algısını ölçmek için kullanılacak yeni bir ölçek geliştirilmesi de üçüncü bir amaçtır.

Azınlık grup üyeleri ile yapılan çalışmalar, kişilerin gruplarına yönelik algıladıkları olumsuz tutum ve davranışların bu bireylerin iyilik hallerini olumsuz yönde etkilediğini ve depresyon seviyelerini artırdığını göstermiştir (Jasinskaja-Lahti ve ark., 2006; Noh ve ark.,

1999; Torres, 2009). Yapılan çalışmalar bazı bireylerin kullandıkları baş etme kaynaklarının algılanan ayrımcılığın iyilik hali üzerindeki olumsuz etkisini azaltabildiğini göstermektedir. Ayrımcılıkla baş etmekte kullanılabilir bireysel ve grup düzeyindeki kaynakların bu ilişkide oynadığı roller Meyer'in (2003) azınlık stres modeli önerisi doğrultusunda incelenmiştir. Buna göre, algılanan ayrımcılık ve iyilik hali arasında aracı rolü üstlenebileceği düşünülen bireysel ve grup düzeyindeki kaynaklar dört gizil değişken yardımıyla tanımlanmıştır. Bu değişkenler bireysel düzeydeki kaynaklar (iyimserlik, öz-yetkinlik vb.), iç-grup kaynakları (göçmen kimliği, iç-grup değerlendirmeleri), dış-grup kaynakları (dış-grup değerlendirmeleri, gruplar-arası yeterlik) ve Türkiye vatandaşlığı kimliği olarak belirlenmiştir.

Temel yordayıcı değişken olan algılanan ayrımcılık farklı gösterge değişkenler kullanılarak ölçülmüştür. Bunlardan ilki, yine bu proje kapsamında Türkçeye çevrilerek uyarlanan modern ırkçılık ölçeği (Gawronski ve ark., 2008); ikincisi de bu projenin pilot çalışması çerçevesinde Bulgaristan göçmenleri grubuna yönelik olarak geliştirilmiş olan ayrımcılık ölçeğinin alt ölçekleridir. Çalışmanın temel ölçüt değişkeni olan iyilik hali ise yaşam doyumu, duygu-denge ölçeği ve Türkiye'de yaşamaktan memnuniyet ölçekleriyle temsil edilen bir gizil değişken olarak tanımlanmıştır.

Algılanan ayrımcılık ve iyilik hali

Algılanan ayrımcılık ve iyilik hali gizil değişkenleri arasındaki ilişki, ölçüm modeli çerçevesinde ve diğer tüm gizil değişkenlerle birlikte de test edildiğinde negatif yönde bir eğilim göstermesine karşın istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bir başka deyişle, özellikle ölçüm modelinin sınanmasından elde edilen bulgular Bulgaristan göçmenlerinde algılanan ayrımcılık ve iyilik-hali arasındaki doğrudan ilişkinin anlamlı olmadığı yönündedir.

Değişkenlerin altında yatan gizil yapıdan ziyade göstergeler düzeyindeki ilişkileri yansıtan Pearson korelasyon katsayıları incelendiğinde ise şu bulgular göze çarpmaktadır: Ayrımcılığın Türkiye'de kabul görmeme boyutu iyilik hali göstergelerinin üçüyle de ters yönlü ve anlamlı bir ilişki halindedir. Yani bireyler kabul görmediklerini hissettikçe, yaşam doyumları ve Türkiye'de yaşamaktan memnuniyetleri azalmakta, negatif duygulanımları ise artmaktadır. Türkiye'de yaşamaktan memnuniyet ise modern ırkçılık, kabul görmeme, ön yargı/ ayrımcılık ve kurumsal hizmette ayırım alt ölçekleriyle anlamlı ve ters yönde ilişki göstermektedir. Bu ilişkiler en iyi ihtimalle orta düzeyde (-.30 civarı) korelasyonlardır.

Buradan şu sonuca varabiliriz ki, literatürde algılanan ayrımcılık ve iyilik hali arasında görülen negatif ilişki bu örnekte aynı netlik ve tutarlılıkta tekrarlanmamıştır. Bu durum, potansiyel olarak başka değişkenler aracılığıyla gösterilebilecek dolaylı etkilere işaret edebileceği gibi, özellikle yapısal model testinde, modeldeki değişkenler arasındaki paylaşılan varyansın dağıtılması nedeniyle ortaya çıkabilecek bir bulgu da olabilir. Nitekim sadece bireysel kaynaklarının etkisinin araştırıldığı ve farklı üç modelin sınındığı modellerde ayrımcılık ve iyilik hali arasında doğrudan görülen ve istatistiksel olarak anlamlı çıkan bir ilişki bulunmuştur.

Birey ve grup düzeyindeki kaynakların rolü

Dört farklı kümede tanımlanmış olan birey ve grup düzeyindeki kaynakların dolaylı etkilerini incelediğimizde şu iki bulgu öne çıkmaktadır. Algılanan ayrımcılık dış-grup kaynaklarının kullanımını ters yönde yordamış; iç-grup ve bireysel kaynakların kullanımını ise düz yönde yordamıştır. Algılanan ayrımcılık iç-grup düzeyindeki kaynakları da olumlu olarak yordamış, ancak iç-grup kaynaklarındaki artış, iyilik halini pozitif bir şekilde yordamamıştır. Grup kaynakları kümesindeki son değişken olan Türkiye vatandaşlığı ise iyilik halini beklenen şekilde olumlu yönde etkilemesine rağmen algılanan ayrımcılık tarafından yordanmamıştır.

Dikkat çeken bir konu, algılanan ayrımcılığın ters yönde yordadığı tek kaynağın, dış-grup kaynakları olmasıdır. Ayrımcılık algısının yüksek olması azınlık grup üyelerinin dış gruba kurulan ilişkilerde hissettiği yetkinliğin azalması ve dış-gruba dair değerlendirilmelerinin olumsuzlaşması anlamına gelmektedir. Bu temelde çok da şaşırtıcı bir bulgu değildir. Bireyler kendilerine göçmen olmaları sebebiyle ayrımcılık uygulandığı algısını daha yoğun şekilde yaşadıkça, “yerli” grup üyeleriyle iletişimde daha fazla sıkıntı yaşamakta ve onları daha olumsuz değerlendirmektedirler. Dış-grup kaynaklarının iyilik hali üzerindeki etkisi de anlamlı ve düz yöndedir. Ayrımcılığın dış-grup kaynakları vasıtasıyla iyilik hali üzerindeki dolaylı etkisi de ayrıca anlamlıdır. Bu da göstermektedir ki, ayrımcılık algısı dış grup kaynaklarının daha az kullanılmasına neden olarak bu değişken üzerinden dolaylı olarak iyilik halini de olumsuz yönde yordamaktadır.

Bu durum, Tajfel ve arkadaşlarının sosyal kimlik modeli açısından da tutarlıdır. İç-gruba karşı ayrımcılık algısı, dış-gruba ilgili değerlendirmeleri olumsuzlaştırmakta; bir anlamda gruplar-arası yanlılığı artırmaktadır. Bu olumsuz değerlendirmeler ve gruplar-arası

iletişimdeki sıkıntılar da bireyin iyilik halini olumsuz yönde yordamaktadır. Tekrar belirtmekte yarar vardır ki, çalışmada bahsi geçen ilişkiler deneysel veya boylamsal olarak değil, enlemesine kesitsel bir desenle sınanmıştır. Dolayısıyla model testinde sanki nedenselliğe yönelik bir çıkarım yapılıyor görünse de, araştırmanın tasarımı nedensellik değil sadece ilişkisel çıkarımlara izin verir.

Dış-grup kaynakları dışındaki aracı gizil değişkenlerin iyilik-hali üzerindeki etkisini incelediğimizde, bireysel kaynaklar, iç-grup kaynakları ve Türkiye vatandaşlığı kimliği iyilik halini beklenen şekilde düz yönde yordamışlardır. Bir başka deyişle, bireysel kaynaklar düzeyindeki öz-yeterlik, iyimserlik ve etkili baş etme yöntemlerindeki artış; dış-grubu olumlu değerlendirmelerdeki ve gruplar-arası yetkinlikteki artış ve Türkiye vatandaşlığı kimliği ile güçlü bir özdeşleşme, iyilik halini olumlu şekilde yordamaktadır. Buna karşılık iç-grup kaynaklarının iyilik-haline etkisi istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamakla birlikte beklenenin aksi yönde, yani ters yönlü bir eğilim göstermiştir. Yani kişiler göçmen kimlikleriyle özdeşleştikçe ve göçmen grubunu olumlu değerlendirmeleri arttıkça, iyilik hali azalmaktadır. Literatürde etnik (sosyal) grup kimliği ile özdeşleşme ve iyilik hali arasındaki ilişki pek çok çalışma tarafından gösterilmiş olmasına rağmen Türkiye'deki Bulgaristan göçmen grubu için aynı anlamlı sonuca ulaşılamamıştır. Ancak dış-grup düzeyindeki kaynaklar ve Türkiye vatandaşlığı kimliğinin iyilik hali ile pozitif yönlü anlamlı korelasyonu dikkat çekicidir. Bu iki bulgu Bulgaristan göçmenlerinin iyilik hali için göçmen kimliği ile özdeşleşme ve iç-gruba yönelik olumlu değerlendirmelerin değil, dış-grupla iletişimdeki yetkinlik ve dış-grubu olumlu değerlendirme gibi dış-grup düzeyindeki kaynakların ve vatandaşlık gibi üst düzeyde bir ortak grup aidiyetinin daha belirleyici olabileceğine işaret etmektedir. Bu da, belki de bu göçmen grubuna has bir özelliğe işaret etmektedir: göçmen kimliği yerine Türkiye vatandaşı kimliğiyle özdeşleşmek ve benzer şekilde iç-gruptan çok dış-grupla ilgili olumlu değerlendirmeler bu grubun iyilik halini olumlu etkilemektedir. Bunun Bulgaristan örneğine özgü bir bulgu olup olmadığı (ör. göçmen grubun kendini aslında çoğunluk gruba göre daha yüksek statüde algılaması, veya belki de kendini göçmen olarak tanımlamanın aslında Türklükten başka bir aidiyet biçimi anlamına gelmesi) ise ampirik bir sorudur. Uygun bir araştırma tasarımıyla toplanacak veri yardımıyla yanıtlanabilir.

Algılanan ayrımcılık ve bireysel kaynaklar

Bireysel kaynakların iyilik hali ile olan ilişkisi, beklenen ve literatür ile tutarlı olan bir ilişki olmasına rağmen, algılanan ayrımcılık ve bireysel kaynaklar arasındaki düz yönlü (pozitif) ilişki üzerinde daha fazla durulmasında yarar vardır. Çünkü algılanan ayrımcılığın iyilik haline doğrudan etkisi olumsuzken, bireysel kaynaklar üzerinden dolaylı etkisi olumludur. Yani ayrımcılık algısı arttıkça, öz-yetkinlik, iyimserlik ve (özellikle güvenli ve iyimser yaklaşımlarla) başa çıkma becerileri artmakta; bu kaynaklarla ilişkili olarak da iyilik hali olumlu yönde etkilenmektedir.

Meyer (2003) azınlık grupların kendi gruplarına yönelik kalıp yargıları pasif olarak kabul etmediklerini ve hem grup hem de bireysel düzeydeki kaynakları kullanarak bu durumla başa çıktıklarından bahsetmiştir. Belki de ayrımcılığa maruz kalmak, kişilerin bu durumla baş edebilmeleri için bireysel kaynaklarını kullanmalarını ve bu kaynaklara dair güvenlerinin gelişmesine fırsat tanımaktadır. Elbette ki burada neden-sonuç gibi bir ilişkiden bahsetmek doğru değildir. Ancak bir anlamda bu ilişki, travma sonrası gelişme gibi bir sürece işaret ediyor olabilir. Elbette ki algılanan ayrımcılığın bu grup üyelerinde travma veya benzer bir yaşantı oluşturup oluşturmadığını bilemeyiz; ancak literatür göstermektedir ki olumsuz olaylarla başa çıkmak için gerçekleştirilen mücadeleler sonucunda bireyin yaşamında olumlu psikolojik değişimler ve kazanımlar da mümkün olmaktadır. Belki de ayrımcılık ile mücadele de buna benzer bir süreçle bireyin kişisel gelişimine ve kişiliğine olumlu bir katkı yapıyor olabilir.

Bu noktada Aldwin'in (2000) -farklı çalışma bulgularıyla desteklediği- stresin olumlu sayılabilecek etkileriyle ilgili görüşlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Aldwin (2000) stres ve iyilik-hali arasındaki ilişkinin lineer olmadığından bahsetmiş, stres faktörlerinin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olabileceğine ve bu sonuçların birbirinden bağımsız boyutlar olarak ele alınabileceğine dikkat çekmiştir. Nitekim Elder ve Clipp'in (1989) 1940-1950 yılları arasında Amerikan ordusunda görev yapan gazilerle yürüttüğü çalışma bu savı destekler niteliktedir. Bulgular, sevdiklerinden ayrılma, kaygı gibi olumsuz sonuçları olan savaş deneyiminin güçlüklerle başa çıkma, öz-disiplin, hayata daha fazla değer verme gibi olumlu sonuçlarla da ilişkili olabileceğini göstermiştir. Yürütülen çalışmada elde edilen sonuçlar bu bağlamda değerlendirildiğinde, bir sosyal stres faktörü olan ayrımcılık algısının

bir yandan iyilik halini olumsuz etkilerken diğer yandan etkin başa çıkma yöntemlerini kullanma, yetkinlik, daha iyimser bir bakış açısına sahip olma gibi psikolojik kaynakların kullanımını pozitif yönde etkileyebileceği söylenebilir.

Yapılan farklı çalışmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda Aldwin (2000) stresin olası olumlu etkileriyle ilgili çeşitli önermelerde bulunmuştur. Bu önermelerin bazıları göçmen grubunda elde edilen beklenmedik yöndeki sonuçlar için açıklayıcı olabilecektir. Takip eden kısımda Aldwin'in önerileriyle ilgili kısaca bilgi verilecek ve bu araştırmanın pilot çalışmasında göçmenlerle yapılan mülakatlardan bunları örnekleyen alıntılar sunulacaktır.

Aşılama: Aldwin'e göre stres faktörleri bireyin başa çıkma repertuarını genişletir dolayısıyla benzer durumlarla karşılaştığında kişi aynı derecede stres yaşamaz ve durumu nasıl başa çıkacağını bilir. Ele alınan örneklemede ayrımcılık ve iyilik hali arasında çok kuvvetli bir ilişki olmaması ve ayrımcılığın psikolojik kaynaklarla ilişkili çıkması belki bu durumla ilgili olabilir. Bulgaristan'dan uğradıkları ayrımcılık nedeniyle Türkiye'ye göç etmiş bu grup için ayrımcılık daha önce karşılaştıkları ve başa çıkmak durumunda kaldıkları bir durumdur. Dolayısıyla önceki deneyimlerde etkin başa çıkış yöntemleri kişiyi sonraki deneyimlerinde aşılama sağlamıştır. Aynı zamanda bu kişiler kaçınılmaz olarak Türkiye'deki deneyimlerini Bulgaristan'da yaşadıklarıyla kıyaslayarak değerlendirme yapmaktadır. Buna örnek olarak aşağıda, pilot çalışma kapsamında bir katılımcıyla yapılan mülakattan bir alıntı verilmiştir:

"Şimdi ben göçmen olarak hiç kendimi hani diğerinden farklı, bu yerli öğretmenmiş bu göçmenmiş, öyle bir şey kesinlikle ve kesinlikle olmuyor zaten. Öyle kendimi diğerinden aşağı bile hissetmiyorum ama Bulgaristan'da her zaman bir şey vardı üzerimizde, tarihten gelen bizi ezen, orada hep onu taşıyorduk ama ben burada onu taşımiyorum, ben göçmenim diye ezilmiyorum artık. Yani gururla, onlardan daha bile şey görebiliyorum kendimi." (Öğretmen, K, 47, Bursa, s.7)

Yetkinlik Hissi: Özellikle stresli durumlarla başarılı bir şekilde başa çıkmanın kişilerin yetkinlik ve kontrol hissi üzerinde olumlu etkisinin olacağını söyleyen Aldwin bunun bireylerle sınırlı olmadığını söyleyerek baraj yapımı nedeniyle yeri değiştirilen bir Afrika kabilesiyle yapılan çalışmayı örnek göstermiştir (Scudder ve Carlson, 1982, akt. Aldwin, 2000). Yapılan çalışma yer değişikliğinin kısa vadede özellikle yaşlı ve çocuklar üzerinde olumsuz etkisi olduğunu gösterse de, uzun vadede bu kabilenin yeri değiştirilmeyen diğer kabilelerle karşılaştırıldığında kültürel problemlere daha yaratıcı çözümler bulabildiğini ve

farklı ekonomik faaliyetler geliştirebildiklerini göstermiştir. Aşağıda da Bulgaristan'dan gelen göçmenlerle yapılan mülakatlardan iki alıntı, göçmenler için, koşulları kontrol altına alabilme, yetkinlik ve başarıma hissini önemini örneklemek için verilmiştir.

“Bana kalırsa biz daha iyi yaşıyoruz onlardan... Biz daha çok işe gittiğimiz, daha çok çalıştığımız, ailece çalıştığımız için, evde hanımlar olsun çocuklar olsun, kendimizi daha çabuk toparlıyoruz, daha çabuk da toparladık onlara yerlilere bakarak [karşılaştırılınca].”
(Bekçi, E, 53, Bursa, s.2)

“Tabi ki kendi koşullarımızı kendimiz yarattık ve uyum sağladık. Çalıştık çabaladık ve kendi koşullarımızı kendimiz hak ettiğimizi sanıyorum ve gereken yerdeyiz şu anda. Bütün göçmenler olarak yani çok kötü durumda insanlarımız yok çok şükür. Hele de genç nesil, biz çalıştık çabaladık ama genç nesil bizden biraz daha ileri, daha da ileriye gideceklerini sanıyorum.”
(Emekli, K, 47, Bursa, s.3)

Her ikisinde de, göçmen grubun kendini ya geçmişteki halleriyle ya da buralılarla kıyaslaması ve aslında bu kıyaslama sonucunda şu anki halden memnuniyeti dile gelmektedir. Her ne kadar bu iki alıntıda doğrudan ayrımcılığa dair bir atıf olmasa da, bahsi geçen büyük değişim (memleket değiştirmek, yeni bir yurda gelmek ve buraya adapte olmak) ve bununla ilgili yaşanmış olan stres (kendini toparlamak, uyum sağlamak) anlatının içinde örtük olarak bulunmaktadır. Çalışmak ve durumla başarılı bir şekilde baş edebilmiş olmak da şu anki halden memnuniyetle doğrudan ilişkili görünmektedir.

Ayrımcılık algısı ve bireysel düzeydeki psikolojik kaynaklar arasındaki ilişki, elde edilen nicel bulgular açısından incelendiğinde, ilişkilerin hep düz yönde (pozitif) olduğu görülmektedir. Örneğin iyimserlik, öz-yetkinlik, kendine güvenli yaklaşım ve iyimser başa çıkma ile ayrımcılık algısı arasındaki korelasyon katsayıları .11 ve .30 arasında değişmekte olup, bu ilişkilerin çok da kuvvetli olmadığı aşikardır. Her hâlükârda bu pozitif korelasyonlar ya algılanan ayrımcılığın olumlu bir takım kişilik özelliklerini geliştirmeye –az da olsa- yardımcı olduğuna, ya da bazı olumlu kişilik özelliklerinin ayrımcılık algısını artırdığına işaret etmektedir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, ele alınan örneklem için ayrımcılık algısının ilişkili olduğu faktörlerdir. Aşağıda ayrımcılık ölçeği geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen mülakatlardan iki örnek verilmiştir. Bu örnekler Bulgaristan göçmenlerinin

dış-grubun kendilerine yönelik -örtük sayılabilecek- olumsuz tutumlarını göçmenlerin çalışkanlığı, mal-mülk sahibi olmaları ve başarılarıyla ilişkilendirebildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle ayrımcılığa uğramak ya da dış-grubun olumsuz tutumları, bu kişiler tarafından olumsuz bir deneyim gibi değil, aslında beğenilen (ve gıpta edilen) olumlu özellikler nedeniyle karşılaşılan bir durum olarak görülmekte gibidir.

“Bazı insanlar var mesela macırları [*muħacıř*] hiç sevmiyorlar. Yani macırların her şeyi var, evi var arabası var mesela. Ama macırlar sonuçta çalışıyor. Mesela bazısı macır deyince farklı gözle bakıyor, hani macırların bak her şeyi var, alıyorlar. Onlara farklı gözle bakılıyor, yardım ediliyor falan. Ama macırlar çalışıyor, çocuklar eşler falan çalıştığı için her şeyi yapabiliyorlar. Daha tutumlu oluyorlar, daha güçlü oluyorlar, daha çalışkan oluyorlar. Tabi bazı toplum sevmiyor macırları ama bazıları seviyor. Bir de macırlar uyumlu temiz insanlar, herkesle anlaşabilecek tarzda insanlar.”

“...tabi kıskanıyorlar, çünkü onlarda ailelerde kapalı ve eşler çalışmadığı için bir yere kadar tabi durumları [*ekonomik durumlarından bahsederken*]. Tabi kıskançlık söz konusu oluyor.”

(Çalışmıyor, K, 27, Bursa, s.1)

“Olumsuz bir tavır değil de tabi ki gıptayla bakıyorlar, bizim halkımıza. Geldiler bizi solladılar—böyle şeyler oluyor.”

(Emekli, K, 47, Bursa, s.3)

Ayrıca, mülakatlardaki ifadelerle tutarlı olarak, toplanan nicel veri de, algılanan olumsuz dış grup tutumları ve iç-gruba yönelik olumlu değerlendirmeler değişkenleri arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir ($r = .35$). Kuşkusuz, mülakatlar ve enlemesine toplanmış kesitsel veri ile sebep sonuç ilişkisi kurulamaz. Ancak, ileride Bulgaristan göçmenleri ile yürütülecek çalışmalarda bu sonuçlar göz önünde bulundurularak, ayrımcılık algısının hangi değişkenlerle ilişkili olabileceği, deneysel desenler ve boylamsal çalışmalarla incelenmelidir.

Literatürle tutarlı olarak, grup düzeyindeki kaynaklardan göçmen kimliği ile aidiyet, algılanan ayrımcılık değişkeninin pek çok alt boyutu ile olumlu ilişki göstermektedir. Benzer şekilde yordayıcı bir başka önemli değişken de gruplar-arası yetkinliktir ve farklı ayrımcılık boyutlarıyla negatif ilişki göstermektedir. Gruplar-arası yetkinliğin artırılması ve belki de iletişime dair bu kaygının düşürülmeye çalışılması göçmen grupla yerli grubun arasındaki iletişimi kolaylaştırarak göçmenlerin iyilik halini artıracaktır.

Bireysel ve grup düzeyindeki bu yordayıcıların yanı sıra bazı demografik özelliklerin de ayrımcılık algısı ve iyilik hali ile ilişkisi vardır. Kanonik korelasyon aracılığıyla incelenen bu ilişkilere göre öne çıkan demografik göstergelerden en belirgin olanlar yaş, Türkiye’de yaşama süresi ve gelir durumudur. Buna göre bir yandan daha genç olup Türkiye’de daha kısa süredir yaşayanların daha az ayrımcılık algıladığını görürken; bir yandan da daha yaşlı olup, gelir düzeyi daha yüksek olanların, Türkiye’de daha uzun süredir yaşayanların ve ev/araba sahibi olanların toplum ve devlet tarafından daha çok kabul gördüklerini hissettikleri ortaya çıkmıştır. Dikkat çekici bir başka nokta ise eğitim, dini görüş ve politik görüşlerin ayrımcılık algısı ile ilişkili çıkmamış olmasıdır.

Grup çatışmaları son dönemlerde hem sosyal psikoloji alanında, hem dünyada, hem de Türkiye’nin siyasi ve kültürel yaşamında oldukça gündemde olan konulardır. Grup-İçi ve gruplar-arası dinamiklerin incelenmesi kuşkusuz kimlikle ilişkili olarak ortaya çıkan sorunların anlaşılması için olduğu kadar, gruplar arasındaki ilişkilerin iyileştirilebilmesi ve çatışmaların çözülebilmesi için de önemlidir. Sonuç olarak bu çalışma Türkiye’deki farklı pek çok gruptan biri olan Bulgaristan göçmenleri grup üyelerinin hissettikleri ayrımcılıkla hem birey hem grup düzeyinde baş etmek için kullandıkları kaynakları araştırmış ve grup içindeki bireysel farklılıklara neden olan faktörlerin anlaşılmasına yönelik katkı sağlamıştır. Yapılan çalışmada Bulgaristan göçmenleri grubu örneğine odaklanılmıştır ancak elde edilen bulgular algılanan ayrımcılıkla başa çıkmadaki farklılıkları açıklamak konusunda diğer azınlık gruplar için de bir temsil kabul edilebilir. Elbette her grubun tarihsel ve kültürel bir bağlamı ve bu bağlamın çoğunluk grupla olan ilişkileri dahilinde getirdiği özgün bir yönü bulunacaktır. Bu noktada ayrımcılık algısı ve iyilik hali arasındaki ilişki ve bu ilişkide aracı olan değişkenler farklı örüntüler gösterebilir. Bu çalışmanın sonuçlarını genelleylemek ve test edilen azınlık stres modelinin geçerliğini gösterebilmek için bulguların farklı gruplarda da tekrarlanması şarttır. İleride yürütülecek çalışmalarda farklı düzeydeki kaynakların diğer azınlık ve çoğunluk grup örneklerindeki etkileri araştırılarak psikolojik kaynaklar ve ayrımcılık konusunda daha güvenilir sonuçlara ulaşılabilir.

Referanslar

- AKGÜN, S., *State of the Art Report*. Retrieved November 1, 2009, from http://www.mighealth.net/index.php/About_the_project, (2009).
- AKTAN T., Güvenç, G., Başarılı ve Başarısız Öğrencilerin İç ve Dış Gruplarına Yönelik Kalıpyargılarının Yetkinlik ve Sevecenlik Boyutları Açısından İncelenmesi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 23, 27-40, (2008).
- ALDWIN, C. M., *Stress, Coping and Development: An Integrative Perspective*. New York: Guilford Press. (2000).
- AYDIN, G., Tezer, E., İyimserlik, Sağlık Sorunları ve Akademik Başarı İlişkisi, *Psikoloji Dergisi*, 7, 2-9, (1991).
- BAYSU, G., *The Effects of Intergroup Perceptions and Ingroup Identifications on the Political Participation of Turkish Second-Generation Migrants in the Netherlands* (Doktora tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, (2007).
- BRANSCOMBE, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D., Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality & Social Psychology*, 77, 135-149, (1999).
- CARLSSON, R., *Implicit Stereotype Content: Mixed Stereotypes can be Measured with the Implicit Association Test*. Retrieved June 18, 2009, from <http://www.essays.se/essay/238688e3c7/>.(2009).
- CASSIDY, T., *Stress, Cognition and Health*. New York: Routledge, (1999).
- COŞGUN, B. *Social Networks and Urban Integration of Bulgarian Turkish Immigrants of 1989 and After: the Case of Yenibosna, İstanbul*. (Yüksek lisans tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, (2005).
- COZZARELLI, C., Personality and Self-Efficacy as Predictors of Coping with Abortion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 1224-1236, (1993).
- DAYIOĞLU, A., *Toplama Kampından Meclis'e: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlıklar*. İstanbul: İletişim Yayınları, (2005).
- DIENER, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., Griffin, S., The Satisfaction with Life Scale, *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75, (1985).
- ELDER G.H., CLIPP E. C., Combat Experience, Comradeship, and Psychological Health. *Journal of Personality*, 57, 311-341, (1989).
- EMİNOV, A., *Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria*. London: Hurst & Co., (1997).
- FISKE, S. T., What We Know about Bias and Intergroup Conflict, The Problem of the Century, *Current Directions in Psychological Science*, 11, 123 -128, (2002).

- FOLKMAN, S., Lazarus, R. S., If It Changes It Must be a Process: Study of Emotion and Coping during Three Stages of a College Examination, *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 150-170, (1985).
- GAWRONSKI, B., Peters, K.R., Brochu, P. M., Strack, F., Understanding the Relations between Different Forms of Racial Prejudice: A Cognitive Consistency Perspective, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(5), 648-665, (2008).
- GECAS, V. The Social Psychology of Self-Efficacy, *Annual Review of Sociology*, 15, 291-316, (1989).
- HAYES, A. F., Beyond Baron and Kenny: Statistical Mediation Analysis in the New Millennium, *Communication Monographs*, 76(4), 408-420, (2009).
- HÜNLER, O. S., *Factors related to Psychological Problems and Life Satisfaction of Newcomer Turkish Immigrants in the Netherlands*, (Unpublished doctoral dissertation), Middle East Technical University, (2007).
- JASINSKAJA-LAHTI, I., Liebkind, K., Perhoniemi, R., Perceived Discrimination and Well-Being: A Victim Study of Different Immigrant Groups, *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 16, 267-284, (2006).
- JÖRESKOG, K.G., Sörbom, D., LISREL 8 [Computer software], Chicago, IL: Scientific Software International, Inc., (1993).
- KARAKİTAPOĞLU, Z., Gruplar Arası İlişkiler: Sosyal Psikolojik Yaklaşımlara Toplu Bir Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(1), 51-78, (1999).
- KIM, K.A., Mueller, D. J., To Balance or Not to Balance: Confirmatory Factor Analysis of the Affect-Balance Scale. *Journal of Happiness Studies*, 2, 289–306, (2001).
- KÖKER, S., *Normal ve Sorunlu Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyinin Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, (1991).
- LAZARUS, S. R., *Patterns of Adjustment*. New York: McGraw-Hill, (1976).
- LUHTANEN, R., Crocker, J. A., Collective Self-Esteem Scale: Self-Evaluation of One's Social Identity, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 302-318, (1992).
- MCCONAHAY, J. B., Modern Racism, Ambivalence, and the Modern Racism Scale, ed: Dovidio, J. D., Gaertner, S. L., *Prejudice, Discrimination, and Racism*, San Diego CA: Academic Press, (1986). Pp: 91-125.
- MEYER, I. H., Prejudice, Social Stress and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence, *Psychological Bulletin*, 129, 674-697, (2003).
- MOSSAKOWSKÍ, K. N., Coping with Perceived Discrimination: Does Ethnic Identity Protect Mental Health? *Journal of Health and Social Behavior*, 44, 318-331, (2003).
- NOH, S., Beiser, M., Kaspar, V., Hou, F., Rummens, J., Perceived Racial Discrimination, Depression, and Coping: A Study of Southeast Asian Refugees In Canada, *Journal of Health and Social Behavior*, 40(3), 193-207, (1999).

- SCHEIER, M. F., Carver, C. S., Dispositional Optimism and Physical Well-Being: The Influence of Generalized Outcome Expectancies on Health, *Journal of Personality*, 55, 169-210, (1987).
- STEPHAN, W. G., Stephan, C. W., Intergroup Anxiety, *Journal of Social Issues*, 41(3), 157-175, (1985).
- SÜMER, N., Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar, *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74, (2000).
- SÜMER, N., Karanci, N., Berument, S., Gunes, H., Personal Resources, Coping, Self-Efficacy, and Quake Exposure as Predictors of Psychological Distress Following the 1999 Earthquake in Turkey, *Journal of Traumatic Stress*, 18, 331-342, (2005).
- SWENSON, R. R., Prellow, H. M., Ethnic Identity, Self-Esteem, and Perceived Efficacy as Mediators of the Relation of Supportive Parenting to Psychosocial Outcomes among Urban Adolescents. *Journal of Adolescence*, 28, 465-477, (2005).
- ŞAHİN, N. H. Durak, A., Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği: Üniversite Öğrencileri İçin Uyarlanması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34), 56-73, (1995).
- TAJFEL, H. Turner, J., An Integrative Theory of Intergroup Conflict, eds: Austin, W. G. ve Worchel, S., *The Social Psychology of Intergroup Relations*, Monterey, CA, Brook/Cole Publishing, (1979). Pp. 33-47.
- TEDESCHI, R. G., Park, C. L., Calhoun, L. G., (Eds.) Posttraumatic Growth: Positive Changes in the Aftermath of Crisis, Mahwah, N.J. : Erlbaum, (1998).
- TEVFİK, E. İ. (2007). *Dynamics of Social Citizenship and Identity Perceptions: Immigrant Turks From Bulgaria in Northern Cyprus*. (Yüksek lisans tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, (2007).
- TORRES, L., Attributions to Discrimination and Depression Among Latino/As: The Mediating Role of Competence, *American Journal of Orthopsychiatry*, 79, 118-124, (2009).
- TORRES, L., Rollock, D., Acculturation and Depression Among Hispanics: The Moderating Effect of Intercultural Competence, *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 13(1), 10-17, (2007).
- VERKUYTEN, M., Brug, P., Ethnic Identity, Achievement, Self-Esteem, and Discrimination among Surinamese Adolescents in the Netherlands, *Journal of Black Psychology*, 28(2), 122-141, (2002).
- VERKUYTEN, M., Lay, C. Ethnic Minority Identity and Psychological Well-Being: The Mediating Role of Collective Self-Esteem. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(21), 1969-1986, (1998).
- WADE, M. L., Brewer, M. B., The Structure of Female Subgroups: An Exploration of Ambivalent Stereotypes, *Sex Roles*, 54, 753-765, (2006).
- WAKEFIELD, W. D., Hudley, C., Ethnic and Racial Identity and Adolescent Well-Being, *Theory Into Practice*, 46(2), 147-154, (2007).
- WEİ, M., Ku, T. Y., Russell, D. W., Mallinckrodt, B., Liao, K. Y.H., Moderating Effects of Three Coping Strategies and Self-Esteem on Perceived Discrimination and Depressive Symptoms: A Minority

Stress Model for Asian International Students, *Journal of Counseling Psychology*, 451-462, (2008).

YENILMEZ, C., Ayranci, U., Topal, S., Aksaray, G., Seber, G., Kaptanoğlu, C. Gender-Oriented Comparison between the Mental Health Profiles of Bulgarian Immigrants Forcibly Migrated to Turkey and the Native Population 15 Years After Migration, *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 11(1), 21-28, (2007).

YESİLAY, A., Schwarzer, R., Jerusalem, M., Turkish Adaptation of the General Perceived Self-Efficacy Scale, Retrieved August 26, 2009, from <http://userpage.fu-berlin.de/~health/turk.htm>, (1996).

Ek 1. Anket Örneği

Gönüllü Katılım ve Bilgilendirme Formu

Sayın katılımcı,

Bu anket, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde Öğr. Gör. Dr. Banu Cingöz Ulu'nun yürütücülüğünü ve Uzman Leman Korkmaz'ın araştırmacılığını yaptığı “Bulgaristan Göçmenlerinde Birey ve Grup Temelli Kaynakların Algılanan Ayrımcılık ve Bireyin İyilik Hali Arasındaki İlişkiye Etkileri” başlıklı çalışma kapsamında size sunulmaktadır. Bu çalışmanın konusu, Bulgaristan göçmenlerinin deneyimleri, yaşadıkları, ve hissettikleri üzerinedir.

Çalışmada her soruya vereceğiniz yanıtlar son derece önemli olduğundan, lütfen her soruyu dikkatle okuyup size en uygun gelen cevabı anket içindeki yönergeleri dikkate alarak veriniz. Ankette yer alan soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur, sizden istediğimiz kendi düşüncelerinizi bize söylemenizdir. Anket içerisinde sizden kimliğinizle ilgili hiçbir bilgi istenmemektedir. Vereceğiniz bilgiler kimlik bilgileriniz alınmadan tamamıyla gizli tutularak, yalnızca araştırmacılar tarafından, diğer katılımcıların cevaplarıyla birleştirilip grup düzeyinde değerlendirilecektir.

Çalışmadan elde edilecek sonuçlar bilimsel bildiri, sunum ve yayınlarda kullanılacaktır. Ankete katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmada sizi rahatsız eden herhangi bir soruyla karşılaşırsanız ya da ankete devam etmek istemezseniz bu durumda anketi yarıda bırakmakta tamamen özgürsünüz. Veri toplama ve analiz sürecinin sonunda elde edilen bulgularla ilgili tüm sorularınız cevaplandırılacaktır.

Yardımlarınız ve katılımınız için teşekkür ederiz.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için; Psikoloji Bölümü öğretim görevlilerinden Dr. Banu Cingöz Ulu (Tel: 0312 2103134; E-posta: cingoz@metu.edu.tr), ya da Sosyal Psikoloji yüksek lisans öğrencilerinden Leman Korkmaz (Tel: 03122869048; E-posta: lemankorkmaz@yahoo.com) ile iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum. (Formu doldurup imzaladıktan sonra uygulayıcıya geri veriniz).

Tarih:

İmza

Araştırmacının imzası

...../...../.....

1. KISIM: Demografik Bilgiler

1- Yaşınız: _____

2- Cinsiyetiniz: Kadın Erkek

3- Doğum Yeriniz? _____

4- Mesleğiniz- İşiniz nedir? _____

5- Eğitim Düzeyiniz:

Okuma-Yazma Bilmiyor Ortaokul mezunu Üniversite / yüksek okul mezunu

Okuma-Yazma Biliyor Lise mezunu Yüksek Lisans/Doktora mezunu

İlkokul mezunu Meslek Lisesi mezunu Diğer (lütfen belirtiniz) _____

6- Hayatınızı en çok nerede geçirdiğiniz?

Köy İlçe Şehir Şehir

7- Türkiye'ye **nereden** ve **ne zaman** göç ettiniz?

_____köyünden

_____ilçesinden _____ilinden, _____ yılında göç ettik

8- Eve giren **toplam ortalama** aylık gelir miktarını belirtiniz.

500 YTL ve altı 1000-1500YTL 2000-3000 YTL 4000-5000 YTL

500-1000YTL 1500-2000YTL 3000-4000YTL 5000 YTL ve üzeri

9- Hanenizde yaşayan kişi sayısı? _____

10- Eviniz var mı? Evet Hayır

11- Arabanız var mı? Evet Hayır

12- Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizin kimliğinizi en iyi tanımlayan ifadedir? (Lütfen sizi en iyi ifade eden tanımı belirleyip seçeneklerden **sadece birini** işaretleyiniz)

Türkiye Vatandaşı Türkiye'de yaşayan azınlık Bulgar Türkü

Göçmen Türkiyeli Müslüman

Türk Bulgaristanlı Avrupalı

Bulgar Bulgaristan Türkü Diğer (lütfen belirtiniz) _____

13- Aşağıdakilerden hangisi dini inancınızı en iyi şekilde ifade eder?

Müslüman Hıristiyan Yahudi İnanmıyorum

Diğer _____

14- Kendinizi dini inancınıza ne kadar bağlı görüyorsunuz? Uygun rakamı işaretleyiniz.

Hiç bağlı değilim 1.....2.....3.....4.....5 **Çok**
Bağlıyım

15- Kendinizi siyasal açıdan nerede görüyorsunuz?

Sol 1.....2.....3.....4.....5 Sağ

16- Şu an yaşamakta olduğunuz şehir/ilçe? _____ /

17- Oturduğunuz mahallede göçmenler çoğunlukta mı? Evet Hayır

2. KISIM: Bulgaristan Göçmenleri

Değerli katılımcı, bu bölümde **Türkiye vatandaşlığınız ve Göçmen kimliğinizle** ilgili bir takım ifadeleri değerlendirmeniz istenmektedir. İfadelerin **doğru veya yanlış** cevabı yoktur, bizim ilgilendiğimiz şey ve önemli olan bu konularda sizin ne düşündüğünüz ve hissettiğinizdir. 1'den (kesinlikle katılmıyorum), 5'e (kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde sizi en çok ifade ettiğini düşündüğünüz ve size en uygun gelen rakamı işaretleyiniz.

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1.Kendimi tipik bir Bulgaristan göçmeni olarak görüyorum.	1	2	3	4	5
2.Bulgaristan göçmeni olmaktan gurur duyuyorum.	1	2	3	4	5
3.Bulgaristan göçmeni olmak kim olduğumun önemli bir parçasıdır.	1	2	3	4	5
4.Eğer biri Bulgaristan göçmenleri hakkında kötü söz söylerse benim hakkımda kötü söz söylemiş demektir.	1	2	3	4	5
5.Bazen Bulgaristan göçmeni olmaktan hoşlanmıyorum.	1	2	3	4	5
6. Kendimi tipik bir Türkiye vatandaşı olarak görüyorum.	1	2	3	4	5
7. Türkiye vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum.	1	2	3	4	5
8. Türkiye vatandaşı olmak kim olduğumun önemli bir parçasıdır.	1	2	3	4	5
9. Eğer biri Türkiye vatandaşları hakkında kötü söz söylerse benim hakkımda kötü söz söylemiş demektir.	1	2	3	4	5
10. Bazen Türkiye vatandaşı olmaktan hoşlanmıyorum.	1	2	3	4	5

Aşağıda göçmenlerin yaşayışları ile ilgili bir takım ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelere ne derecede katılıp katılmadığınızı değerlendiriniz ve sizi en çok ifade ettiğini düşündüğünüz rakamı işaretleyiniz. Değerlendirme yaparken, tüm göçmenleri veya Türkiye'deki Türkleri değil, **sadece Bulgaristan göçmenlerini düşünerek** cevap veriniz.

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Türkiye'de Bulgaristan göçmenlerine karşı ayrımcılık artık bir problem değildir.	1	2	3	4	5
2. Türkiye'de Bulgaristan göçmenleri çoğunlukla ayrımcılık nedeniyle iyi iş fırsatlarını kaçırmaktadırlar.	1	2	3	4	5
3.Toplumumuzdaki kişiler genelde yerli Türkler ve Bulgaristan göçmenlerine eşit davranmaktadır.	1	2	3	4	5

4. Bulgaristan göçmenleri, yerli Türklerin sahip olduğu iş fırsatlarına eşit derecede sahip değillerdir.	1	2	3	4	5
5.Hala pek çok Bulgaristan göçmeni ‘göçmen’ olduğu için iş fırsatlarını kaçırmaktadır.	1	2	3	4	5
6.Toplum Türklerin ve Bulgaristan göçmenlerinin eşit fırsatlara sahip olduğu bir seviyeye ulaşmıştır.	1	2	3	4	5
7. Türkiye’deki Bulgaristan göçmenleri, yerli Türklere kıyasla hala dezavantajlı bir grubu temsil etmektedir.	1	2	3	4	5
8. Bulgaristan göçmenlerine, diğer herkese davranıldığı gibi davranılmaktadır.	1	2	3	4	5
9. Türkiye’deki Bulgaristan göçmenleri hala ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar.	1	2	3	4	5
10. Bulgaristan göçmenleri, grup olarak, nadiren önyargı ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır.	1	2	3	4	5

Aşağıdaki bölümde de **Bulgaristan Göçmenleri** ile ilgili bir takım ifadeleri **değerlendirmeniz** istenmektedir. Burada kısımda da yine, ifadelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Lütfen 1’den (Hiç bir zaman) 5’e (Her zaman) kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde sizin düşüncelerinize en uygun gelen rakamı işaretleyiniz.

	Hiç bir zaman	Nadiren	Zaman zaman	Sık sık	Her zaman
1.Göçmenlere yabancı muamelesi yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
2.Yerlilere kıyasla göçmenlerin iş yerlerinde yüksek pozisyonlara gelmeleri daha zordur.	1	2	3	4	5
3.Göçmenlerde kadınların daha rahat olması yerlilerce olumsuz değerlendirilmektedir.	1	2	3	4	5
4.Göçmenlerin hakları için (ör. Bulgaristan’da kalan bazı hakların geri kazanılması gibi) siyasetçiler bence yeterince çaba göstermiyorlar.	1	2	3	4	5
5.Göçmenlerin Türkiye’ye uyum sağlamasında yerli halk destek olmuştur.	1	2	3	4	5
6.Yerlilerle karşılaştırıldığında, göçmenlere <u>aynı</u> iş için <u>daha az</u> para verilmektedir.	1	2	3	4	5
7.Belediyeler, göçmenlerin yaşadığı bölgelere yeterince yatırım yapmıyorlar.	1	2	3	4	5
8.Göçmenlerin daha yoğun olduğu bölgelere (yerlilerinkine göre) daha az hizmet gitmektedir.	1	2	3	4	5
9.Yerliler göçmenlerle görüşmeyi tercih etmemektedir.	1	2	3	4	5
10.Bazı yerliler Bulgaristan göçmenlerini “Bulgar” olarak görüyorlar.	1	2	3	4	5
11.Göçmenler yerlilerle eşit iş fırsatlarına sahip değillerdir.	1	2	3	4	5
12.Göçmenlere verilen bazı hakları (emeklilik, konut gibi) yerliler çekemiyorlar.	1	2	3	4	5
13.Göçmen kadınlarının çalışmasına yerliler kötü gözle bakmaktadır.	1	2	3	4	5
14.Devlet göçmenler için elinden geleni yapmıştır.	1	2	3	4	5
15.Yerliler iş bulamamaları ve maaşlarının düşmesinden haksız yere göçmenleri sorumlu tutuyorlar.	1	2	3	4	5

16.Yerlilerle eşit yaşam koşullarına ulaşmak için göçmenlerin çok daha fazla çalışması gerekmektedir.	1	2	3	4	5
17.Göçmenlerin Türk ve Müslüman oldukları unutuluyor.	1	2	3	4	5
18.Yerliler, göçmenlerin Türkiye'ye gelişiyle iş ve yaşam koşullarının daha kötüye gittiğini düşünmektedirler.	1	2	3	4	5
19.Pek çok göçmen aldıkları eğitim düzeyine göre daha düşük statüdeki işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.	1	2	3	4	5
20.Yerliler, kız alıp-vermek söz konusu olduğunda göçmenleri pek istemiyorlar.	1	2	3	4	5
21.Devlet göçmenlere sonuna kadar sahip çıkar.	1	2	3	4	5
22.Yerli halk, göçmenlerin şivesi ile dalga geçer.	1	2	3	4	5
23.Kültürümüz yerliler tarafından kabul görüyor.	1	2	3	4	5
24.Göçmenlerin başarısı yerliler tarafından kıskanılmaktadır.	1	2	3	4	5
25.Yerliler, göçmenlerin Bulgaristan'dan gelerek onların fırsatlarını ellerinden aldığını düşünmektedir.	1	2	3	4	5
26.Yerliler göçmenleri olumlu değerlendirmektedir.	1	2	3	4	5

Şimdi sizden istediğimiz, yerlilerin bulunduğu bir ortamda bir **tek göçmenin siz olduğunuzu düşünmeniz**. Bu durumdayken, yerlilerle konuşurken, çalışırken, iletişim kurarken kendinizi nasıl hissedersiniz? **Göçmenlerle iletişim kurduğunuz durumlarla karşılaştırarak** cevaplayınız.

GÖÇMENLERE KIYASLA

YERLİLERLE BERABERKEN KENDİMİ NASIL HİSSEDERİM?

1	(1) Çok daha az Kendinden emin	(2) Daha az Kendinden emin	(3) Aynı derecede Kendinden emin	(4) Daha fazla Kendinden emin	(5) Çok daha fazla Kendinden emin
2	(1) Çok daha az Tuhaf	(2) Daha az Tuhaf	(3) Aynı derecede Tuhaf	(4) Daha fazla Tuhaf	(5) Çok daha fazla Tuhaf
3	(1) Çok daha az Gözler Üzerimdeymiş Gibi	(2) Daha az Gözler Üzerimdeymiş Gibi	(3) Aynı derecede Gözler Üzerimdeymiş Gibi	(4) Daha fazla Gözler Üzerimdeymiş Gibi	(5) Çok daha fazla Gözler Üzerimdeymiş Gibi
4	(1) Çok daha az Sıkılğan	(2) Daha az Sıkılğan	(3) Aynı derecede Sıkılğan	(4) Daha fazla Sıkılğan	(5) Çok daha fazla Sıkılğan
5	(1) Çok daha az Mutlu	(2) Daha az Mutlu	(3) Aynı derecede Mutlu	(4) Daha fazla Mutlu	(5) Çok daha fazla Mutlu
6	(1) Çok daha az Kabul Görmüş	(2) Daha az Kabul Görmüş	(3) Aynı derecede Kabul Görmüş	(4) Daha fazla Kabul Görmüş	(5) Çok daha fazla Kabul Görmüş
7	(1) Çok daha az Kendine Güvenli	(2) Daha az Kendine Güvenli	(3) Aynı derecede Kendine Güvenli	(4) Daha fazla Kendine Güvenli	(5) Çok daha fazla Kendine Güvenli
8	(1) Çok daha az Rahat	(2) Daha az Rahat	(3) Aynı derecede Rahat	(4) Daha fazla Rahat	(5) Çok daha fazla Rahat
9	(1) Çok daha az Huzursuz	(2) Daha az Huzursuz	(3) Aynı derecede Huzursuz	(4) Daha fazla Huzursuz	(5) Çok daha fazla Huzursuz

10	(1) Çok daha az Sabırsız	(2) Daha az Sabırsız	(3) Aynı derecede Sabırsız	(4) Daha Sabırsız	(5) Çok daha Sabırsız
11	(1) Çok daha az Savunmacı	(2) Daha az Savunmacı	(3) Aynı derecede Savunmacı	(4) Daha Savunmacı	(5) Çok daha Savunmacı
12	(1) Çok daha az Kuşkucu	(2) Daha az Kuşkucu	(3) Aynı derecede Kuşkucu	(4) Daha Kuşkucu	(5) Çok daha Kuşkucu
13	(1) Çok daha az Temkinli	(2) Daha az Temkinli	(3) Aynı derecede Temkinli	(4) Daha Temkinli	(5) Çok daha Temkinli
14	(1) Çok daha az Sinirli	(2) Daha az Sinirli	(3) Aynı derecede Sinirli	(4) Daha Sinirli	(5) Çok daha Sinirli
15	(1) Çok daha az Tutuk	(2) Daha az Tutuk	(3) Aynı derecede Tutuk	(4) Daha Tutuk	(5) Çok daha Tutuk
16	(1) Çok daha az Şaşkın	(2) Daha az Şaşkın	(3) Aynı derecede Şaşkın	(4) Daha Şaşkın	(5) Çok daha Şaşkın
17	(1) Çok daha az Rahatsız	(2) Daha az Rahatsız	(3) Aynı derecede Rahatsız	(4) Daha Rahatsız	(5) Çok daha Rahatsız
18	(1) Çok daha az Dikkatli	(2) Daha az Dikkatli	(3) Aynı derecede Dikkatli	(4) Daha Dikkatli	(5) Çok daha Dikkatli

Bu bölümde farklı grupların toplumda nasıl algılandıklarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Amaç toplumda var olan genel inanışların neler olduğu ile ilgili fikrinizi sunmanızdır.

Aşağıda, **yerliler ve göçmenlerle** ile ilgili sıfatlar sunulmuştur. Sizce toplumda yerliler ve göçmenlerin aşağıda belirtilen özelliklere ne derece sahip olduklarına inanılmaktadır? Her bir sıfatın yanındaki derecelendirmeyi kullanarak belirtiniz.

1-----2-----3-----4-----5

**Kesinlikle
Özelliği Değildir**

**Kesinlikle
Özelliğidir**

KARARLI

Göçmenler	1	2	3	4	5
Yerliler	1	2	3	4	5

İNSANCIL

Göçmenler	1	2	3	4	5
Yerliler	1	2	3	4	5

SEVECEN

Göçmenler	1	2	3	4	5
Yerliler	1	2	3	4	5

ZEKİ

Göçmenler	1	2	3	4	5
Yerliler	1	2	3	4	5

SAMİMİ

Göçmenler	1	2	3	4	5
Yerliler	1	2	3	4	5

YETKİN	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5
BAŞARILI	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5
İÇTEN	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5
YETERLİ	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5
DÜRÜST	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5
CANDAN	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5
UZMAN	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5
GÜÇLÜ	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5
UYUMLU	Göçmenler	1	2	3	4	5
	Yerliler	1	2	3	4	5

3. KISIM: Kişisel Özellikler

Değerli katılımcı, üçüncü kısımda sizden kişisel özelliklerinizle ilgili değerlendirmeler isteyeceğiz. Bunun için aşağıda yine bir takım ifadeler sunuyoruz. Bunların doğru veya yanlış cevabı olmadığını hatırlatmak isteriz. Bu ifadelerin her bir ifade sizi ne kadar iyi anlatıyor? Lütfen ne derecede katıldığınızı ve bunların sizi ne kadar iyi tanımladığını uygun rakamı işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç Uygun Değil	Uygun Değil	Kararsızım	Uygun	Tamamen Uygun
1. Ne olacağının önceden kestirilemediği durumlarda hep en iyi sonucu beklerim.	1	2	3	4	5
2. Kolayca gevşeyip rahatlayabilirim.	1	2	3	4	5
3. Bir işimin ters gitme olasılığı (ihtimali) varsa mutlaka ters gider.	1	2	3	4	5
4. Her şeyi hep iyi tarafından alırım.	1	2	3	4	5
5. Geleceğim konusunda hep iyimserimdir.	1	2	3	4	5
6. Arkadaşlarımla birlikte olmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5

7. Yapacak bir şeylerimin olması benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
8. İşlerin istediğim gibi yürüyeceğini nerdeyse hiç beklemem.	1	2	3	4	5
9. Hiçbir şey benim istediğim yönde gelişmez.	1	2	3	4	5
10. Moralim öyle kolay kolay bozulmaz.	1	2	3	4	5
11. Her türlü olayda iyi bir yan bulmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
12. Başıma iyi şeylerin geleceğine pek bel bağlamam.	1	2	3	4	5
13. Yeni bir durumla karşılaştığımda ne yapmam gerektiğini bilirim.	1	2	3	4	5
14. Beklenmedik durumlarda nasıl davranmam gerektiğini her zaman bilirim.	1	2	3	4	5
15. Bana karşı çıkıldığında kendimi kabul ettirecek çare ve yolları bulurum.	1	2	3	4	5
16. Ne olursa olsun, üstesinden gelirim.	1	2	3	4	5
17. Güç sorunların çözümünü eğer gayret edersem her zaman başarırım.	1	2	3	4	5
18. Planlarımı gerçekleştirmek ve hedeflerime (amaçlarıma) erişmek bana güç gelmez.	1	2	3	4	5
19. Bir sorunla karşılaştığım zaman onu halletmek için birçok fikrim vardır.	1	2	3	4	5
20. Güçlükleri soğukkanlılıkla (sakin) karşılarım, çünkü yeteneklerime her zaman güvenebilirim.	1	2	3	4	5
21. Ani (birdenbire çıkan) olayların da hakkından geleceğimi sanıyorum.	1	2	3	4	5
22. Her sorun için bir çözümüm vardır.	1	2	3	4	5

Aşağıda **yaşamınızın geneli** ve **yaşamınızın bazı alanlarındaki doyumunuz** ile ilgili birtakım ifadeler verilmiştir. Lütfen söz konusu ifadelerin size uygunluğunu 1 = “Hiç uygun değil” ve 5 = “Tamamen uygun” şeklindeki ölçeği kullanarak, düşüncenizi yansıtan rakamı daire içine alınız.

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Kararsızım	Uygun	Tamamen uygun
1. Yaşamım idealime (hayallerime) büyük ölçüde yaklaşıyor.	1	2	3	4	5
2. Yaşam koşullarım mükemmel.	1	2	3	4	5
3. Yaşamımdan memnunum.	1	2	3	4	5
4. Hayatta şu ana kadar istediğim önemli şeylere sahip oldum.	1	2	3	4	5
5. Yaşamımı bir daha yaşasaydım hiçbir şeyi değiştirmek istemezdim.	1	2	3	4	5

Geçtiğimiz bir kaç hafta içinde aşağıdaki değişiklikleri hiç yaşadınız mı?

	Evet	Hayır
1. Bir şeyden heyecan duydum ve ilgilendim.	1	2
2. Bir yerde uzun süre durmayacak kadar huzursuz oldum.	1	2
3. Yaptığım iyi bir iş nedeniyle övgü aldığım için gurur duydum.	1	2
4. Çok yalnız hissettim ve insanlardan uzak durdum.	1	2
5. Bir şeyi başarıyla tamamladığım için mutlu oldum.	1	2
6. Canım sıkıldı.	1	2
7. Sevinçten dünyalar benim oldu.	1	2
8. Bunalımlı ya da çok mutsuz oldum.	1	2
9. İşlerim yolunda gitti.	1	2
10. Birisi tarafından eleştirildiğim için üzüldüm.	1	2

Aşağıdaki cümleler **şu anda Türkiye'deki yaşamınızı** nasıl değerlendirdiğinizle ilgilidir. Lütfen her cümlenin yanında bulunan rakamlardan birini daire içine alarak ne kadar katıldığınızı belirtiniz.

	Hiç Uygun Değil	Uygun Değil	Kararsızım	Uygun	Tamamen Uygun
1. Türkiye'de kendimi evde hissediyorum	1	2	3	4	5
2. Türkiye'de olmaktan memnunum	1	2	3	4	5
3. Türkiye'de kendimi iyi hissediyorum	1	2	3	4	5
4. Türkiye'deki hayatıma dair beklentilerim karşılandı	1	2	3	4	5
5. Türkiye'ye ait olduğumu hissediyorum.	1	2	3	4	5

Bu kısımda, yaşadığımız sıkıntılarla ve stresle başa çıkmak için neler yaptığınızı öğrenmek istiyoruz. Lütfen sizin için sıkıntı ya da stres oluşturan olayları düşünerek bu sıkıntılarınızla başa çıkmak için genellikle neler yaptığınızı hatırlayın ve aşağıdaki beşli ölçek üzerinde verilen her bir ifadenin sizin duygu veya düşüncelerinize ne derecede uygun olduğunu belirtin.

	Hiç Uygun Değil	Uygun Değil	Kararsızım	Uygun	Tamamen Uygun
1. Kimsenin bilmesini istemem.	1	2	3	4	5

2. İyimser olmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
3. Bir mucize olmasını beklerim.	1	2	3	4	5
4. Olayı/olayları büyütmeyip, üzerinde durmamaya çalışırım.	1	2	3	4	5
5. “Başa gelen çekilir” diye düşünürüm.	1	2	3	4	5
6. Sakin kafayla düşünmeye, öfkelenmemeye çalışırım.	1	2	3	4	5
7. Kendimi kapana sıkışmış gibi hissederim.	1	2	3	4	5
8. Olayın/olayların değerlendirmesini yaparak en iyi kararı vermeye çalışırım.	1	2	3	4	5
9. İçinde bulunduğum kötü durumu kimsenin bilmesini istemem.	1	2	3	4	5
10. Ne olursa olsun direnme ve mücadele etme gücünü kendimde bulurum.	1	2	3	4	5
11. Olanları kafama takıp, sürekli düşünmekten kendimi alamam.	1	2	3	4	5
12. Kendime karşı hoşgörülü olmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
13. “İş olacağına varır” diye düşünürüm.	1	2	3	4	5
14. Mutlaka bir yol bulabileceğime inanır, bunun için uğraşırım.	1	2	3	4	5
15. Problemin çözümü için adak adarım.	1	2	3	4	5
16. Her şeye yeniden başlayacak gücü kendimde bulurum.	1	2	3	4	5
17. Elimden hiçbir şeyin gelemeyeceğine inanırım.	1	2	3	4	5
18. Olaydan/olaylardan olumlu bir şey çıkarmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
19. Her şeyin istediğim gibi olmayacağına inanırım.	1	2	3	4	5
20. Problemi/problemleri adım adım çözmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
21. Mücadeleden vazgeçerim.	1	2	3	4	5
22. Sorunun benden kaynaklandığını düşünürüm.	1	2	3	4	5
23. Hakkımı savunabileceğime inanırım.	1	2	3	4	5
24. Olanlar karşısında “kaderim buymuş” derim.	1	2	3	4	5
25. “Keşke daha güçlü bir insan olsaydım” diye düşünürüm.	1	2	3	4	5
26. Bir kişi olarak iyi yönde değiştiğimi ve olgunlaştığımı hissederim.	1	2	3	4	5
27. “Benim suçum ne” diye düşünürüm.	1	2	3	4	5
28. “Hep benim yüzümden oldu” diye düşünürüm.	1	2	3	4	5
29. Sorunun gerçek nedenini anlayabilmek için başkalarına danışırım.	1	2	3	4	5
30. Bana destek olabilecek kişilerin varlığını bilmek beni rahatlatır.	1	2	3	4	5

Katılım Sonrası Bilgi Formu

Bu çalışma gönüllü katılım ve bilgilendirme formunda belirtildiği gibi ‘Bulgaristan Göçmenlerinde Birey ve Grup Temelli Kaynakların Algılanan Ayrımcılık ve Bireyin İyilik Hali Arasındaki İlişkiye Etkileri’ başlıklı çalışma kapsamında size sunulmuştur.

Çalışmada yönlendirici sorular sorulmamış ve çalışmanın amacı gizlenmemiştir. Ancak bu “katılım sonrası bilgilendirme formu” çalışmada kullanılan ölçekler ve çalışmanın beklenen sonuçları hakkında daha ayrıntılı bilgiye sahip olmanız için verilmektedir.

Çalışmanın ilk önermesi Türkiye’deki pek çok gruptan biri olan Bulgaristan göçmenlerinin algıladıkları ayrımcılığın, iyilik hallerini olumsuz yönde etkileyeceğidir. Katılımcıların iyilik hali ‘Yaşam Doyum Ölçeği’, ‘Duygu-Denge Ölçeği’ ve ‘Türkiye’deki Yaşam Memnuniyeti Ölçeği’ ile değerlendirilmiştir. Kişilerin algıladıkları ayrımcılık ise ‘Modern Irkçılık’ ölçeği ile belirlenmektedir, bu ölçek katılımcıların kendi gruplarına yönelen ayrımcılık ile algılarını değerlendirilmek için kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, özellikle Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye’de karşılaştıkları ayrımcılık deneyimlerini belirlemeye yönelik olarak bu çalışma kapsamında geliştirilen ‘Göçmenlere Yönelik Ayrımcılık Ölçeği’ de size sunulmuştur.

Çalışmada ayrıca algılanan ayrımcılığın bireyin iyilik hali üzerindeki etkisinin düzeyini belirleyen birey ve grup temelli kaynaklar da analiz edilmiştir. Hem grup, hem de birey temelli kaynakları kullanan kişilerde algılanan ayrımcılığın iyilik-hali üzerindeki etkisinin oldukça az olacağı düşünülürken; hem grup hem de birey temelli kaynakları kullan(a)mayan bireylerde algılanan ayrımcılığın kişinin iyilik hali üzerinde daha olumsuz bir etkiye sahip olacağı beklenmektedir.

Çalışmada birey düzeyindeki kaynaklar olarak öz-yeterlik, baş etme stratejileri ve iyimserlik değişkenleri ele alınmıştır. Öz yeterlik, ‘Genelleştirilmiş Öz-Yeterlik Ölçeği’yle ölçülmüştür. Bu ölçek kişinin bir işi başarıyla yerine getirme ya da günlük yaşamında karşısına çıkan sorunlarla baş etme yetisiyle ilgili kişisel algısını ölçmektedir. Başa çıkma stratejileri ‘Başa Çıkma Yolları Envanteri’ ile ölçülmüştür ve bu ölçekle kişilerin sıkıntı ve stres durumlarıyla nasıl başa çıktığını değerlendirilmiştir. Katılımcıların iyimserlik dereceleri de ‘Yaşam Yönelimi Ölçeği’ ile değerlendirilmiştir, bu ölçekle katılımcıların gelecekle ilgili olumlu beklentileri ölçülmüştür.

Grup düzeyinde ele alınan kaynaklar ise gruplar-arası yeterlik, iç ve dış gruba yönelik algılar, ve Türkiyeli ve göçmen kimlikleriyle özdeşleşmedir. Türkiyeli ve göçmen kimlikleriyle özdeşleşme ‘Grup Kimliği Ölçeği’ ile değerlendirilmiştir. Bu ölçeklerle katılımcıların bilişsel düzeyde hem Türkiyeli hem de göçmen grubuyla kendilerini ne derecede tanımladıklarını ve grupla ne derece özdeşim kurdukları belirlenmiştir. Gruplar-arası yeterlik, ‘Gruplar-Arası Kaygı’ ölçeği ile ölçülmüştür. Bu ölçek katılımcıların belli grup(ların) üyeleriyle iletişime girmeden ya da iletişim halindeyken hissettikleri kaygıyı ölçmek için kullanılmıştır. İç ve dış gruba yönelik algılar ise “Göçmenlere ve Yerlilere Yönelik Algı Ölçeği” ile değerlendirilmiştir. Bu ölçekle katılımcıların göçmenler (iç grup) ve yerlileri (dış grup) sevecenlik ve yetkinlik boyutlarındaki farklı sıfatlarla ne derece eşleştirdikleri saptanarak, bu gruplara dair kalıpyargılar ölçülmüştür.

Bu çalışmanın ilk verilerinin 2011 Ağustos ayında elde edilmesi amaçlanmaktadır. Veri toplama ve analiz sürecinin sonunda elde edilen bulgular sadece bilimsel bildiri, sunum ve yayınlarda kullanılacaktır. Araştırma ile ilgili daha fazla bilgiye ulaşmak ve araştırma sonuçlarını öğrenmek için aşağıdaki kişilerle temasa geçebilirsiniz. Katılımınız için çok teşekkür ederiz.

Öğr. Gör. Dr. Banu Cingöz Ulu (Tel: 0312 2103134; E-posta: cingoz@metu.edu.tr)

Uzman Lemar Korkmaz (Tel: 0312 2869048; E-posta: lemankorkmaz@yahoo.com)